B
Biblioteca Polirom

Martin Amis

Casa Întâlnirilor

POLIROM

Martin Amis
Casa Întâlnirilor

Traducere de Cristina Panaite
Editura Polirom, 2008

Titlul original:
House of Meetings (2006)

virtual-project.eu

Martin Amis (n. 1949), fiul scriitorului Kingsley Amis, este considerat de critici drept una dintre cele mai influente şi mai inovatoare voci ale literaturii britanice moderne. *The Rachel Papers* (1973) este primul său roman, scris în timp ce Amis lucra ca secretar de redacţie la *Times Literary Supplement* şi distins cu Somerset Maugham Award în 1974. În 1975 îi apare al doilea roman, *Dead Babies (Născuţi morţi,* Polirom, 2004). Între 1977 şi 1979 Amis este redactor literar la *New Statesman,* perioadă în care publică al treilea roman, *Success* (1978). În 1981 îi apare volumul *Other People,* iar în 1984 romanul *Money (Banii,* Polirom, 2006), prima carte dintr-o trilogie ce se desfăşoară la Londra şi din care mai fac parte *London Fields* (1989; în pregătire la Editura Polirom), respectiv *The Information* (1995). *Time's Arrow* (1991; *Săgeata timpului,* Polirom, 2005) a fost nominalizat la prestigiosul Booker Prize, în 1997 a publicat *Night Train, o* pastişă a romanului poliţist american, în 2003 romanul *Yellow Dog,* în 2006 *House of Meetings (Casa Întâlnirilor),* iar în 2008 *The Pregnant Widow. Experience,* autobiografia sa apărută în 2000, a fost distinsă cu James Tait Black Memorial Prize. Martin Amis a mai publicat şi câteva antologii de povestiri şi volume non-ficţionale, printre care - în strânsă legătură cu romanul de faţă - merită amintit volumul *Koba the Dread* (2002), centrat pe figura lui I.V. Stalin şi pe istoria Rusiei.

Casa Întâlnirilor este o poveste despre Gulagul sovietic, dar şi despre conflictul tragic al protagonistului, îndrăgostit fără speranţă de soţia fratelui său. Personajul central, deţinut într-un lagăr din nordul extrem al URSS, ajunge tovarăş de suferinţă chiar cu fratele şi rivalul său, Lev, pe care îl protejează şi îl urmăreşte obsesiv. Casa Întâlnirilor este de fapt locul unde deţinuţilor din lagăr li se permite la un moment dat să primească vizite conjugale. Venirea Zoiei, soţia lui Lev, o rusoaică trupeşă, face ca în jurul acelei întâlniri anume să se ţească iţele care leagă aproape toate întâmplările şi destinele din roman. Iubire de frate şi iubire carnală, datorie şi ură, milă şi cruzime, gelozie şi tandreţe - toate se amestecă şi se înfruntă pe parcursul unei vieţi povestite cu onestitate şi duritate pentru fiica lui vitregă de un narator emigrat în Statele Unite, dar bântuit încă de poveştile trecutului.

Tot mamei mele

Dragă Venus,

Dacă ceea ce se spune este adevărat şi ţara mea e pe moarte, atunci cred că pot să şi explic de ce. Vezi tu, fetiţo, conştiinţa este un organ vital şi nu unul suplimentar, precum amigdalele sau polipii.

Până una-alta, vreau să te felicit. Ai intrat de-acum în rândul unui important grup de tineri - cei condamnaţi să facă reclamă memoriilor purulente scrise de o bătrână rubedenie. Totuşi nu trebuie să mergi prea departe: Gagarin Press, pe Jones Street. Întreabă de domnul Nosrin. Nu-ţi face griji: n-am procedat precum nebunul ăla ameţit despre care am citit amândoi că şi-a trimis manuscrisele pe role întregi de film, la atelierul de fotografii la minut. Totul este aranjat şi Nosrin a fost plătit. De altfel, este compatriot de-al meu, aşa că o să înţeleagă. Aş vrea un tiraj de un singur exemplar, te rog. Este pentru tine.

Mă întrebai mereu de ce nu m-am putut „deschide" niciodată, de ce mi-a fost atât de greu „să-mi dau frâu liber trăirilor", „să respir în voie" şi multe altele. Ei bine, cu un trecut ca al meu, ajungi să trăieşti doar pentru răstimpul în care nu te gândeşti la el - iar momentele în care vorbeşti despre trecut n-au cum să facă parte din acel răstimp. Mai exista încă o inhibiţie greu de înţeles: temerea sincer nevrotică pricinuită de faptul că n-ai să mă crezi. Am văzut cum te-ai răsucit, am văzut cum ţi-ai întors faţa şi ţi-ai scuturat capul plecat. Şi aceasta a fost, într-un anumit sens, o perspectivă insuportabilă. Vorbeam de temerea mea nevrotică, dar ştiu că ea este larg împărtăşită de bărbaţi cu poveşti asemănătoare. Nevroză comună, anxietate comună. Emoţie de masă. Va trebui să mai revenim la subiectul emoţiei de masă.

Când am strâns pentru prima oară laolaltă faptele, în cuvinte negre aşternute pe hârtie albă, m-am trezit că mă holbez la o grămăjoară diformă de degradare şi oroare. Aşa că am încercat să organizez puţin lucrurile. În momentul în care am putut descifra unele similitudini de formă şi model, m-am simţit mai puţin pierdut şi am perceput ajutorul unor forţe supranaturale (de care aveam mare nevoie). Această sugestie a unităţii era, probabil, falsă. Patria este întotdeauna darnică cu anti-iluminaţii,

cu epifaniile negative - dar nu şi cu unitatea. În ţara mea nu există niciun fel de unitate.

În anii ‘30 a existat un miner pe nume Alexei Stahanov, care se spune că scotea din subteran, într-un singur şut, mai mult de o sută de tone de cărbune - norma fiind de şapte. De aici şi cultul stahanoviştilor sau al muncitorilor „de şoc”: cei care umpleau canioanele şi nivelau munţii, buldozerele şi excavatoarele umane. De multe ori stahanoviştii erau în mod evident escroci şi îi călcau pe nervi pe colegii lor, care urau normele umflate... Mai existau şi scriitori „de şoc”. Erau culeşi cu miile direct din fabrică şi apoi antrenaţi să scrie propagandistic sub masca prozei de ficţiune. Scopul meu este diferit, dar ar fi bine să mă vezi chiar aşa - ca pe un scriitor „de şoc” care spune adevărul.

Pentru tine adevărul o să fie dureros. Mi-am dat încă o dată seama (o rană subtilă, ca o tăietură făcută de hârtie) că lucrul cel mai ruşinos pe care l-am făcut a fost comis nu în trecutul îndepărtat, ca aproape toate celelalte, ci chiar în timpul vieţii tale, cu câteva luni înainte de-a o cunoaşte pe mama ta. Fantoma mea îşi aşteaptă condamnarea. Dar să rămână totul între noi, Venus. Condamnarea să vină din partea ta, nu din partea grupului tău şi a ideologiei tale. Da, ai auzit bine, draga mea: a ideologiei tale. Of, este o ideologie blândă, recunosc (blândeţea este singurul ei principiu). Nimeni n-o să se omoare pentru ea.

Îţi rămâne să-mi judeci faptele, ceea ce va fi oricum o provocare serioasă la adresa curajului şi generozităţii tale. Dar cred că până şi un judecător sever (cum tu nu eşti) ar fi destul de mulţumit de felul în care s-au întâmplat lucrurile. S-ar putea obiecta - şi n-o să mă opun - că nu am meritat-o pe mama ta. N-am meritat nici ca tu să stai în casa mea timp de aproape douăzeci de ani. Nici nu mă mai tem cu adevărat că mă vei excomunica din propria-ţi memorie. Nu cred că o vei face. Pentru că înţelegi prea bine ce înseamnă să fii sclav.

Venus, îmi pare rău că te-a deranjat refuzul de a mă conduce la O’Hare. „Asta intră în sarcina noastră”, ai spus tu. „Să ne ducem unii pe alţii cu maşina la aeroport şi înapoi”. Îţi dai seama cât de rar se întâmplă asta? Nimeni *nu mai face aşa ceva în ziua de azi, nici măcar proaspeţii însurăţei. Da, sunt de acord*

- a fost egoist din partea mea să refuz. Spun că a fost, pentru că nu voiam să mă despart de tine într-un loc public. Dar cred că la mijloc era asimetria a ceea ce mă preocupa de fapt. Eu şi tu... ne ducem unii pe alţii cu maşina la aeroport şi înapoi. Şi nu vreau un la *atunci când ştiu că nu va mai exista un* înapoi.

Tu eşti pregătită pentru viaţă la fel de bine ca orice alt tânăr occidental, ai un regim alimentar de calitate, o asigurare de sănătate solidă, două licenţe, ai călătorit în străinătate, cunoşti limbi străine, ai dantură bună, proprietăţi şi capital, iar tenul tău are o culoare splendidă. Uită-te la tine. Vezi bine că eşti grozavă.

PARTEA I

1

Fluviul Enisei, 1 septembrie 2004

Fratele meu mai mic a venit la Norlag în 1948 (eu eram deja acolo), în toiul războiului dintre brute şi târfe...

N-ar fi un început prea rău pentru povestirea pe care ard de nerăbdare s-o scriu. Totuşi nu încă. „Mai aşteaptă puţin, comoara mea!” Aşa obişnuia să le şoptească Auden[1] poemelor sale, acele epistole arborescente care încercau să se nască înainte de vreme. N-a sosit încă momentul războiului dintre brute şi târfe. Inevitabil, în aceste pagini va fi vorba despre război: am luptat în cincisprezece bătălii, iar în cea de-a şaptea puţin a lipsit să nu fiu castrat de un proiectil (un percutor metalic de peste un kilogram) care mi s-a cuibărit în partea interioară a coapsei. Când te alegi cu o rană aşa de gravă, în prima oră după aceea nici nu mai ştii dacă eşti bărbat ori femeie (şi nici dacă eşti tânăr sau bătrân, cine e tatăl tău şi cum te cheamă). În orice caz, să mă fi nimerit cu câţiva centimetri mai sus, cum se zice, şi astăzi n-aş mai fi scris nicio poveste, pentru că aici este vorba de o poveste de dragoste. Dragoste rusească, e adevărat. Dar totuşi dragoste.

Povestea de dragoste este în formă de triunghi, dar nu echilateral. Uneori îmi place să cred că triunghiul e isoscel, căci atunci şi unghiurile lui vor fi cu siguranţă ascuţite. Să fim sinceri şi să recunoaştem că un triunghi este totuşi eminamente scalen. Sper, draga mea, că ai un dicţionar la îndemână. N-ai avut niciodată nevoie de încurajări când era vorba de respectul pentru dicţionare. Scalen vine de la grecescul *skalenos* - „inegal”.

Şi fiindcă este vorba de o poveste de dragoste, va trebui să încep, bineînţeles, cu Casa Întâlnirilor.

Mă aflu în sala de mese în formă de proră a navei turistice *Gheorghi Jukov,* pe fluviul Enisei, care curge de la poalele podişului Mongoliei până la Oceanul îngheţat, traversând câmpia eurasiatică de nord pe o distanţă de două mii cinci sute

[1] Wystan Hugh Auden (1907-1973), poet englez (n.t.).

de verste. Date fiind distanţele din Rusia şi asprimea vieţii ruseşti în general, te-ai aştepta ca o *verstă* să fie echivalentul - ştiu eu? - a treizeci şi nouă de mile. În realitate este vorba de ceva mai mult de un kilometru. Cu toate astea distanţa e apreciabilă. În ghidul de călătorie se menţionează că o asemenea croazieră „te poate duce spre destinaţia vieţii” - cuvinte cu rezonanţe oarecum neplăcute. Te rog să reţii că m-am născut în 1919.

Spre deosebire de ceea ce se întâmplă în alte părţi, aici *Gheorghi Jukov* nu este nici într-un fel, nici în celălalt: nici neînchipuit de luxos, nici exagerat de sărăcăcios. E imaginea vechiului şi practicului confort ţarist. Sub nivelul apei, acolo unde doarme sau chefuieşte echipajul, nava este, bineînţeles, o ruină fetidă. Dar uită-te la sala de mese, cu draperiile aurii ca mierea şi catifelele roşii, ca de lupanar. Nava nu geme de pasageri. Eu singur am la dispoziţie o cabină cu patru încăperi. Turul Gulagului, mi-a spus contabilul vasului, n-a fost niciodată foarte la modă… Moscova, în schimb, *este* impresionantă şi de-a dreptul uluitoare în bogăţia sa deşănţată. La fel şi Petersburgul, mai ales după aniversarea tricentenarului oraşului pe care sclavii „l-au smuls mării” şi care a costat un miliard de dolari. Ce se întâmplă acum sub punte… găseşti acelaşi lucru peste tot.

Îi văd cu coada ochiului pe chelnerii care se ploconesc, gata de atac. Fac asta din două motive.

În primul rând am ajuns la penultima zi a călătoriei, când toată lumea de la bord ştie că are de-a face cu un bătrân respingător şi spurcat la gură, mare şi hirsut - nicidecum genul de bătrânel senil, cu părul alb, ci unul grizonant, rebel şi aspru. Se ştie deja că sunt un nebun care dă bacşişuri grase. Nu pricep. De la bun început le-am dat nu zece, ci douăzeci la sută, şi procentul a tot crescut. Mi se pare caraghios, întotdeauna am avut destui bani la mine, chiar şi în URSS. Dar acum sunt un om bogat. În dosare (şi aici e vorba de dosarul *meu*) apare un singur brevet de invenţie, dar unul cu aplicaţii largi: un mecanism care îmbunătăţeşte semnificativ „posibilităţile” membrelor protezate… Aşa că toţi chelnerii ştiu că dacă reuşesc să reziste dejecţiilor mele verbale, la sfârşitul fiecărei mese îi aşteaptă o sumă frumuşică. În faţa mea stă rezemată o carte de poezii. Nu e Mihail Lermontov şi nici Marina Ţvetaeva. E Samuel Coleridge.

Semnul meu de carte (l-ai văzut deja) este un plic groscior, cu o scrisoare lungă înăuntru. Îl am de douăzeci şi doi de ani. Un rus bătrân care se întoarce acasă trebuie să aibă o amintire dragă - propriul său *deus ex machina.* N-am citit încă scrisoarea, dar o voi face. O s-o citesc, chiar de va fi ultimul lucru pe care-l fac.

Da, da, ştiu - bătrânii nu ar trebui să înjure. Tu şi cu mama ta aveaţi dreptate să vă daţi ochii peste cap. Este într-adevăr un spectacol dezgustător şi jalnic: fonfăiala şi bălmăjeala unei guri de bătrân, dinţii falşi sau lipsă, buzele pe jumătate supte. Şi e jalnic tocmai pentru ceea ce e de fapt: un biet protest împotriva senectuţii - *să spui* „Fut” este singura prostie de care mai eşti capabil. Aş vrea să subliniez totuşi proprietăţile terapeutice pe care le deţine acest cuvânt din trei litere. Toţi cei care au suferit cunosc uşurarea pe care ţi-o aduce el când ore întregi, cu capul plecat, plângi şi înjuri… Hristoase, uită-te la mâinile mele. Mari cât platourile cu brânzeturi, fără brânzeturi sau cu brânzeturi integrale, găunoase sau încreţite, slinoase, de culoarea mucegaiului… Mâinile astea au lovit mulţi bărbaţi şi femei.

Pe 29 august, când am traversat Cercul Polar, la bordul vasului *Gheorghi Jukov* s-a dat o petrecere mare. Acordeon, vioară, o chitară împodobită din belşug, fete în bluze deşucheate, un beţivan în pantaloni de călărie, ce se străduia să danseze cazacioc pe un taburet de pe care tot cădea. Mahmureala mă ţine de două zile şi pare să-mi fie tot mai rău. La cei optzeci şi ceva de ani ai mei, aşa cum se spune acum (preferându-se termenului de „spre nouăzeci”, cu toate conotaţiile aferente), nu prea e *loc* de mahmureală. Of, Doamne… Of, Doamne, of, Doamne, of, Doamne! Nu credeam c-o să fiu în stare să mă compromit într-un asemenea hal.

Şi chiar mai rău de-atât: am sucombat. Ştii foarte bine la ce mă refer. Am luat parte la toate toasturile (ni se dăduse şi o găleată în care să spargem pahare) şi am cântat toate cântecele alea. Am plâns pentru Rusia şi mi-am şters lacrimile cu drapelul ei. Am vorbit mult despre lagăr, despre Norlag, despre Predposilov şi pe la crăpatul zorilor am împiedicat vreo două-trei persoane să părăsească barul. Mai târziu am produs nişte stricăciuni zdravene în cabina în care stăteam şi a doua zi a trebuit să fiu mutat, într-o ploaie de înjurături şi bancnote de douăzeci de dolari.

Gheorghi Jukov, generalul Jukov, mareşalul Jukov. Am luptat într-una din armatele sale (el fiind comandantul întregului front) în 1944 şi 1945. Şi, într-un fel, tot el mi-a salvat şi viaţa opt ani mai târziu, în vara lui 1953. Gheorghi Jukov a fost omul care a câştigat al Doilea Război Mondial.

Vasul nostru geme, de parcă ar duce în cârcă o mulţime de poveri şi griji. Îmi place sunetul ăsta. Dar când uşile bucătăriei se dau de perete, muzica de la boxe mă izbeşte (patru bătăi pe măsură, plus zbieretele unui adolescent în plin proces de autodescoperire) şi-mi pricinuieşte durere. Bineînţeles că nici n-apuc să clipesc din ochi şi chelnerii iau cu asalt bucătăria. Când îmbătrâneşti, zgomotul îţi provoacă durere.

Frigul îţi provoacă durere. Diseară, când o să urc pe punte, mă aştept ca zăpada să-mi provoace durere. În tinereţe nu era aşa. Deşteptarea - *asta* m-a durut întotdeauna şi a continuat să mă doară din ce în ce mai mult. Dar frigul nu. Apropo, ia încearcă să ţipi şi să înjuri iarna la Cercul Polar. Lacrimile-ţi vor îngheţa rapid, obscenităţile vor deveni picături de gheaţă şi la picioarele tale se va auzi un clinchet. Frigul ne-a slăbit, ne-a subminat profund, dar nu ne-a provocat durere. Asta spune ceva. A fost ca un proiector ce desenează un joc de lumini pe bolta urii noastre.

În locul boxelor se aude acum radioul. Ridic mâna. Asta-i permis. Astăzi a început asediul Şcolii Generale Nr. 1 din Osetia de Nord. Câţiva copii i-au văzut pe teroriştii şi teroriste coborând din tren în combinezoanele lor negre. Au râs şi i-au arătat cu mâna, crezând că e vorba de un joc sau de un exerciţiu. Apoi a venit dubiţa şi din ea a coborât criminalul cu barbă galben-roşiatică: „Ruşilor, ruşilor, nu vă temeţi. Veniţi, veniţi…” Oficialii spun că sunt în jur de trei-patru sute de ostatici, dar de fapt sunt peste o mie - copii, părinţi, profesori. Dar de ce ne aşteptăm deja la ce e mai rău? De ce ne pregătim pentru un fenomen pe care îl cunoaşte o lume întreagă - greutatea pumnului rusesc? De ce oare mâinile noastre sunt atât de grele? Ce le face să fie astfel?

Încă o cafea şi o ţigară, apoi mă duc pe punte. Întinderea siberiană, imensitatea ei verde-măslinie, ar putea să te înfricoşeze, cred, dar ea îi face pe ruşi să se simtă importanţi.

Masivitatea pământului, a ţării, miza ei în contextul planetar - asta ne obsedează şi asta nimiceşte sănătatea mintală a statului… Navigăm spre nord, dar în aval. Ceea ce pare anormal. De pe punte ai impresia că nava stă pe loc şi malurile sunt cele care se mişcă. Rămânem nemişcaţi, iar malurile saltă şi se unduiesc. Suntem purtaţi de o forţă ce călătoreşte invers. Ai apoi şi senzaţia că te plimbi pe marginea universului şi te îndrepţi spre cascada infinitului. Acolo sunt monştri.

Judecând în sens conradian[2], ochii mei au încetat să fie occidentali. Au devenit ochii unui estic. M-am întors în sânul unei mari familii sărăcite, care acum trebuie să-şi poarte singură de grijă. Toţi banii au fost împărţiţi între bandiţi şi stat.

E ciudat. Dactilografierea cuvântului „Kansas" e liniştitor de banală. Dar cea a cuvântului „Krasnoiarsk" pare de-a dreptul exotică. Bineînţeles că o să scriu „K.", la fel ca un scriitor din trecut. „El călătorea spre M…capitala R." Dar eşti fetiţă mare acum. „Moscova", „Rusia": nimic din ce să nu fi văzut şi tu. Limba mea maternă: constat că vreau s-o folosesc cât mai puţin posibil. Dacă Rusia e pe moarte, rusa e deja moartă. Vezi tu, pe noi nu ne-a preocupat până târziu dezvoltarea unei limbi a sentimentelor. Procesul s-a oprit apoi după numai un secol şi astăzi toate asociaţiile şi vibraţiile s-au pierdut. Trebuie să spun că este complet eufemistic să-mi depăn povestea în engleză şi cu atât mai mult într-o engleză de modă veche. În ruseşte povestea ar suna şi mai rău. Fiindcă e vorba în primul rând de o istorie cu guturale, nazale şi şuierătoare.

Totuşi ceea ce a mai rămas din mine a devenit estic - s-a re-rusificat din ce în ce mai mult. Aşa că de-acum încolo ia aminte la alte caracteristici naţionale: eliberarea de orice responsabilităţi şi scrupule, dinamismul părerilor şi credinţelor nu doar ireconciliabile, dar şi excluzându-se reciproc, apetenţa pentru un umor al abjecţiei şi cinismului, tendinţa de a perora cu emfază pe fondul nesincerităţii totale şi gustul pentru polemica abstractă (abstractă până la limita afectării) în cele mai neverosimile situaţii - să zicem, în toiul unei revolte în puşcărie,

[2] Referire la romanul lui Joseph Conrad *Sub ochii Occidentului* (n.t.).

a răscoalei iobagilor în vreme de holeră sau în faza cea mai ucigătoare a terorii prin înfometare.

Dar să lămurim lucrurile. Nu că nu-mi place URSS-ul. Ceea ce nu-mi place mie este câmpia eurasiatică de nord. Nu-mi place „democraţia dirijată”, nu-mi place puterea sovietică, nu-mi plac ţarii, nu-mi plac cuceritorii mongoli şi nu-mi plac nici vechile dinastii teocratice din Moscova şi Kiev. Nu-mi place imperiul multinaţional, cel împărţit în douăsprezece fuse orare. Nu-mi place câmpia eurasiatică de nord.

Te rog să-mi admiţi micile excentricităţi de limbaj. Nu sunt rus. Sunt „englez”. Am senzaţia că e de prost gust să te autopastişezi. Ca să zicem aşa.

Deci, dragă Venus, la nivel individual s-ar putea ca aserţiunea potrivit căreia caracterul reprezintă destinul să fie adevărată. Şi viceversa. Dar dintr-o perspectivă mai amplă, caracterul nu înseamnă nimic. Dintr-o perspectivă mai amplă, destinul înseamnă demografie, iar demografia este un monstru. Dacă examinezi cazul rusesc, simţi neliniştea unei forţe colosale, o forţă nu numai oarbă, ci şi complet insensibilă, asemenea unui cutremur sau val uriaş. Până acum nu a existat nimic asemănător.

Am în faţă, pe monitorul computerului, un grafic cu două sinusoide care se intersectează: una roz, alta albastră. Rata natalităţii, rata mortalităţii. I se spune „crucea rusească”.

Eram acolo când ţara mea a început să moară. În noaptea de 31 iulie 1956, în Casa Întâlnirilor, chiar deasupra paralelei şaizeci şi nouă.

2
Casa Întâlnirilor

Îmi aduc aminte că i-am arătat, oarecum protocolar, fratelui meu mai mic locul în care avea să-şi primească mireasa. Accentuez cuvântul „mireasă”. Ei doi erau căsătoriţi de opt ani, dar asta avea să fie prima lor noapte împreună în calitate de soţ şi soţie... Cum ieşi din zonă, o iei spre nord şi, după un kilometru, o tai la stânga, urci cărăruia abruptă şi incredibilele trepte vechi de piatră şi iată-te ajuns. Pe partea cealaltă, pe versantul muntelui Schweinsteiger, se înalţă Casa Întâlnirilor, o

cabană cu două etaje, având pe-o latură mult visata anexă, o baracă solitară de bârne, ca un avanpost al libertăţii totale.

O singură cameră, evident. Priciul îngust, cu aşternut îmblănit şi o pătură gri, groasă, butoiul cu apă şi cana metalică legată cu lanţ, imaculata găleată pentru dejecţii, cu discretul ei capac de lemn. Şi scaunul (fără braţe, fără spătar), tava cu mâncarea gata pregătită: două bucăţi de pâine cât pumnul, un hering întreg (cam verde pe margini), oala de supă rece, cu cel puţin patru-cinci pete de grăsime deasupra. Multe ceasuri de trudă. Multe mâini au lucrat la pregătirea lor.

Lev scoase un fluierat.

— Ei, băiete, am făcut progrese! Ia uite! i-am spus.

— Iisuse! a exclamat el.

Am scos din buzunar termosul turtit cu votcă, şase ţigări (făcute din ziarul naţional) şi două lumânări.

Probabil că îşi trăgea sufletul după ce se spetise cu furtunul şi foarfecile de tuns - avea broboane de sudoare deasupra buzei superioare. Apoi mi-a aruncat acea privire pe care o ştiam prea bine: rictusul lui posomorât şi cele două cute întoarse între sprâncene. Eram aproape sigur că ştiu ce înseamnă. Era un semn al angoasei sexuale. Angoasa sexuală - povară exclusiv masculină. Spune-mi, draga mea, de ce oare e nevoie de aşa ceva? Judecând pragmatic, ea ar trebui să-i împiedice să se reproducă pe cei slabi, bolnavi sau pur şi simplu prea bătrâni. Pe de altă parte (fapt care s-ar, putea să fi stat la baza elaborării principiului masculin), poate s-a crezut că eşecul ocazional sau eşecul ca posibilitate atotprezentă o să-i facă pe bărbaţi să rămână cu picioarele pe pământ. Asta ar fi putut sta la baza elaborării principiului.

— Lev, băiete! i-am zis. Aici e un paradis în toată regula.

Apoi am adăugat, cu oarecare jenă, să nu-şi facă mari iluzii.

— *Ea* n-o să-şi facă. Nu-ţi face nici tu.

— N-o să-mi fac mari iluzii, a îngăimat el.

Ne-am îmbrăţişat. Pe când mă pregăteam să ies din cabană, îndreptându-mă de spate, am zărit pe pervazul ferestrei ceva ce nu observasem până atunci... dar care în acel moment se reflecta, mărit, în geam. Era o eprubetă de laborator fixată într-o ramă de lemn. Înăuntru plutea o floare sălbatică fără coadă, de un purpuriu erotic intens, parcă gata să dea pe dinafară. Privind-

o, m-am întors cu gândul la un experiment pe tema masculinităţii. Un experiment probabil poetic, totuşi un experiment.

Gardianul făcu un pas înainte, gesticulând cu arma: trebuia să cobor înaintea lui pe potecă. Din partea opusă, tot sub escortă, venea cumnată-mea. Inconfundabil mersul ei mândru, legănat. Punea întreg universul în mişcare.

Era în toiul verii, vară care la poli dura cinci săptămâni. Ca şi cum natura s-ar fi deşteptat în iulie şi şi-ar fi dat seama cât de mult îşi neglijase oaspeţii. Prin urmare, acum exagera, în atitudinea ei era ceva excesiv şi isteric: soarele îşi întorsese faţa în sus şi rămăsese aşa, mirat, în aşteptare. Covorul roşu de flori sălbatice şi culorile luxuriante, dar stridente, răneau privirea. Şi mai erau şi nişte ţânţari enervanţi, de mărimea păsărilor colibri. Am mers mai departe, sub un văl subţire de musculiţe, ţânţari şi alte gângănii ce înţepau teribil, îmi aduc aminte că deasupra noastră se profila un nor gri, enorm, scânteietor, zdrenţuit în extremitatea anterioară, gata să se sfărâme sau să se pulverizeze şi să se transforme în ploaie.

Noaptea de 31 iulie 1956: noapte fatidică. Vrei să ştii cum mi-am petrecut-o?

Pentru început, în cafeneaua contelui Krzysztov. În cafeneaua contelui Krzysztov lucrurile au mers cam aşa: silindu-se să nu râdă, Krzysztov ne-a servit cu o poşircă neagră şi fierbinte, pe care am băut-o, silindu-ne să nu râdem. Krzysztov îmi spusese aşa, ca între prieteni, că la ora opt în sala de mese urma să aibă loc o conferinţă despre Iran. Conferinţele despre alte ţări, mai ales cele despre ţările vecine, erau întotdeauna foarte apreciate *(Maorii din Noua Zeelandă* nu atrăgeau lumea, dar orice era legat de Afghanistan sau Finlanda făcea săli pline). Asta pentru că descrierea vieţii de dincolo de graniţă înaripa visele noastre de evadare. Oamenii stăteau nemişcaţi, ca şi cum ar fi urmărit o dansatoare exotică. Din motive similare, cel mai popular a fost de departe spectacolul cu două scenete obscure: *Trei trântori* şi *Kedril gămanul.* A avut un asemenea succes, încât s-a jucat aproape lunar. Eu şi Lev ne înghesuiam întotdeauna să-l vedem, la fel ca toată lumea. Ah, cultul celor trei trântori şi al gămanului Kedril… Dar în noaptea aceea m-am gândit să mă feresc de

agitaţie. Am preferat un sedativ uşor. Aşa că i-am făcut o vizită Taniei.

Începând cu anul 1953, când a fost demolat zidul despărţitor, lagărul nostru a devenit mixt şi mulţi dintre noi aveam prietene. Le născoceam diverse nume generice (aşa cum şi ele ne născoceau nouă: „drăguţul meu”, „dulceaţa mea”, „Tristan al meu”, „Dafnis a mea”) şi puteai să judeci un bărbat după numele pe care i-l dădea iubitei. „Eva mea”, „zeiţa mea” sau chiar „soţia mea” indicau un tip romantic. Tipii mai puţin sensibili foloseau orice sinonim posibil pentru copulaţie, plus orice sinonim pentru vulvă. Deşi existau acolo şi legături reale (sarcini, avorturi, inclusiv căsătorii sau divorţuri), cred că nouăzeci la sută dintre ele erau absolut platonice. În orice caz, a mea era. Tania muncise în fabrică şi delictul de care se făcuse vinovată nu era unul politic. Se încadra în categoria „de trei ori”. Îl comisese de trei ori: întârziase câte douăzeci de minute la muncă. Mai puţin tandru decât ar părea la prima vedere, eu i-am spus „Dulcineea mea” şi, la fel ca iubita lui Don Quijote, era şi ea în mare măsură un produs al imaginaţiei.

Dragostea dintre deţinuţi putea atinge puritatea. În arhipelagul sclavilor existau multe iubiri zadarnice, multe iubiri captive. Mărturisiri, logodne, strângeri de mână prin gardul de sârmă. O dată, într-un lagăr de tranzit, am asistat la o căsătorie spontană, în masă (şi cu preot), între zeci de persoane care nu se cunoşteau între ele şi care mai apoi au fost separate şi expediate în direcţii diferite… Relaţia mea cu Tania era una pământeană şi obişnuită. Pur şi simplu descoperisem că prezenţa ei şi impulsul de a avea grijă de ea îmi menţineau trează dorinţa de supravieţuire. Asta era tot.

Întâlnirea noastră amoroasă din noaptea aceea a fost un eşec. Faptul că în lagăr femeile erau mai puternice şi mai rezistente decât bărbaţii era un adevăr unanim recunoscut. Ne compătimeau şi ne îngrijeau. Şi tu ai fi făcut la fel. Mizeria, zdrenţele, prăbuşirea noastră într-o stare de dezabuzare totală… Femeile erau mai puternice. Dar preţul plătit de ele era dispariţia oricărei urme de feminitate, până la ultimul strop. „Sunt şi vacă, şi bou”, scria poeta lagărului, „şi bărbat, şi femeie”. Nu, draga mea, nu eşti nici una, nici alta. Hormonii nu

se mai produceau. Acelaşi lucru era valabil şi pentru bărbaţi. Ne îndreptam cu toţii către nicăieri.

În mod normal puteam să-mi imaginez cam cum ar fi arătat Tania în libertate. Dar în noaptea aceea, cum stăteam pe buturugile luminişului din spatele infirmeriei, tot ce puteam face ţinea de un soi de fascinaţie aspră. Era vorba de gura ei - aidoma unei hieroglife gravate, asemenea celor pe care le vezi pe zidurile clasicei celule de închisoare în cărţi, în ilustraţiile romanelor din secolul al XIX-lea despre aventurile celor întemniţaţi: o linie orizontală, întretăiată de alte şase scrijelite vertical, însemnând o altă săptămână care s-a scurs. Singurul impuls stârnit în mine de Tania şi care semăna cu vreun soi de dorinţă era nevoia trecătoare de a-i mânca nasturii bluzei, făcuţi din cocoloaşe de pâine mestecată. Şi încă ceva: asprimea obrajilor ei îmbujoraţi în amurgul alburiu mă făcea să tânjesc după o coajă de portocală. O săptămână mai târziu o expediau din lagăr. Era de vârsta ta. Avea douăzeci şi patru de ani.

Trecuse de miezul nopţii. M-am dus la culcare. Când ajungi în lagăr, cele şapte păcate capitale iau un alt contur. Principalele tale puncte de sprijin în libertate, mândria şi zgârcenia, sunt dintr-odată lăsate la o parte, fiind înlocuite de două obsesii incontrolabile, doldora de plăceri nebănuite, două patimi la care nu te-ai fi gândit niciodată: lăcomia şi lenevia. În timp ce mintea mea cerceta Casa Întâlnirilor, unde Lev era împreună cu o femeie care arăta a femeie, eu stăteam singur cu celelalte trei - mânia, dorinţa şi invidia.

Acum în juru-mi nu se auzea decât zgomotul fin, dar perceptibil, al sorbiturilor şi plescăiturilor. Era obscen de tentant dacă nu ştiai despre ce este vorba. Dar eu ştiam. Era zgomotul făcut de cei trei sute de bărbaţi care mâncau în somn.

În 1956 viaţa era uşoară. Mizerie şi frig, foame şi ură - dar viaţa era uşoară. Iosif Vissarionovici murise, Beria căzuse şi

Nikita Sergheevici[3] prezentase Raportul Secret[4]. Raportul Secret a stârnit senzaţie la nivel planetar. Era „prima oară” când un lider rus recunoştea abuzurile statului. Prima oară. Era şi ultima oară - mai mult sau mai puţin. Dar o să revin la asta.

Iosif Vissarionovici: îi cunoşteam figura mai bine decât pe cea a mamei. Zâmbetul mustăcios de sergent pornit să recruteze (te vreau pe *tine)* şi mai apoi privirea gălbejită, ranchiunoasă, de locuitor al muntelui venit din umbra stâncilor sau prăpăstiilor.

El te vrea, dar tu nu-l vrei. Mă folosesc, Venus, de forma „corectă” - numele de botez şi apoi patronimul - pentru a-l ţine la distanţă. Mulţi ani această distanţă nu a existat. Trebuie să te străduieşti să ţi-o imaginezi: apropierea dezgustătoare a statului, mirosul corpului său, răsuflarea în ceafă, privirea stupidă, holbată, în aşteptare.

Într-un final îţi dai seama cât e de penibil să fii atât de intim marcat de o asemenea prezenţă - Iosif Vissarionovici, cel ce umplea tăriile şi cucerea oceanele. Şi am luptat în războiul dus de el cu celălalt - cel din Germania. Aceşti doi comandanţi aveau anumite lucruri în comun: statura măruntă, dinţii stricaţi, antisemitismul. Unul era înzestrat cu o memorie neobişnuită. Celălalt era un orator isteric, dar şi fascinant - în orice caz, fascinant pentru acea naţiune, în acel moment. Şi mai era, bineînţeles, incredibila lor dorinţă de putere. Altminteri, amândoi erau nişte oameni obişnuiţi.

„Nu sunt un personaj de roman”, spune de mai multe ori Razumov[5] al lui Conrad (în timp ce groaznica dilemă se coagulează în jurul său) şi cred că are dreptate. Nici eu nu sunt un personaj de roman. Ca atâtea alte milioane de oameni, eu şi fratele meu suntem personajele unei opere de istorie socială măruntă, într-o epocă a nimicurilor grandioase.

---

[3] Iosif Vissarionovici este Stalin, secretar general al Partidului Comunist al URSS în perioada 1922-1953. Lavrenti Beria a fost şef al poliţiei politice Ceka între 1938 şi 1953. Nikita Sergheevici e Hruşciov, secretar general al Partidului Comunist al URSS între 1953 şi 1964. Nu văd cum aş putea evita aceste note de subsol. Ştiu că autorul memoriilor ar fi dat orice, numai să nu scrie cuvântul „Stalin” (notele marcate cu asterisc îi aparţin autorului).

[4] Raport prezentat de Hruşciov la 25 februarie 1956, la închiderea Congresului al XX-lea al PCUS, prin care denunţa stalinismul şi crimele sale (n.t.).

[5] Personaj din romanul *Sub ochii Occidentului* de Joseph Conrad (n.t.).

Dar în 1956 viaţa era uşoară.

3

Războiul dintre brute şi târfe

Fratele meu Lev a venit în lagăr în februarie 1948 (eu eram deja acolo), în toiul războiului dintre brute şi târfe... A ajuns noaptea. L-am recunoscut imediat în mulţime şi de la distanţă, pentru că un frate, dragă Venus, dislocă o anume cantitate de aer în chip mult mai evident decât o face un copil. Copilul creşte, în timp ce părintele său rămâne să ocupe acelaşi spaţiu. În cazul fraţilor această diferenţă nu există.

Trăgeam o ţigară împreună cu Semion şi Johnreed pe acoperişul fabricii de ciment, când l-am văzut pe Lev intrând, încolonat, în baraca de dezinfecţie iluminată absurd de lămpile cu plasă metalică. Peste patruzeci de minute a ieşit în curte. Era complet gol, exceptând o pojghiţă groasă de unsoare albă, pentru eliminarea viermilor. Arsura intensă pe care aceasta i-o provoca la suprafaţa pielii nu-i domolea câtuşi de puţin dârdâiala violentă, cauzată de cele treizeci de grade minus. S-a împiedicat (nu vedea noaptea) şi a căzut în patru labe. Frigul îl înnebunise: arăta ca un câine năpârlit ce încearcă să se scuture de apă. Apoi s-a ridicat în picioare şi a rămas aşa, ţinând ceva în palmele făcute căuş - ceva preţios. M-am dat în spate.

Era anul în care autorităţile tutelare pierduseră monopolul violenţei. Era o perioadă a sălbăticiei spasmodice, când brutele se dădeau la târfe şi târfele la brute. Fiecare facţiune avea la dispoziţie câte o magazie de unelte şi asta dădea tonul înfruntărilor dintre ele: atacuri cu cheia de piuliţe şi cleşti, cu crampoane şi răngi, cu sule, leaţuri, percutoare sinistre şi dălţi înfricoşătoare. Chiar în timp ce Lev traversa curtea spre infirmerie, aerul era străbătut de urletele îngrozitoare care veneau de la intrarea în fabrica de jucării, unde (am aflat mai târziu) două brute erau castrate de o bandă de târfe înarmate cu ferăstraie cu coardă, ca represalii pentru orbirea ce avusese loc mai devreme.

Războiul dintre brute şi târfe era unul civil, pentru că ambele părţi făceau parte din aceeaşi categorie socială - *urka.* Un substrat social de criminali din tată-n fiu, urkii aveau o istorie de mai multe secole, dar una nevăzută. Erau nişte fugari în ambele

sensuri: veşnic pe fugă şi gata oricând să se facă nevăzuţi. Afară, pe tărâmul libertăţii, îi vedeai rareori şi cu o uimire sinceră, ca atunci când un copil zăreşte frânturi de umbre prin cortina de la circ sau iarmaroc: siamezi, tritoni, femei cu barbă. Era o lume a tatuajelor, a automutilărilor şi a haosului codificat. Îi puteai *auzi* uneori pe străzile lăturalnice ale Moscovei: fluierătura unui urka, scandalos de ascuţită (şi, desigur, implicând folosirea indecentă a limbii), te putea omorî. În libertate urkii făceau parte dintr-o subclasă fantomatică. În lagăr însă formau o elită vizibilă şi gălăgioasă. Dar acum erau în război.

Iată cum era distribuită puterea la noi în ferma animalelor. Sus de tot erau *porcii* - administraţia şi gardienii. Apoi veneau *urkii.* Denumiţi „elemente sociale prietenoase”, ei aveau statutul unor mandatari şi, mai mult de-atât, nu munceau. Urmau *şerpii,* informatorii - unul din zece, iar după ei *lipitorile,* criminalii burghezi (falsificatorii, delapidatorii şi alţii ca ei). Aproape de baza piramidei se aflau *fasciştii,* opozanţii, Cincizeci şi Obţii[6], inamicii poporului, politicii. Apoi veneau *lăcustele,* puştanii, micii monştri, cei pe care suflul revoluţiei, înstrăinarea şi teroarea îi transformaseră în orfanii sălbatici ai experimentului sovietic. Fără legile şi normele lor absurde, urkii ar fi rămas un fel de lăcuste ceva mai mari. Lăcustele nu aveau niciun fel de legi… La urmă de tot, pe treapta cea mai de jos, se aflau *mâncătorii de scârnăvii,* decrepiţii, cei care nu mai puteau munci şi nu mai puteau îndura nici foamea, aşa că se băteau vlăguiţi pe resturi şi gunoaie. Ca şi fratele meu, eu eram „un element social ostil”, un politic, un fascist. Inutil să spun că nu eram fascist. Eram comunist. Şi am rămas comunist până în după-amiaza zilei de 1 august 1956. La ferma noastră mai erau şi animale. Animale adevărate. Câini.

Războiul civil dintre urki era o consecinţă a încercării Moscovei de a le submina puterea şi trândăveala. Planul de la centru era să-i avanseze şi mai mult: să le dea, în schimbul unor servicii, recompense şi privilegii apropiate de cele ale tipilor din administraţie. Târfele erau urkii dispuşi să renunţe la statutul lor

[6] Este vorba de condamnaţii în baza articolului 58 din Codul Penal sovietic, care se referea la activităţile antisovietice (n.t.).

şi să devină porci. Brutele erau cei ce doreau să rămână urki. La început, când a izbucnit războiul, ne-am bucurat. Brusc, aveai senzaţia că urkii aveau şi altceva de făcut cu infinitul timp liber de care dispuneau - altceva decât să-i tortureze pe fascişti, activitatea lor preferată. Dar în timp războiul dintre brute şi târfe a scăpat de sub control. Văzând că nu mai deţin monopolul violenţei, porcii au devenit şi mai violenţi. În aer pluteau nebunia şi hazardul, ce ajungeau deja să pară cumva abstracte.

Venus. Îţi aminteşti cât de dezamăgită ai fost de crocodilii pe care i-ai văzut la grădina zoologică. Ai întrebat atunci: „Dar şopârlele nu se mişcă?" Imaginează-ţi liniştea aia ca de hibernare, cloaca aceea mirositoare. Apoi a izbucnit, ca o şfichiuire de bici, o mişcare de o rapiditate uluitoare. După o jumătate de secundă unul dintre crocodili zăcea terminat într-un colţ, ţeapăn, pe jumătate mort din cauza şocului şi rămas fără falca de sus. *Aşa* era războiul dintre brute şi târfe.

Acum, când vorbesc aici sau aiurea despre Moscova şi „politicile" sale, o fac cu mintea mea cea de pe urmă. Dar pe atunci n-aveam nici cea mai vagă idee despre ce se întâmpla. Noi n-aveam niciodată nici cea mai vagă idee despre ce se întâmpla.

Prima zi a lui Lev (pe care avea să şi-o petreacă în compania medicilor şi a supraveghetorilor) a fost şi ziua noastră lunară de odihnă.

Am venit în spatele lui, în curte. Şedea pe un zid mic de piatră, în locul unde fusese fântâna, cu genunchii strânşi şi umerii încovoiaţi, îşi potrivea cu atenţie ochelarii sparţi, încercând să-şi creadă ochilor.

Şi ce vedea el? Lucrul cel mai greu de acceptat era *mărimea* - spaţiul copleşitor necesar pentru a o cuprinde. În raza lui vizuală intrau cinci mii de oameni (pe laterale, în faţă şi în spate erau de zece ori mai mulţi). După ce te obişnuiai cu asta, trebuia să te împaci cu realitatea faptului că trăiai în ceva care semăna cu o bază militară unde recruţii erau aduşi direct dintr-o mizeră şi sinistră casă de nebuni. Dintr-un mizer şi sinistru ospiciu. În nas şi în gură simţeai răsuflarea umedă a câmpului, a Norlagului, şi în depărtare cimentul proaspăt al noului oraş arctic, dentiţia monumentală a Predposilovului. La sfârşit trebuie să absorbi şi

să accepţi agitaţia continuă, dansul nebun al insectelor pişcătoare - furia nervoasă a zonei.

— Dmitriko, nu te întoarce, i-am zis.

Niciodată nu aveam să-i mai spun aşa. Nu era momentul potrivit pentru diminutive. Niciodată nu era momentul... Un paznic de lagăr care lăsa două rubedenii să se vadă, să stea singure şi să discute (ce să mai vorbim dacă le dădea voie să coabiteze timp de aproape zece ani!) era automat pedepsit pentru neglijenţă criminală. Pe de altă parte, nu cred că era nevoie să fim nişte maeştri ai duplicităţii ca să nu fim depistaţi. Eram fraţi vitregi, aveam nume diferite şi ne deosebeam radical. Asta aşa, pe scurt. Tatăl meu, Valeri, fusese cazac (descăzăcit complet în 1920, când eu aveam un an). Dmitri, tatăl lui Lev, fusese ţăran chiabur, culac (deschiaburit în 1932, când Lev avea trei ani). Genele tatălui predominaseră: eu aveam un metru optzeci şi şase, păr des, negru, şi trăsături ascuţite, în timp ce Lev...

Cred că ar fi bine să fac acum portretul unchiului tău vitreg, ca să pregătesc terenul pentru lovitura de trăsnet care va veni în paginile următoare. Exista ceva necioplit şi primitiv în asimetriile feţei sale, ale cărei trăsături imprecise păreau să fi fost desenate pe întuneric. Chiar şi urechile lui păreau să aparţină unor persoane complet diferite. Orice ai zice tu, nasul meu este în mod clar un nas, în timp ce al lui Lev era o simplă ridicătură. Şi când îl priveai din profil, te întrebai dacă ceea ce vedeai era obrazul sau mărul lui Adam. Fusese un copil pricăjit, slăbănog şi bolnăvicios, un bâlbâit fricos, un pişăcios cu ochelari groşi de-un deget. Atuurile lui erau zâmbetul (în toată dezordinea aia de trăsături răsăreau dinţii lui de femeie frumoasă) şi ochii albaştri, adânci, ochi de om *inteligent.* Se vedea clar că-i *inteligent.*

— Nu te întoarce, i-am spus. Şi dacă o faci, nu te arăta prea bucuros că-ţi vezi fratele mai mare.

Se ridică, se îndepărtă şi se întoarse, făcând un mic ocol. Pe moment mi s-a părut că expresia lui uşor temătoare, autocompătimitoare era imposibil de descifrat. În condiţiile date, părea complet străină. După închisoare şi interogatorii mulţi dintre nou-veniţi înnebuniseră de-a binelea. Mă temeam ca fratele meu să nu fi păţit acelaşi lucru.

— Ghiceşte ce mi s-a întâmplat, îmi zise el.

— Ai fost arestat, i-am răspuns calm.

— Nu. Adică da. Dar nu. M-am *însurat.*

— Felicitări, i-am zis. Până la urmă ai lăsat-o gravidă pe micuţa Ada? Sau era micuţa Olga?

Nu mi-a răspuns. Priveşte-l acum în ochi, în ochii lui de credincios de rit vechi. O parte din mintea lui călătorea undeva departe şi dansa de una singură. Era clar că în privinţa iubirii dăduse lovitura - marele şlem. Venus, ţi s-a întâmplat vreodată? Culorile zilei se transformă brusc în umbre. Şi ştii că îţi vei aduce aminte toată viaţa de acel moment. Cu inima strânsă, am zis:

— Nu poate fi *Zoia.*

— Zoia, a încuviinţat el.

— *...Târfă* ce eşti! i-am zis şi am plecat de lângă el, ducându-mă mai încolo în curte.

După o vreme, pe când mă clătinam pe picioare înainte şi-napoi, dând din cap şi scărmănându-mi părul, l-am simţit în spatele meu.

— Îmi pare rău. Te rog să nu mă urăşti. Îmi pare rău.

— Ba nu-ţi pare rău.

M-am întors. Şi, cu obişnuita răutate a unui frate mai mare, i-am zis, lungindu-mi vorba cu cel puţin trei silabe:

— *Tuuu?*

Am tras amândoi aer în piept şi ne-am uitat în curte. Şi ce-am văzut? Într-un interval de trei minute am văzut o târfă cu o săpăligă plină de sânge într-o mână, care alerga după o brută, un porc care ciomăgea sârguincios un fascist căzut la pământ, un şarpe chiulangiu ce-şi reteza degetele rămase la mâna stângă, nişte lăcuste înghesuind un bătrân mâncător de scârnăvii pe o grămadă de bălegar şi, în fine, o lipitoare care, în ciuda dinţilor aproape complet ieşiţi din gingii (scorbut), încerca din răsputeri să-şi devoreze pantoful.

Lev şi Zoia s-au căsătorit, îmi şopteam eu. Dacă reuşesc să trec peste asta, atunci n-o să mor niciodată.

— Nu, frate, n-o să mori niciodată.

Oftând eroic, am adăugat cu voce tare:

— Şi *tu* poţi să treci peste *asta.* De-acum chiar trebuie s-o faci.

4
Zoia

Când un bărbat venerează în mod categoric şi definitiv o femeie, una singură, „mai presus de toate celelalte”, poţi fi mai mult ca sigur că ai de-a face cu un misogin. Asta îi conferă libertatea să considere că restul femeilor sunt nişte zdrenţe. Atunci eu ce sunt? Tu ţi-ai consumat porţia ta de romane ruseşti: de fiecare dată când apare un nou personaj, se termină capitolul şi te trezeşti dintr-odată citind despre bunicii lui. Şi aici intervine o digresiune asemănătoare. Una cu semnificaţie sexuală. Aşa că, te rog, ia fotografia înrămată de pe biroul meu şi pune-o în faţa ta în timp ce citeşti. Nu vreau să te gândeşti la mine aşa cum arăt acum. Vreau să te gândeşti la locotenentul de douăzeci şi cinci de ani care îşi arunca în sus chipiul în Ziua Victoriei.

Ascultă. În Rusia, după război, a fost o criză generală de toate cele, inclusiv de pâine. De fapt în Rusia, după război, era foamete şi au murit *încă* două milioane de oameni. Mai era şi criză de bărbaţi. De fapt era şi criză de femei (şi de copii, şi de bătrâni), dar criza de bărbaţi a fost atât de mare, încât Rusia nu şi-a revenit niciodată de pe urma ei. Chiar şi astăzi diferenţa este de zece milioane. Prin urmare, era parşiv de avantajos să fii bărbat în Rusia de după război, mai ales dacă erai arătos şi veneai de pe front (rănit), aşa cum veneam eu, care mă întorceam la izvorul recunoştinţei şi aleanului, şi mai ales dacă erai deja un stricat, aşa ca mine. Recunosc, relaţiile mele cu femeile au fost primitive, neruşinate, mincinoase şi solipsiste până la rea-voinţă. Purtarea mea era, poate, uşor de explicat: în primele trei luni ale anului 1945 mi-am croit drum în ceea ce urma să fie Germania de Est violând în stânga şi-n dreapta.

Acum mi-ar fi foarte uşor dacă aş putea să te fac să vezi cu ochii tăi occidentali şi să simţi cu inima ta occidentală ca o estică. „Soldaţii sovietici au violat orice nemţoaică între opt şi optzeci de ani”, scria un martor. „Era o armată de violatori.” Şi eu, la rândul meu, făceam parte din armata aceea de violatori. Puteam să dau vina pe numărul lor, să-mi găsesc salvarea în mulţimea camarazilor de arme. Se ştie foarte bine, dragă Venus

(studiul de referinţă fiind *Batalionul de poliţie 101*[7]*)* că toţi profesorii ăia germani de vârstă medie ar fi preferat, aproape fără excepţie, să mitralieze toată ziua femei şi copii decât să ceară altă însărcinare şi apoi să suporte repercusiunile. Iar acestea ar fi însemnat nu o pedeapsă la nivel oficial, ca, de pildă, trimiterea pe front, şi nici vreun alt semn de cădere în dizgraţie. Repercusiunile ar fi constat în câteva zile de ironii ale camarazilor înainte de sosirea schimbului, jigniri şi înghionteli la coadă, la masa de prânz. Aşa că, vezi tu, Venus, grupul de camarazi te poate determina să faci *orice* şi ajungi s-o faci oricând. Într-o armată de violatori toată lumea violează. Chiar şi coloneii. Aşa am făcut şi eu.

Mai existau şi alte circumstanţe atenuante, adică tocmai cel de-al Doilea Război Mondial: patru ani pe cel mai oribil front al celei mai oribile confruntări din istorie. Nu judeca fără nicio fărâmă de îngăduinţă, căci astfel elimini orice fărâmă de gândire. Nu-ţi cer decât să nu-ţi întorci faţa dinspre mine. Am plătit pentru asta, aşa cum am spus, şi mai am încă de plătit cu vârf şi îndesat. Am de făcut o treabă şi o s-o termin. Ştiu că aşa voi face. Prin urmare, dragă Venus, îţi cer să citeşti în continuare, iar de-acum înainte să urmăreşti numai cum se modelează un anume caracter masculin. Un tânăr ruşinos, cu nasul în cărţi, care se pune pe picioare în anii ‘30 (o perioadă a catastrofelor şi a terorii, dacă vrei, dar şi o epocă a pudicităţii vigilente, prefăcute, la toate nivelurile). Mi-am pierdut virginitatea cu o gospodină din Silezia, într-un şanţ de la marginea drumului, după o urmărire de zece minute. Nu. Nu a fost cea mai fericită revelaţie. O să adaug, în spirit didactic, că transformarea falusului în armă în momentul victoriei este un lucru vechi, unul pe care l-am văzut manifestându-se pe scară largă în Europa şi mai apoi, în 1999. Pe frontul meu, în 1945, multe, foarte multe femei fuseseră şi ucise, şi violate. Eu n-am omorât femei. Nu atunci.

Sunt pe punctul de a descrie o tânără neobişnuit de frumoasă şi experienţa îmi spune că n-o să-ţi placă, pentru că şi tu intri în

[7] Batalion al poliţiei din Germania nazistă, implicat în uciderea unui mare număr de evrei în perioada 1942-1943 (n.t.).

aceeaşi categorie. Sunt sigur că trăieşti cu impresia că tu ai scăpat de invidie, că tu ai evoluat. Dar evoluţia nu se produce într-o clipită. Din câte am văzut eu, o femeie frumoasă nu vrea să audă despre *alte* femei frumoase. Este, poate, cu atât mai problematic, cu cât o să ai o pornire protectoare faţă de mama ta - cum e şi firesc, de altfel. Aşa că te invit să te pui în locul uneia dintre contemporanele Zoiei. Avea nouăsprezece ani şi de la început a avut o reputaţie de-a dreptul teribilă. O să te semeţeşti, ştiu. Şi totuşi celelalte fete au adoptat o atitudine ieşită din comun faţă de Zoia. O încurajau instinctiv, ca pe o figură de avangardă - *l'esprit fort.* Ea trăise mai din plin, dar şi suferise mai mult decât ele. Le-a deschis mintea.

Pe atunci se spunea că Moscova e cel mai mare sat din Rusia. Iarna, la periferie existau potecuţe care legau fiecare casă de staţia de tramvai şi de magazinele alimentare („Lapte", aşa scria pe indicatoare) şi toată lumea se foia de colo colo, precum ţăranii, în cojoacele lor de blană. Mai trebuiau să apară mamuţii şi gheţarii. Dar asta e doar o amintire din copilărie (azi nu mai scrie „Lapte"). Între timp imaginea s-a schimbat: e o amestecătură hidoasă de furnale, uzine de gaz şi tăbăcării răsărite printre bordeie şi străzi pietruite. Acel cartier din sud-est, denumit Cotul, era un sat în sat şi acolo trăiam noi. Când Zoia a venit aici, în ianuarie 1946, a fost ca un soi de reproş la adresa condiţiilor existente, a lipsei de hrană şi combustibil, de cărţi, haine, sticlă, becuri, lumânări, chibrituri, hârtie, cauciuc, pastă de dinţi, sfoară, sare, săpun. Nu, a fost mai mult de-atât: a fost ca un act de nesupunere civilă. Zoia era nefiresc de atrăgătoare şi, în plus, era evreică - o ţintă sigură a delaţiunilor şi arestărilor. Pentru că aşa se rezolvau de secole resentimentele şi geloziile în ţara mea. Aşa se putea simplifica de minune un „triunghi amoros". Un telefon anonim sau o scrisoare nesemnată către poliţia secretă. Te aşteptai la asta, dar în fiecare zi o vedeai pe Zoia tot acolo, nu în lagăr sau în închisoare, ci pe stradă, cu acelaşi zâmbet, cu acelaşi mers.

Eram surprins de mine însumi. Eu, violatorul eroic, cu medalii şi decoraţii. Primul meu gând nu a fost cel la care m-aş fi aşteptat, ceva în genul *Când o să-i smulg hainele de pe ea?* Nu. A fost următorul (iar propoziţia mi-a venit în minte pe neaşteptate şi pe deplin conturată): *Câţi poeţi se vor omorî*

pentru tine? Zoia nu era o delicatesă dintre cele obişnuite. Avea o figură aparte (mai mult turcică decât semită, nasul în jos şi nu în vânt, gura neverosimil de mare ori de câte ori râdea sau plângea), dar silueta ei era una obişnuită - înaltă, corpolentă şi cu o talie de viespe. Orice bărbat era condamnat să recepţioneze mesajul ei. Îl simţeai coborând de-a lungul coloanei vertebrale. Toţi l-am perceput, de la amărâtul de pe stradă, care o implora să-l lase să-i care cărţile şi s-o ţină de mână, până la palidul şi bătrânul nostru poştaş, care în fiecare dimineaţă se oprea şi o privea cu gura căscată inegal şi cu un ochi închis, ca şi cum ar fi tras la ţintă.

Dar lucrul cel mai incredibil era acela că avea propria ei locuinţă: o mansardă de mărimea unui loc de parcare, cu două etaje mai sus de bunica ei, dar cu scară şi intrare separate. O fată de nouăsprezece ani din Moscova, care avea propria ei cameră, echivala, Venus, cu o fată de nouăsprezece ani din Chicago, care avea propriul ei iaht. O vedeai intrând cu câte un bărbat noaptea. O vedeai ieşind cu câte un bărbat *dimineaţa.* Şi mai era ceva. N-o să crezi, dar în condiţiile actuale nu pot să ignor faptul. Unul dintre cele mai veninoase zvonuri în privinţa ei era acela că, înaintea fiecărei relaţii amoroase, făcea un soi de abluţiuni hasidice care o ajutau să nu rămână însărcinată. Aceasta era, aşadar, modalitatea ei preferată de abordare a uciderii pruncilor creştini, chestie tipic evreiască. Evident că în Rusia anului 1946 nu existau anticoncepţionale şi, după cum îţi reaminteau în mod constant toţi potenţialii iubiţi, pedeapsa pentru avort era (în cel mai bun caz) o condamnare la doi ani de închisoare.

Ştim destul de multe despre consecinţele pe care le are violul pentru victimă. E de la sine înţeles că nu s-a acordat mare atenţie efectelor pe care le are violul asupra făptuitorului. Rezonanţa aparte a acestei tristeţi *post coitum* ar fi, de pildă, faptul că nu există animal mai trist decât violatorul… Cât despre efectele pe termen mai lung, eu, unul, abia acum încep să le înţeleg. Forma mentală pe care o îmbrăcau era următoarea: nu puteam să văd femeile ca pe un întreg, intacte şi complete. Nici măcar nu eram în stare să le percep corpurile în întregime. Şi cum Zoia poseda o cantitate excesivă de calităţi fizice, ar fi fost în stilul meu să le atomizez, adică să fac ceea ce a făcut Marvell

cu sfielnica sa iubită[8] (chiar şi sânii ei, aminteşte-ţi, erau văzuţi separat): a sculptat-o în blocul de marmură, cu fiecare parte marcată cu un steguleţ şi purtând un preţ. La aşa ceva mi-a zburat gândul şi mie. Deci, ca să rezum: spre deosebire de „toate celelalte", pentru mine Zoia era indivizibilă. Aceasta era calitatea ei fundamentală. Fiecare acţiune a ei era cea a unui întreg. Când mergea, totul se unduia. Când râdea, totul se zguduia. Când strănuta, simţeai că se poate întâmpla absolut orice. Şi când vorbea, când se certa sau bombănea peste masă, ea se implica întru totul şi juca din buric sedentarul dans al respingerii. Şi, evident, eu mă întrebam ce altceva mai făcea ea în acelaşi mod, folosindu-şi corpul în întregime. Eram vecini şi colegi la Politehnică, Institutul pentru Sisteme, unde ea studia în grupa ebraică. Eu aveam douăzeci şi cinci de ani, ea nouăsprezece. Iar Lev, Dumnezeule mare, era încă la şcoală!

Îi făcea mereu comisioane mamei sale, bătrâna Ester. Îi aducea câteva nimicuri comestibile rabinului bolnav de scrofuloză, care se ruga neîncetat şi se stingea în subsolul locuinţei noastre. Singura cale de a ajunge acolo era s-o iei de la parter în jos, pe scara în spirală din faţa bucătăriei noastre. Treptele de fier erau deseori acoperite cu gheaţă şi, după unul-două accidente, ea a cedat, de voie, de nevoie, insistenţei mele soldăţeşti de a o duce de mână până acolo. De fapt nu se ţinea deloc bine pe picioare şi ştia asta. Mult mai târziu Lev avea să afle că fetei îi lipseau anumite repere spaţiale, deoarece, copil fiind, nu învăţase niciodată să meargă de-a buşilea... în faţa uşii de la subsol îmi zâmbea recunoscătoare, iar eu mă întrebam întotdeauna ce forţă mă împiedica s-o cuprind în braţe sau măcar s-o privesc în ochi, dar forţa aceea exista şi era puternică. „Strigă-mă când vrei să urci", îi spuneam. Dar ea n-o făcea niciodată. Uneori, după cum arăta, aveam impresia că suise treptele alea pe coate şi genunchi. Într-o noapte am auzit-o strigându-mă cu glas pierdut şi răguşit. Am coborât şi i-am luat mâna surprinzător de caldă într-a mea.

— Dumnezeule, i-am spus eu, o dată ajunşi sus. Eram sigur c-o să trag *eu* o trântă.

---

[8] Referire la poemul *To His Coy Mistress* al poetului englez Andrew Marvell (1621-1678) (n.t.).

Îmi zâmbi larg şi zise:

— Trebuie să fii o afurisită de capră neagră ca să te caţări până aici.

Am râs amândoi. Eram pierdut.

Da, Venus, în acel moment fascinaţia mea deznădăjduită s-a transformat într-o dragoste fulminantă. M-am simţit ca şi cum aş fi primit o medalie. Aveam toate simptomele unui îndrăgostit: nu mâncam, nu dormeam, oftam tot timpul. Îţi aminteşti ce zicea Montague tatăl în *Romeo şi Julieta*: „Feciorul meu se furişează-n casă, nemângâiat şi oblonind lumina”[9]? Aşa mă simţeam şi eu: nemângâiat, groaznic de nemângâiat. Simţeam o apăsare, ca atunci când, după ce lupţi pentru supravieţuire în marea agitată, eşti aruncat de valuri la ţărm, te prăbuşeşti pe nisip şi percepi uriaşa forţă de gravitaţie ce. Vine din măruntaiele pământului. În fiecare dimineaţă mă întrebam cum de patul îmi mai suportă greutatea. Scriam poezii. Ieşeam noaptea. Îmi plăcea să stau în întuneric vizavi de casa ei, în ploaie, în zloată sau (în cel mai bun caz) pe furtună cu tunete şi fulgere. Când oblonul era ridicat, ştiam că trebuie să mai rămân acolo, ca s-o zăresc când îl închide.

O dată am văzut un bărbat sprijinit de cadrul ferestrei, cu subsuorile expuse insolent şi cu bărbia semeţită. Eram gelos, cu tot ce implica asta, dar şi teribil de excitat. E adevărat. Eram eu îmbufnat şi tânjeam, dar obsesia mea era una de o evidentă sălbăticie carnală. Mai mărturisesc şi că, deşi nu credeam în povestea cu abluţiunile profilactice, ea mă cucerea. Eram obişnuit cu un anume tipar - bâjbâieli seminude în întuneric, nefericite compromisuri interfemurale şi încheieri cu icnete şi gâfâieli. Toate se petreceau în casa scărilor, pe alei sau în vreo groapă de obuz - ba chiar pe covor sau pe masă, cu toată familia îngrămădită dincolo de uşa închisă… „Descărcarea” orală de jumătate de minut era un act sexual al opţiunii şi necesităţii. Această ultimă constatare (foarte vulgară, dar nu complet nejustificată) o menţionez cu scop didactic, ea dovedind că până şi în cele mai intime situaţii femeile sunt

---

[9] *Romeo şi Julieta,* actul I, scena 1, în William Shakespeare, *Opere complete - 3,* Editura Univers, Bucureşti, 1984, p. 13, trad. Virgil Teodorescu (n.t.).

marcate de realitatea socio-economică. În anii de după război în URSS se înghiţea orice. Absolut orice.

Lipsea acea mică figură de stil a entuziasmului, iar atmosfera sexuală se caracteriza prin constrângere: insistenţa mea nu avea niciun haz, supunerea lor era şovăielnică. Aşa că în foişorul Zoiei, sub acoperişul vrăjit, ca de mucarniţă, te aştepta ceva mai fabulos decât consimţământul sau chiar decât abandonul feminin: însăşi pasiunea feminină.

— Ştii cu cine semeni când eşti cu ea?

Bănuiam că Lev spusese asta cu o rea-voinţă mocnită: tocmai îi refuzasem propunerea de a juca o partidă de şah cu un gest absent, plin de frivolitate. Aşa că eram pregătit.

— O să-ţi spun cu cine semeni. Dacă vrei.

La şaptesprezece ani era mai experimentat şi mai solicitat decât eram eu în relaţia cu fetele. Aşa erau şi prietenii lui. În plus, lipsa locuinţelor era uşor ameliorată de lipsa oamenilor. Era ceva mai mult spaţiu, ceva mai mult aer - cu toate că nu ştiam niciodată sigur cât de departe ajunsese Lev în acele momente de izolare cu diversele Ade sau Olge... Ritmul vârstei devenea tot mai rapid sau cel puţin aşa se părea. Nu te poţi vedea pe tine însuţi în fluxul istoriei, dar te afli acolo, în istorie. După Primul Război Mondial au urmat revoluţia, teroarea, foametea, războiul civil, teroarea foametei, şi mai multă teroare... Al Doilea Război Mondial a adus şi mai multă foamete. Lucrurile trebuiau să se schimbe. Aşa simţeau toţi. Nu se putea altfel. Nemulţumirea generală îmbrăcase următoarea formă: toată lumea se plângea peste tot de toţi şi toate. Toţi simţeam că lucrurile or să se schimbe. Dar statul a priceput că noi am simţit lucrul ăsta şi lucrurile nu s-au schimbat.

— Bine, am zis, cu cine semăn?

Uneori avea o anume expresie pe care i-o ştiam, de care mă temeam - o insistenţă tăioasă, amuzată, care avea în acelaşi timp ceva sălbatic.

— Arăţi ca Vronski când începe s-o urmărească pe Anna. Ca un câine inteligent care ştie că a greşit.

Transcriu spusele lui Lev într-o manieră normală, dar de fapt el vorbea bâlbâit. Şi bâlbâială e un lucru care nu poate fi reprodus în scris. Să scrii „c-c-c-câine” înseamnă să forţezi

lucrurile până dincolo de limita bunului-simţ. Şi, oricum, *bâlbâială* e un cuvânt modest pentru ceea ce i se întâmpla lui Lev. Era ca o incapacitate bruscă de a vorbi - sau chiar de a respira. Mai întâi apăreau nervozitatea, reflexul trecător al urii de sine, apoi năsucul lui se ridica şi începea lupta, în astfel de momente fratele meu arăta jalnic: cu capul dat pe spate şi cu nările fixându-te ca o pereche de ochi insistenţi. Când cineva se bâlbâie, stai şi îl priveşti. Nu-i poţi întoarce spatele. Iar în cazul lui Lev voiam întotdeauna să ştiu ce are de gând să spună. Încă de când era copil, înainte de a începe să se bâlbâie, voiam mereu să ştiu ce are de gând să spună.

— Da, mi-e teamă că aşa e, a spus el, scoţându-şi ţigara din gură. Şi, oricum, are deja un prieten.

I-am zis că ştiam. Şi că aşteptam ca relaţia aceea să se termine.

— Da, asta-i, a concluzionat el satisfăcut (ca şi cum şi-ar fi scuturat palmele de praf). Aşa arăţi. Arăţi ca un câine care ştie că urmează s-o încaseze.

Fratele meu s-a apucat de fumat devreme. Şi cu băutura a luat-o de timpuriu. La fel şi cu fetele. În Rusia oamenii se apucă de lucruri din ce în ce mai devreme. Pentru că nu au mult timp la dispoziţie.

5
Printre mâncătorii de scârnăvii

Oamenii vorbeau mereu despre acea lumină stranie din ochii mâncătorului de scârnăvii - de acea licărire aparte. Am fost foarte tulburat să constat că luminiţa aceea ciudată era una jucăuşă şi neobişnuit de feminină. Întocmai strălucirii umede şi neaşteptate din ochii vreunei mătuşi care a băut prea mult la Paşte şi e pe cale să cedeze unui impuls nepermis - un sărut, un ghiont, o ciupitură... Furişă şi totuşi conspirativă, acea licărire din ochii mâncătorului de scârnăvii avea ceva de spus şi ceva de întrebat. Am încălcat un hotar, părea ea să spună. De ce nu-l încâlci şi tu?

Lev şi cu mine stăteam printre ei, printre mâncătorii de scârnăvii, afară, în faţa uşii zăvorâte a bucătăriilor, în întuneric şi pe o ploaie măruntă. Mărunta ploaie nu cădea, ci mai degrabă plutea, precum ţânţarii şi musculiţele în iulie. Lev ajunsese la

sfârşitul primei lui zile aici şi alesesem acest loc pentru o discuţie absolut necesară. Mâncătorii de scârnăvii apăreau şi dispăreau sub becul singuratic, aşteptând ca ultimele hârdaie să fie aruncate pe fereastra din spate. La ora aceea porcii rareori mai treceau pe acolo, rareori îi deranjau, pentru că nicio bătaie, oricât de zdravănă, nu putea să-i ţină pe mâncători departe de lături. Acolo unde trăiau ei, dincolo de hotarul pe care-l trecuseră, părea să existe foarte puţină durere fizică.

Chiar şi în categoria lor, Venus, existau două eşaloane. Erau mâncători de scârnăvii pe care ceilalţi îi dispreţuiau. Ăştia erau *mâncătorii de scârnăvii în patru labe...* îţi dau astfel de amănunte, astfel de detalii despre bătăi, despre înşelătorii, despre inşii educaţi care mâncau lături stând în palme şi-n genunchi, pentru că vreau să meditezi, draga mea, la *stranietatea* lor. Violenţă direcţionată sălbatic, degradare radicală... toate sunt teribil de stranii.

— De ce dracu' e atât de *întuneric* aici? spuse Lev.

Era o plângere, nu o întrebare. Dar Lev, geograful perspicace, ştia de ce era *întuneric.*

— Da, da. Aşa e zona arctică în februarie, spuse el. Soarele o să apară abia în martie. Ce mă fac, frate? Ce mă fac?

Mă aşteptam la asta. Majoritatea fasciştilor care primiseră sentinţe de zece ani în 1937 şi 1938 fuseseră arestaţi din nou, în ordine alfabetică, şi reîncarceraţi în 1947-1948. Şi toţi arătau ca Lev. Mai bătrâni, mai slabi, mai sălbatici, dar toţi arătau ca Lev, *intelectualul* ce clipea des, cu pantofi desperecheaţi (total diferiţi, fiecare un talmeş-balmeş de sfoară uzată şi cauciuc de maşină), cu o jumătate de carte după el şi cu o haină de vară ruptă. Întotdeauna îşi mângâia atent ochelarii sparţi. Asta în timp ce noii fascişti îşi petrecuseră cinci ani luptând în Armata Roşie. Pentru noi lagărul însemna în continuare război, dar cu o diferenţă uriaşă. Noi luptaserăm împotriva fasciştilor, a inamicului. Acum statul rus, devenit el însuşi fascist, ne spunea că *noi* suntem fasciştii, ne aresta şi ne înrobea. Acum inamicul eram noi, deci noi trebuia să fim aruncaţi la gunoi. Am observat că tu şi gaşca ta sunteţi extrem de îngăduitori când alţii îşi plâng de milă, aşa că o să adaug următoarele. Această inversare a realităţii era greu de ignorat atâta vreme cât rana căpătată în

războiul îmi zvâcnea dureros în frig din septembrie până-n iunie. Dar nu e cazul să-mi plâng de milă. Să nu fiu lăcrămos. Şi nici în alte feluri - să nu fac nici pe durul, nici pe martirul. Nici indignat nu-i cazul să fiu. Nici sincer. Ceea ce-i mai greu. Americanii sunt sinceri. Şi ruşii sunt sinceri când au ei chef. Eu prefer culturile mai hazlii şi pe ironiştii zbârciţi de la capătul de nord-vest al câmpiei eurasiatice.

— Ce mai faci? am început eu. Of, o să scăpăm noi şi de asta! Dar mai întâi n-ai de gând s-o spui?

— Ce să spun?

— Ştii tu. „A fost o greşeală". Sau „Dacă ar vorbi cineva cu Iosif Vissarionovici".

— De ce naiba să spun asta? Ei arestează *la normă.* Aşa fac. Pun pariu.

Lev avea dreptate. Şi Teroarea era supusă normei: oamenii ăştia sau ăia din cutare zonă sau din cutare grup social, la cutare rată, cotă, normă, minimum.

— Ştii ce s-a întâmplat, a continuat el. Tu şi cu mine am fost vânduţi ca sclavi. Toată aiureala aia cu declaraţiile, mărturiile şi documentele... Aşa e procedura vânzării de sclavi. Sună chiar romantic, nu-i aşa? Vândut ca sclav...

Se uită împrejur. Nu, nu era nimic romantic la Norlag, la Predposilov.

— Adică m-aş fi aşteptat măcar la un loc mai călduros. Iisuse!

Lev avea nouăsprezece ani. Şi deja vedea mai multe decât vedeam eu (n-aveam creier pentru politică, aşa cum se va observa foarte repede). Privind acum în urmă, îmi amintesc accesul de teamă ce m-a cuprins când mi-am dat seama că mezinul vede mai multe decât fratele mai mare. S-a întâmplat pe când jucam şah. Mă simţeam expus în faţa unor forţe de combinare, permutare şi penetrare superioare. Iar Lev se diferenţia mereu de opinia generală, de atmosfera generală. În afară de cazurile când ceva îi era pe plac, nu era de acord cu nimic. Întotdeauna îşi făcea propriile calcule, îşi ridica sever buza inferioară, uşor asimetrică, se uita în jos şi făcea calcule.

L-am întrebat:

— La ce închisoare?

— Butîrki.

— Butîrki e grozavă, nu-i aşa?

— Da. Am stat în celulă cu trei profesori comunişti, doi compozitori şi un poet. A, şi cu un informator. Butîrki e grozavă. Sunt mândru că am fost acolo.

— Excelent. Şi cum a fost? Adică înainte de asta?

— Ca de obicei. M-au scos afară de la curs la Politehnică. Oarecum politicos. Apoi câteva săptămâni la rând m-au pus să merg zilnic la hingherii ăia şi să dau declaraţii.

Un mâncător de scârnăvii nimeri peste noi în întuneric, dar se dădu înapoi, cu braţul ridicat, învelit în pătură.

— Care a fost acuzaţia? Sau n-a fost niciuna? l-am întrebat.

— Ba da, mi-a răspuns el, pufnind. Am lăudat America.

Ştiam că asta era o infracţiune serioasă, cu mai multe secţiuni. Mulţi dintre fasciştii nou-veniţi se făceau vinovaţi de Lăudarea Democraţiei Americane, de Lăudarea Tehnologiei Americane sau de Ploconire în faţa Americii. Ori, ca alternativă, Ploconire în faţa Occidentului. Nu puţini dintre noi văzuseră deja o parte din Occident. Chiar şi în ruine, tot ne făcea să ne ploconim… Existau la Norlag o mulţime de *americani,* inclusiv un american get-beget. Venise aici să participe la experimentul sovietic. Aşa îi spusese tovarăşului de la partid care-i dăduse paşaportul. Era gata să-şi schimbe radical nivelul de trai. Şi în aceeaşi zi a primit şi *sfertul* - douăzeci şi cinci de ani.

— *Chiar* lăudai America?

— Nu, lăudam Americile. Stăteam la coadă cu Katia şi lăudam Americile.

Apoi am făcut amândoi un lucru pe care nu ne aşteptam să-l mai facem. Am râs. Aburii ne ieşeau în valuri din gură, după care dispăreau. Am priceput. „Americile” era denumirea pe care-o foloseam noi, fraţii, atunci când vorbeam despre Zoia. Era un nume *potrivit,* fiindcă te ducea imediat cu gândul la mersul ei. Relaţia spaţială dintre cele două continente, Venus, a fost evocată de Nabokov, exilatul: două siluete urcate sus, la trapez, una sub alta, tocmai ieşind dintr-o voltă. Şi mersul Zoiei exact asta întruchipa: separarea ameţitoare dintre nord şi sud, unde se găsea talia, la fel de subţire precum canalul Panama. Iar Katia făcea parte din familie. Era sora bună a lui Lev, ca şi Vadim, celălalt frate.

— Ce, Katia dispreţuia Americile?

— Mă rog... Puţin de tot. De fapt din cauza Zoiei se simţea precum o schiloadă. Nu, precum Chile. Aşa i-am zis şi eu: eşti geloasă pe Americi fiindcă ea te face să te simţi precum Chile.

— Eu credeam că îi place de Zoia.

— Katia e fascinată de ea. Dar, în acelaşi timp, zice că Zoia o să mă distrugă. Nu intenţionat. Dar că până la urmă aşa se va întâmpla.

O să-mi aduc aminte de asta. Chiar de la început am văzut în Zoia o decimatoare de poeţi şi pe vremea aia Lev spera într-un fel să devină exact un poet (acmeist, mandelştamian[10])... Dinăuntru se auzi un zăngănit, apoi nişte voci. Mâncătorii de scârnăvii se uitară în sus, cu gurile lor mici şi ochi surâzători.

— Chile, spuse brusc Lev. Ar trebui să fii o *insulă* ca să fii mai izolat decât Chile.

Fornăi dispreţuitor, îşi şterse nasul şi-şi îndreptă umerii. Cu buza de sus adunată o clipă ca un cioc şi privirea aceea prudentă, arăta aşa cum şi era - un adolescent care se teme de ridicol după o afirmaţie riscantă... Lev a fost întotdeauna foarte talentat la geografie. Îmi aduc aminte că spusese o dată: „Pacificul este prinţul oceanelor. Atlanticul este o biată *strâmtoare* în comparaţie cu el". Şi mai avea el şi o întreagă teorie referitoare la geografia Rusiei, la felul cum i-a determinat ea atât istoria, cât şi destinul. Of, Venus, ce băieţi *buni* eram noi la început! Ţi-am spus, cred, că mama noastră a fost profesoară. O făptură cu totul aparte. Directoare de şcoală. O scorpie ambiţioasă. „Voi sunteţi nişte *intelectuali!"* ţipa ea la noi, de cele mai multe ori din senin. „Sunteţi în slujba *naţiei,* nu a statului!" Parcă mă şi văd pe mine, laolaltă cu Lev, cu tot soiul de tomuri şi reviste groase, cu manuale de germană, engleză, franceză, cu piese grele de şah, cu hărţi şi tabele.

Am spus, aşa cum plănuisem:

— Aici eşti în iad, Lev. Nici nu-i nevoie să-ţi spun asta. Aici omul este lup pentru om. Însă e amuzant să vezi că de fapt lucrurile stau la fel peste tot.

— Nu, nu. Nu stau la fel peste tot.

— Ba da. Vad te-a preluat sub controlul lui, nu-i aşa?

---

[10] Referire la poezia lui Osip Mandelştam (1891-1938), poet şi eseist rus, reprezentant al şcolii poetice acmeiste (n.t.).

Vad sau Vadim era fratele geamăn al lui Lev (geamăn, dar profund diferit), un băiat saşiu, viclean, complotist şi *„foarte* socialist”, aşa cum spunea mama când îşi făcea vânt cu evantaiul şi-şi sufla bretonul de pe sprâncene. Vreme de cincisprezece ani principalul hobby şi scop în viaţă al lui Vad îl reprezentase chinuirea lui Lev. Ripostează, nu te lăsa, îl sfătuiam eu pe Lev. Ripostează, ripostează... Şi el riposta. Însă întotdeauna cu o singură lovitură, după care se ghemuia, aşteptând să-şi primească pedeapsa. În 1948 Vad era un politruc militar de rang mic, dar era hiperactiv. Făcea parte din efectivele militare staţionate în Germania de Est. Întâmplător, îmi semăna mai degrabă mie decât fratelui său geamăn. O bârfă de familie spunea că Vad, neîndurător chiar din pântecele mamei, l-a dat deoparte pe Lev pentru a lua el tot ce era bun.

— ...Până în ziua când ai început să ripostezi şi tu, am continuat eu. Ce s-a schimbat?

Mâncătorii de scârnăvii începuseră să se împrăştie înapoi în zonă, în grupuri de unu sau doi. Dintre cei rămaşi, unii păreau descurajaţi de retragere şi de dispariţia speranţei colective, în vreme ce alţii, extrem de flămânzi, visau cu ochi lacomi la partea leului...

— Atunci eram altfel, a spus Lev.

— *...Ce dracu’?* Abia ce am observat. Ce s-a întâmplat cu bâlbâială ta? Unde a dispărut bâlbâială?

Încuviinţă tensionat din cap şi spuse:

— Ea a făcut asta. După prima noapte. M-am trezit şi bâlbâială dispăruse. Îţi vine să crezi? Şi ştii ce înseamnă asta? Înseamnă că nu pot să mor. Nu încă.

— Nu, nu poţi să mori. Nu încă.

Venus, probabil că te minunezi - eu o fac - de calmul, politeţea şi amabilitatea superbă de care am dat dovadă în acest schimb fratern de replici cu soţul femeii pe care o iubeam, cu soţul Zoiei, vindecătoarea bâlbâiţilor. Adevărul e că eram şocat. Nu pot zice „încă şocat”, pentru că era doar începutul. Am rămas în starea aceea mai bine de o lună şi mi-am menţinut echilibrul cu stimulatoare chimice. Din punct de vedere moral mi-au făcut bine. Mi-a fost mult mai rău după ce s-au terminat.

— Aici *toţi sunt* Vad, i-am zis. Vad dotat cu cheie fixă şi şurubelniţă. Şi nu ai la dispoziţie cincisprezece ani ca să te

adaptezi. N-ai nici cincisprezece ore. Doar până mâine-dimineaţă.

Respiraţia mea plutea în aer. Chiar şi într-o noapte de iunie respiraţia îţi plutea în aer ca şi cum ai fi fumat o ţigară mare şi mistuitoare. Vălătucii se întindeau pe o lungime de vreo doi metri şi se încolăceau în jurul nostru.

Ultima lumină de la bucătărie se stinse, ultima uşă din interior se trânti şi ultimul mâncător de scârnăvii întârziat se îndepărtă, scâncind copilăreşte în pumni.

— Uite ce trebuie să faci, i-am spus eu.

— Zi-mi.

I-am zis. Şi-apoi am adăugat:

— Hristoase! Gândeşte-te numai puţin. Ea a renunţat la anii cei mai frumoşi ai tinereţii doar pentru tine. Iisuse! Gândeşte-te la asta.

Iar când e aşa de frig, ca acum, să nu mănânci zăpadă. Or să-ţi sângereze buzele şi limba. Zăpada arde.

O să descriu acum pe scurt sfârşitul legăturii mele cu Zoia. O să descriu acum pe scurt umilirea mea în faţa Americilor.

Pe 20 martie 1946, pe la unu şi jumătate dimineaţa, s-a întâmplat să mă nimeresc singur cu ea în mansarda conică.

De fapt ea nici nu mă invitase pe mine. Pur şi simplu mă alăturasem unui grup care urma s-o viziteze. Nu eram buni comunişti. Nu *mai* eram. În schimb, eram excelenţi tovarăşi de trai colectiv. Colectivitatea - forţa principală a ruşilor, chiar dacă acum statul se temea de ea şi o ura. Ruşii se îngrijeau unii de alţii. Ruşii chiar făceau asta... Stăteam laolaltă, înfofoliţi în paltoane. Nu era căldură şi nici lumină. Nu era mâncare şi nici băutură. Aveam, din câte îmi amintesc, un sac de hârtie plin cu ceai de portocale fără nume de marcă, dar n-aveam apă. Ceaiul s-a dovedit a fi din coajă de morcov. Aşa că am mâncat-o... Toţi ceilalţi erau mai tineri decât mine. Probabil că era de aşteptat să nu vorbesc foarte mult. Nu-mi păsa cât de evidentă, cât de neînduplecat de evidentă era hotărârea mea de a pleca ultimul.

Asta fiindcă simţeam că am un termen limită. În ziua aceea Zoia făcuse ceva, spusese ceva ce nu putea să ducă decât la arestarea ei. Cel puţin aşa credeam eu. Poate că ţi se pare o prostie, Venus, dar nu era deloc o prostie. Toată şcoala vuia.

După ore Zoia s-a dus la şedinţa plenară a Comsomolului, Organizaţia Tineretului Comunist. Îmi amintesc convocările de la Comsomol. Încearcă să-ţi imaginezi ceva între un miting al antialcoolicilor şi Procesul de la Nürnberg. La ieşire Zoia spusese în gura mare că discursul central, care durase două ore (numele lui întreg era, din câte îmi amintesc, „Pleava deviaţiei anarhico-sindicaliste şi Hotărârea Comitetului Administrativ Orăşenesc cu privire la şedinţa de partid de la Institutul Minier"), „a plictisit-o la culme". Dar nu, nu, nu, nu, nu, zău că *nu puteai* să spui aşa ceva. Se dovedise o provocatoare patentată Şi acum era într-un pericol triplu: din pricina plictiselii ei, a sânilor ei şi a evreităţii ei. În noaptea aceea, ori de câte ori auzeam o maşină sau un camion pe stradă, tresăream. Sunt ei, mă gândeam. Au venit.

Cu câteva zile în urmă, în timp ce-o conduceam pe Zoia la şcoală, un bărbat pe bicicletă i-a strigat ceva, folosind cuvântul *jidancă.* Am întrebat-o:

— Jidancă şi mai cum?

— Jidancă împuţită, a repetat ea fără chef.

Am mers mai departe.

— Cât de des ţi se întâmplă? am întrebat.

— Ştii ce-aş vrea? Aş vrea să fiu vulgară în America. Aş vrea să fiu evreică în America. Să strălucesc acolo... Cât de des? Uneori nu ţi se spune nimic o săptămână. Apoi o încasezi de vreo nouă ori într-o singură zi.

— Îmi pare rău.

— Nu e vina *ta.*

În Uniunea Sovietică, după războiul antifascist, s-a întâmplat ceva ciudat. Fascismul. Prin asta înţeleg un accent anormal pus pe *popor* (Marii Ruşi) şi o xenofobie anormală. Se apropia pogromul. Aşadar, existau raţiuni solide şi cumva cinice pentru ca Zoia să fie drăguţă cu mine. Una era să îţi înscenezi o relaţie evidentă cu vreun coleg de-al tău mai boem ori unul evreu şi alta era să fii tovarăşa devotată a unui erou de război înalt şi chipeş, cu decoraţii şi insigne sclipitoare şi cu o rană serioasă. Nu mai era chiar aşa de nostimă toată chestia. Dar ascultă-mă bine, draga mea: aceasta este semnificaţia, acesta este, oră de oră şi zi după zi, sensul sistemelor statului.

Stăteam cu spatele la fereastră şi la razele lunii. Pereţii şopteau sau se burzuluiau pe întuneric. Am întins mâna: un

costum (de catifea), pene de struţ, o tamburină cu ciucuri. Având lumina în spate, puteam să mă holbez la Zoia şi s-o văd unică, întreagă, cu o nemaiîntâlnită indiferenţă pentru detalii. Şi, în orice caz, eram foarte emoţionat. Fapt atipic pentru un rus, mama mă învăţase să privesc antisemitismul ca pe un reflex al drojdiei societăţii şi ruşinea pe care o resimţeam pentru naţia mea era atât de puternică, încât aproape că mi-a distrus amintirile din război. În acelaşi timp, eram pierdut în admiraţia pentru ea, pentru felul în care nu tresărea pe stradă şi pentru curajul pe care îl etala într-un moment când toată lumea îşi strângea mental catrafusele. Tu, Venus, porţi în tine conştiinţa acestei detaşări pe care eu n-o am - cum e să te pui în pielea celuilalt. Şi am aflat de la memorialişti despre durere, despre durerea fizică pricinuită de purtatul stelei, galbenă şi ea, crizantema mistuitoare a stelei. Tu, în carnea ta, ai purtat steaua… Jumătate din evreimea sovietică fusese ucisă de nemţi. Iar acum ruşii începuseră să se uite urât la jumătatea rămasă. Era ceva ce venea de sus, dar şi de jos. Răzbătea din străfunduri.

La uşă, Zoia îşi lua la revedere de la penultimul invitat (salutul ei fiind marcat de un căscat puternic). În tot acest timp eu mă întrebasem cum de s-a întâmplat, cum de-am putut ceda într-atât, încât să las pe cineva să mă rănească aşa? Gura mea uitase flecăreala. Umilă şi stearpă, era de-acum gâtlejul îndurerat al îndrăgostitului fără speranţă. Trebuia totuşi să mă prefac, să mă prefac, şi Rusia mă va ajuta. Vezi tu, când străfundurile se agită, când o ţară o ia pe calea întunericului, impresia nu e neapărat de oroare, cât mai ales de irealitate.

Realitatea nu mai valorează doi bani şi totul e permis. M-am ridicat. M-am ridicat şi m-am poticnit.

Ea şi-a pus palma pe pieptul meu, ca să păstreze distanţa, dar a acceptat sărutul - sau i-a ţinut piept. Şi totuşi, când şi-a retras gura, mi-a reţinut o clipă între dinţi buza de jos. S-a uitat în lături, meditativă. Cugeta la ceva, însă nu prea profund. Eu am rostit trei cuvinte şi ea alte trei cuvinte. A spus:

— Tu mă sperii…

Incitare sentimentală. Aşa ai fi tentat să crezi. Şi poate că aş fi luat-o ca atare. Dar în sinea mea ştiam că nu-i plăcuse gustul buzelor mele.

— Îmi pare rău.

Am rămas acolo câteva secunde, cu braţele crispate, strânşi în înlănţuirea îmbrăţişării. Şi apoi eu, violatorul decorat, care schimbam câte o femeie pe săptămână folosindu-mă de orice formă de ademenire, promisiuni deşarte, mită şi şantaj, ca să nu mai vorbim de aplicarea directă a forţei masculine, am scos un gângurit înăbuşit, de porumbel, i-am sărutat palma şi am ieşit valvârtej, clătinându-mă pe scări în jos.

Bineînţeles că n-au venit după ea. Au venit după mine. Şi să ştii că peste zece săptămâni, când am încasat zece ani, nu mi s-a părut că ar fi cel mai îngrozitor lucru din lume.

Era prima lui dimineaţă în lagăr şi era deja afară, pe sector.

Uite ce i-am spus cât am stat printre mâncătorii de scârnăvii, cu respiraţia lor avidă şi ochii lor veseli. I-am spus că dacă nu-şi va găsi repede o crimă de mărturisit, se va număra printre ei. Recunoaşterea crimei - asta era ceea ce i se cerea.

Aşa arăta Lev în curte: faţa deja cărămizie, o rană în frunte şi o buză spartă. În timp ce prezenţa se făcea aiurea (se număra şi se tot număra), mulţi dintre oamenii din brigada lui - o brigadă fruntaşă - alergau pe loc ori fluturau din mâini. Lev făcea sărituri.

PARTEA A II-A

1

Dudinka, 2 septembrie 2004

Expresia „bătrân mizerabil” are două sensuri, unul fiind cel literal. Există la bord un bătrân mizerabil care face parte chiar din categoria asta. Ar putea fi un bătrân mizerabil de celălalt tip, dar ceva îmi spune că aceste două înţelesuri sunt greu de reconciliat. Acum zi-mi, Venus, de ce mă simt tentat să imit acest soi de bătrân mizerabil? Pe zi ce trece, urăsc tot mai mult să mă spăl şi să mă bărbieresc. Urăsc să-mi îndes lenjeria în saci de plastic pe care să scriu „Ciorapi - patru perechi”. Într-o dimineaţă, când am constatat că trebuie să-mi tai *din nou* unghiile de la picioare, aproape că am izbucnit în plâns. Unui bătrân mizerabil autentic nu i-ar fi păsat. Câtă claritate, cât curaj, câtă îndrăzneală şi mândrie! Îmi dau seama că am o profundă admiraţie pentru acest bătrân mizerabil.

Resturile infestate de barbă, respiraţia sa ucigător de scârboasă şi paltonul cu câteva straturi de căptuşeală putrezită sunt lucruri care ar îngrijora pe oricine *altcineva.* Mirosul care îl urmează şi-l precede pretutindeni are viteza luminii - îl recunoşti în momentul în care intră în sufragerie chiar şi de la zece-cincisprezece metri. Se comportă ca şi cum n-ar fi vina lui, ca şi cum ar fi inocent. El e curat: într-un fel anume, unul misterios, el e curat. Ieri a coborât de pe navă. L-am văzut de la distanţă, într-o barcă, îndreptându-se prin pâclă - o pâclă emanată, poate, chiar de el - către ceea ce părea a fi o fabrică de conserve de peşte, ascunsă sub streşinile de pe malul vestic.

Pe femei nu le deranjează, pentru că băile şi duşurile sunt cel puţin „plăcute şi calde” (expresie folosită de o prietenă englezoaică de-a mea, pe care o s-o cunoşti). Este interesantă admiraţia feminină pentru căldură, combinată cu bine-cunoscuta lor rezistenţă la frig. Cred însă că până la urmă bărbaţii sunt plictisiţi la culme de curăţenie. Pe de altă parte, recunosc că e un lucru necesar. Şi devine tot mai necesar pe zi ce trece. Spre nouăzeci - şi asta are conotaţii nefericite. Spre, aproape de, n-are importanţă. Optzeci şi şase nu are cum să sune bine.

Sunt perfect conştient că trebuie să revii pe pagină cam de trei ori la fiecare paragraf. Şi nu e vorba de morbiditatea monotonă a subiectului ori de jalnicul meu randament, care va scădea în continuare. Nu, mă refer la disponibilitatea de a afirma şi de a trage concluzii, la apetitul meu pentru generalizări. Gaşca ta e atât de îngrozită de generalizări, că nici măcar nu e în stare să formuleze o propoziţie enunţiativă. „Mă duc la magazin? Cumpăr suc de portocale?" E bine aşa. Las-o incertă - chiar dacă acţiunea e la trecut, chiar dacă s-a petrecut deja. Mai departe. Voi spuneţi „OK" în situaţia în care cineva experimentat ar spune (în caz că ar avea ceva de spus) „Aha!" sau „Într-adevăr!" „Mă numesc Pete?" „OK." „M-am născut în Ohio?" „OK." Ceea ce vreţi să spuneţi voi cu OK-urile voastre este: pentru moment nu am nimic de obiectat. Nu m-aţi insultat *încă.* Nimeni nu a fost umilit *până acum.*

O generalizare ar putea să sune ca o încercare de stereotipizare - şi nu se poate să facem aşa ceva. Eu mă situez la polul opus. Ador generalizările. Cu cât sunt mai ample şi mai bogate, cu atât mai bine. Sunt gata să fac moarte de om pentru generalizările ample.

Ideologia voastră, în caz că întreabă cineva, se numeşte occidentalism. Nu v-ar fi de folos aici.

Acum, la prânz, pasagerii şi echipajul de pe *Gheorghi Jukov* acostează în Dudinka cu un aer cât mai victorios - în măsura în care numărul lor le permite aşa ceva. Difuzorul bubuie, iar eu, împreună cu mahmureala mea, o iau în jos pe pasarelă, pe fondul sacadat şi energic al unui marş militar. Cam aşa ar trebui să arate un port: o fanfară nebună, cu pâlnii şi gâturi încovoiate, cu sirene şi cornuri de ceaţă, iar la jumătatea distanţei - timpanele cuvelor de depozitare.

Dar aici este altfel. O planetă Marte de rugină, în diverse nuanţe şi concentraţii. Unele suprafeţe s-au decolorat, devenind de un roz pal, şi şi-au pierdut cleştii şi asperităţile. Altele arată precum sângele arterial proaspăt vărsat şi proaspăt uscat. Rugina fierbe şi bolboroseşte, iar chila feribotului înălţat priveşte de-a lungul apei cu o mânie personalizată, ca şi cum, dacă ruginirea ar fi o infracţiune, ar sta la uşa ta.

Clătinându-mă şi legănându-mă, rezemat în baston, mă gândesc la acele cuvinte mai mult sau mai puţin ridicole derivate din greacă, ce denumesc spaime iraţionale, multe din ele descriind situaţii mai mult sau mai puţin caraghioase: antofobie (teama de flori), pogonofobie (teama de bărbi), deipnofobie (teama de petreceri), triskaidekafobie (teama de numărul treisprezece). Da, ele caracterizează sufletele sensibile, însă mai există una, frica de rugină (iofobia), şi cred că eu sufăr de aşa ceva. Sufăr de iofobie. Nu mi se pare că ar fi ceva ridicol. Chiar deloc. Nici măcar iraţional. Rugina reflectă eşecul realizărilor omului. Proiectul, încercarea, experimentul: toate eşuate, abandonate şi lăsate în paragină.

Apatia mulţumirii de sine: *aceasta* e starea normală pentru cineva aflat spre finalul vieţii. Şi nu această stare - nu starea în care mă aflu eu. Nu moartea pare cea mai înspăimântătoare. Ceea ce mă înspăimântă pe mine e viaţa, viaţa mea şi ceea ce urmează să mai fie din ea.

În buzunar am o scrisoare pe care încă n-am citit-o.

Cu marile greşeli ajungi la un punct în care izbuteşti să le îngropi în uitare. Însă exact atunci se trezesc micile greşeli şi încep să muşte cu dinţişorii lor răi.

Acum mă agasează afectarea indusă de stat prin anii ‘30. Era perioada adolescenţei mele şi mi-aş fi putut începe mai bine viaţa. Îmi amintesc cu nostalgie cum înălţăm zmeie cu Katia, cum culegeam ciuperci cu Masa sau cum mă dădeam cu sania împreună cu Bronislava - primul sărut, prima iubire. Statul însă nu îngăduia aşa ceva. „Iubirea liberă” era clasificată la nivel oficial drept degradare burgheză. Partea cu „liberă” era de fapt cea care nu convenea. Dar nici iubirea nu era agreată.

Abia anul acesta a ieşit la iveală un soi de tablou al moravurilor sexuale de la curtea lui Iosif Vissarionovici. Aşa s-a aflat, lucru deloc surprinzător, că energia revoluţionară avea şi ea partea ei de erotism. Pe scurt, cercul de la Kremlin era un centru al adulterului şi al dominaţiei senioriale absolute.

Era ca hrana şi ca aerul de respirat. Ei beneficiau de asta, noi nu. De ce nu? Sexul nu este o resursă finită, iar iubirea liberă nu costă nimic. Şi totuşi statul, aşa cum mi se pare că spunea

Nikita Sergheevici, dorea să dea impresia că Rusia era străină de poftele carnale. Sau, altfel spus: Ce mai e şi chestia *asta*?

Pe chei un grup mic de microbuze îi aşteaptă pe pasagerii care doresc să ajungă cât mai repede la Predposilov. Nu, nu suntem mulţi. Suntem îngrozitor de puţini. Turul Gulagului, mi-a spus casierul, ridicând indulgent din umeri, nu este rentabil. După care a mai schiţat un căscat. Tot aşa, în avionul care zbura dinspre capitală către locul meu de îmbarcare, am auzit o stewardesă care, referindu-se la mine în timp ce ea şi colega ei îmi amestecau băutura, zicea că „Gulagul e pe locul 2B". E frumos să vezi că această indiferenţă faţă de sclavia rusească - ce-i drept, abolită în 1987 - s-a infiltrat până şi în turism. Am lăsat-o în pace pe stewardesă. În zilele noastre începi un scandal la bordul unui avion şi să vezi cum te alegi cu cincisprezece gloanţe în cap. Dar indulgentul casier (care a stors la viaţa lui destui bani şi s-a îmbogăţit frumuşel) ştie deja că are de-a face cu cineva care încă mai înjură şi mai plânge, încă mai urăşte şi mai arde.

Ne-am luat la revedere şi iată-mă singur pe chei. Vreau să ajung în oraşul arctic aşa cum am făcut-o prima oară, cu trenul. După zece sau cincisprezece minute de înjurături (însă fără tocmeală), un bărbat din port, rezonabil de treaz, acceptă să mă repeadă cu camioneta lui la gară. Ce se întâmplă cu mine? De ce atâta suduială, de ce atâtea bacşişuri? S-ar putea să fie din cauza faptului că purtarea mea se doreşte a fi una exemplară. E adevărat că de multe ori sar calul, dar cel puţin îmi compensez cu promptitudine greşelile şi îmi cer scuze cu bani peşin.

Îmi dau seama că şovăielnica lumină arctică face ca şi ceasul meu biologic să meargă ori prea repede, ori prea încet. În fiecare zi mă simt de parcă m-aş fi sculat cu noaptea-n cap sau de parcă aş fi dormit neruşinat demult. Nici culorile maşinilor nu par să fie chiar în regulă. Nu sunt precum culorile maşinilor din restul lumii, de parcă aici le-ai vedea la lumina felinarelor, în zori. Mahmureala nu mi-a dispărut. Toate clădirile, toate blocurile de înălţime medie se sprijină pe stâlpi mici şi solizi, ce pătrund prin stratul topit de permafrost până în roca dură. Aici e lumea târâtoare.

Teoria geografică a lui Lev privind destinul ruşilor nu era doar a lui. Astăzi ea e susţinută şi de savanţi. Câmpia eurasiatică de nord, cu temperaturile ei extreme, cu solul sărac, depărtarea de rutele comerciale din sud şi lipsa altui ocean în afară de cel Arctic, iar apoi statul rus, imperiul terestru cu douăzeci de naţiuni, cu expansiunea lui maniacală, obsedat de autoapărare şi cu graniţe de mărimea unui continent - toate acestea au nevoie de o puternică autoritate centrală, precum şi de o birocraţie imensă şi vigilentă. Altminteri Rusia s-ar face praf şi pulbere.

Şi galaxia noastră s-ar dezintegra dacă n-ar fi uriaşele găuri negre din centrul ei, fiecare de mărimea sistemului solar, şi prezenţa de jur împrejur a materiei şi energiei întunecate ce controlează forţa de atracţie a centrului.

Explicaţia îi plăcuse fratelui meu, fiindcă, spunea el, avea „mărimea potrivită”: aceeaşi cu întinderea concretă a teritoriului. Putem să clătinăm din cap şi să spunem că e din cauza fizicii. Că e din cauza geografiei.

Cu tencuiala sa de un albastru deschis şi decoraţiunile crem, gara arată ca un pavilion de vară, deşi barul în care aştept este întunecat din cauza aglomeraţiei (de localnici, nu de călători), iar asta mă mai linişteşte. Până acum numărul redus de oameni din Dudinka mi-a dat senzaţia de cădere liberă sau levitaţie iminentă. Şi amintirile primei mele călătorii aici, în 1946, sunt ca un vis urât al constrângerii umane, al aglomerării şi al zdrobirii.

Văd că un litru de votcă nord-coreeană autentică costă mai puţin decât un litru de bere rusească slabă. În plus, există o impresionantă fidelitate a clienţilor faţă de *oloroso*[11]*,* un vin alb dulce şi tare. Această băutură a beţivilor, *oloroso,* nu vine însă de la Xeres. E o diferenţă pe care o face şi Dostoievski atunci când pune pe tăblia mesei, deja înfricoşător de împovărată cu alcool, „o sticlă cu cel mai tare vin din pivniţa naţională”.

Mahmureala mi se agravează. Sau mai bine aş spune că e tot mai înfloritoare? Fiindcă, într-adevăr, pică la ţanc. O vreau, am mare nevoie de ea, dar n-am mai fost *beat* de cincisprezece ani.

[11] *Oloroso* e un soi de vin dulce originar din Spania (n.t.).

Îţi aminteşti? Zăceam în pat într-o după-amiază de duminică şi mă stingeam încet. Din când în când mai şopteam „Apă” în ruseşte. Semn al unei nevoi cu adevărat animalice. Ai intrat în cameră, călcând ţeapănă, cu capul plecat şi concentrându-te intens. Erai atentă să nu verşi lichidul incolor din paharul pe care-l ţineai cu ambele mâini. „Poftim”, ai spus. Am întins o mână vlăguită. Şi apoi: „E *votcă*”. Am captat inteligenţa răutăcioasă din privirea ta. Pe atunci eram deja căsătorit cu mama ta. Aveai nouă ani.

La televizorul cocoţat sus, pe perete, apare imaginea cunoscută şi îngrozitoare a clădirii de cărămidă roşie în formă de E. Mă trag mai aproape, exact la timp ca să aud încă un neadevăr - „nu există planuri” de atacare a şcolii. Apoi, dintr-odată şi fără explicaţii, ecranul pârâie şi *in medias res*[12], în loc de Şcoala Generală Nr. 1 din Beslan, apare o melodramă sud-americană cu personajele ei obişnuite: vampa trecută, înlăcrimată şi cu o tonă de machiaj, ce-i face reproşuri unui gigolo infatuat, întreruperea trece neobservată sau cel puţin nu atrage atenţia nimănui. Mă cuprinde iar o mânie costisitoare - însă la adresa cui şi în ce scop? În orice caz, nu mă pot abţine, aşa că plătesc, las şi bacşiş, îmi împing valiza afară, pe peron şi mă uit la şinele înguste de tren care duc spre oraşul arctic.

Nu, domnişoară, nu mi-am închis telefonul. Doar că l-am folosit foarte mult... Şcoala Generală Nr. 1 din Osetia de Nord. Aşa cum ştii, eram şi eu cineva când am părăsit Rusia. Aveam multe cunoştinţe în armată. S-ar putea să-ţi mai aminteşti şi de necazurile mărunte pe care mi le-a pricinuit lucrul ăsta chiar până în 1991, când documentul parafat la Paris a consemnat decesul experimentului rusesc. Al *acelui* experiment rusesc. Toţi contemporanii mei sunt, evident, morţi demult şi în cele mai multe cazuri am de-a face cu fiii celor pe care i-am cunoscut. Discut cu ei. Şi îmi e dat să aud lucruri incredibile.

În momentul ăsta copiii sunt în pijamale şi stau împreună cu părinţii şi profesorii pe podeaua şcolii minate. Minele sunt atârnate de coşurile de baschet. Când cer apă, li se închide gura cu un glonte tras în tavan. Pentru a îmbunătăţi aerisirea, câteva

[12] În mijlocul evenimentelor (lat...n.t.).

dintre ferestrele şcolii au fost distruse intenţionat, dar criminalii se pare că au rămas fideli ideii de a-şi deshidrata ostaticii - dacă ăştia pot fi numiţi ostatici - şi au demontat mânerele robinetelor de la bucătării şi toalete. Copiii sunt acum nevoiţi sau chiar obligaţi să bea sudoare şi urină filtrată prin straturi de stofă. Cât timp poate să supravieţuiască un copil fără apă în căldura aceea sufocantă? Trei zile? Bineînţeles că se plănuieşte atacarea şcolii.

Se va dezvălui *post mortem* că ucigaşii luau heroină şi morfină, dozele fiind numite uneori chiar „mortale”. O dată ce efectul analgezicului scade, amorţeala trece. Mă tot gândesc la criminalul cu păr roşu şi la cum îl mănâncă şi-l înţeapă barba lui ruginie. Pogonofobie... Osetia de Nord îmi aminteşte de un alt masacru măreţ dintr-o şcoală, stimulat şi el tot de droguri - Columbine. Da, ştiu. La Columbine n-a fost ceva politic, ci pur distractiv şi s-a terminat în câteva minute. Doar o ocazie pentru o vizită scurtă în universul paralel în care uciderea tinerilor e considerată ingenioasă.

Acum se spune că ucigaşii, care n-au formulat „nicio revendicare”, sunt membri ai Jihadului Islamic din Arabia Saudită şi Yemen. S-ar putea sau nu să aibă legătură cu Jihadul, dar e aproape sigur că sunt din Cecenia şi că vor independenţă. Şi, Venus, motivul pentru care aşa ceva nu e posibil este acela că, după secole de invazie rusească, de opresiuni, deportări în masă şi (mai recent) de război fulger, Cecenia a devenit alienată până în străfunduri. Aşa că liderul se află acum într-o situaţie dificilă, exact aşa cum se simţea în 1948 Iosif Vissarionovici în faţa evreilor: „Nu pot să-i înghit şi nu pot nici să-i scuip”. Tot ce putea face era să-i mestece.

În 2002, la începutul asediului teatrului Dubrovka din Moscova, teroriştii eliberaseră o parte din copii. În Osetia de Nord aveai senzaţia că dacă urma să fie eliberat cineva, cei eliberaţi vor fi adulţii. Să ne amintim care a fost finalul la Dubrovka. Pornind cu cele mai bune intenţii, poliţia secretă a făcut ceea ce în altă parte - în Kurdistan, de pildă - i-ar fi adus un oprobriu imens. Şi-a gazat propriii civili.[13] Îmi amintesc că ai

[13] Imobilizaţi cu ajutorul unui „gaz anesteziant”, cei treizeci şi cinci de terorişti au fost executaţi *in situ.* Din cei şapte sute de ostatici, o sută treizeci au murit din cauza gazului. Numărul victimelor e aproximativ corect, dar nu exact.

fost îngrozită, aşa cum au fost toţi occidentalii. Aici însă acţiunea a fost considerată un mare succes. În timp ce-mi luam micul dejun la Chicago, derusificat şi anglofon, şi citeam *New York Times,* chiar şi eu m-am surprins murmurând: „Hm, nu-i rău”.

Evident că se fac planuri de atacare a şcolii. Poate că *planuri* e prea mult spus, dar, într-un fel sau altul, şcoala va fi luată cu asalt. Asta se ştie, pentru că Speţnaz, trupele noastre de elită, cumpără gloanţe de la localnicii care mişună pe străzi cu puştile şi flintele lor.

Singurul scriitor rus pe care-l mai înţeleg cei ca tine, egalii tăi, semenii occidentali care-ţi cunosc secretele, este Dostoievski, palavragiul ăla bătrân, puşcăriaşul şi geniul. Toţi îl iubiţi fiindcă personajele lui sunt sărite de pe fix *în mod intenţionat.* Asta a fost, până la urmă, ceea ce n-a suportat Conrad la bătrânul Dosto, cu sfinţii lui nebuni, nobilii fără un sfanţ, studenţii lihniţi şi birocraţii paranoici. Şi, ca şi cum viaţa n-ar fi şi aşa destul de grea, ei se dedică inventării suferinţei.

Iar viaţa nu e destul de grea - nu pentru tine… Mă gândesc la primul tău şir de iubiţi de acum opt-nouă ani. Privirea lor scârbită, jeanşii căzuţi pe fund, pantofii sport rupţi şi scâlciaţi… Asta-i stil de puşcăriaş - fără curea ori şireturi, ca să nu te spânzuri cu ele. Uitându-mă la băieţii ăia cu ţestele tunse chilug, nasurile cu *piercing*-uri şi urechile pline de cicatrici, mă vedeam pe mine demult, la Norlag. O fi oare un fel de reinventare a durerii? Sau doar o repunere în scenă a suferinţelor trecutului? Trecutul are o anumită greutate. Şi atârnă greu.

Nu spun niciun moment că anorexia ta a fost în vreun fel *voulue.* Forţa poveştii ăleia m-a speriat de moarte şi, împreună cu mama ta, am plâns când ţi-am văzut la televizorul cu circuit închis silueta întunecată ca un baston noduros făcând flotări în toiul nopţii, lângă patul de spital. O să mai adaug doar că atunci când ai plecat în locul celălalt, numit Conacul, şi am mai văzut prin gardul de sârmă din jurul parcării încă o sută ca tine, n-am avut cum să nu mă gândesc că e vorba de încă o imagine reprezentativă pentru secolul XX.

Te rog să mă ierţi. Oricum, nu e vorba doar de tineri. În Occident există un fenomen denumit criza vârstei de mijloc la

bărbaţi. Adesea ea e marcată de divorţ. Ceea ce ţi-a făcut ţie istoria faci la rândul tău în mod intenţionat - te separi de femeie şi de copil. Să nu-mi spui că genul ăsta de bărbaţi nu cunosc gustul ancestral al morţii şi înfrângerii.

În America, o dată divorţat, bărbatul de vârstă mijlocie se aşteaptă să fie mai liber şi mai petrecăreţ. Aproape că poate să-şi creioneze tipul de criză pe care ar urma să o traverseze şi să bifeze ce îi convine: motocicletă, iubită adolescentă, vegetarianism, jogging, maşină sport, prieten matur, cocaină, regim alimentar dur, barcă motorizată, încă un copil, religie, transplant de păr.

Aici şi acum criza vârstei de mijloc nu e o joacă. Îţi este dată şi înseamnă mereu acelaşi lucru - moartea.

Trenul se leagănă şi-şi croieşte drum de-a lungul peisajului monoton al tundrei - marea pagină albă a Rusiei, care îşi aşteaptă personajele şi frazele istorice. Nici dealuri, nici văi, doar hârtoape şi povârnişuri. Aici formele de relief sunt creaţii ale omului: iazuri şi canale de dimensiuni gigantice, laolaltă cu piramide de steril. Dacă vezi un munte, un platou sau o stâncă, ţi se par de pe altă planetă. Există în Predposilov un munte gol pe dinăuntru, muntele Schweinsteiger, denumit după un geolog (un ruso-german din bazinul Volgăi, cred) care a descoperit aici nichel pe la sfârşitul secolului al XIX-lea. Pe câmpurile unde arborilor li s-au retezat crengile, stâlpii de telegraf se înalţă şi ei solitari, fără să fie legaţi prin fire.

Trenuleţul nostru este unul local, un conştiincios cărăuş de suflete, pe care le duce dinspre oraşele-dormitoare către Combinat. Printre pasageri sunt câteva figuri teribil de ofilite, dar şi unele foarte proaspete (cu căpăţânile tunse iţindu-se de deasupra pufoaicelor umflate) şi toţi poartă măştile liniştii din dormitoare şi nu au ştiinţă de nimic îngrozitor sau memorabil.

Cuvintele curg şi rescriu urmele vechilor mei paşi. Călătoria de acum încearcă oare să reînvie trecutul? Pentru asta ar trebui să cobor sub linia de plutire a lui *Gheorghi Jukov,* să conving echipajul şi pasagerii să se acopere de excremente şi vomă şi să şadă deasupra mea o lună de zile. La fel, şi trenul ăsta ar trebui să aibă ferestrele blocate, vagoanele împărţite în colivii, viii şi morţii aşezaţi de-a-n picioarelea, şi ar trebui tras pe linie moartă

şi părăsit acolo până la mijlocul lui noiembrie. Şi nici nu sunt destul de mulţi oameni - pur şi simplu nu sunt destui.

Când mai are încă vreo oră de mers, trenul se opreşte într-un orăşel amărât pe nume Silnicia. Scrie pe peron - Silnicia. Cum să-ţi explici acest acces de candoare? Unde se află suratele lui, Fabulaţia şi Amnezia? Cum ieşim din orăşel, vagonul este asaltat brusc de un roi de ţânţari. Fără cuvinte, fără să schimbe priviri şi fără sentimentul vreunui scop comun, pasagerii încep tacit să-i omoare până la ultimul.

Când toţi sunt masacraţi (striviţi în palmă sau terciuiţi pe fereastră), o vezi la orizontul fără adâncime: ceaţa grea ca lâna, îngălbenită pe margini, care încălzeşte oraşul imposibil.

2

„O, eu pot să rezist!”

I-am spus lui Lev - nu numai o dată - că şansele lui de supravieţuire sunt destul de mari. Era o presupunere. Dar acum se poate face un calcul.

În Gulag oamenii nu mureau ca muştele. Mai degrabă muştele mureau ca oamenii. Cel puţin aşa se spunea în anii de dinainte de război, când lagărele fuseseră transformate în ceva letal, ca parte a presiunii exercitate de Teroare. Existau unele fluctuaţii, dar în general rata mortalităţii era determinată de existenţa hranei. Într-un grad covârşitor şi ruşinos de mare, sistemul lagărelor reprezenta o chestiune de hrană.

În „înfometaţii ani ‘33” murea un om din şapte, în 1943 unul din cinci, în 1942 unul din patru. Prin 1948 numărul scăzuse din nou în întreg sistemul, iar şansele celui din lagăr nu erau cu mult mai mici decât în restul primitivei Uniuni Sovietice - sau „marea zonă”, cum era universal cunoscută în lagăr: zona cu douăsprezece fusuri orare. Prin 1948 muştele au încetat să mai moară ca oamenii, iar oamenii au reînceput să moară ca muştele.

Totuşi aici era Arctica. Şi mai era problema masei fizice. În lagăr corpul începea să se autodevoreze. Deşi acum era mai lat în piept şi-n umeri, frate-meu rămăsese tot jalnic de slab pentru înălţimea lui de un metru şaizeci. Sau, cum ar fi spus un contabil: dacă în 1948 în Norlag ar fi fost zece ca Lev, atunci unul din ei urma să moară. Asta nu însemna totuşi că avea

şanse foarte mari să supravieţuiască celor zece ani de condamnare. Însemna că avea şanse mari să supravieţuiască anului 1948. Tragi linie şi şansele lui rămân tot zero. Nu, chiar mai puţin. Pentru că pe la sfârşitul primei săptămâni se auzise, Venus, că fratele meu nu era doar fascist. Mai era şi pacifist.

Nu pot să fac aici un inventar al tuturor necazurilor lui Lev din perioada sa de acomodare şi, în măsura în care o fac, este pentru că tot ce i s-a întâmplat la Norlag s-a acumulat şi a culminat cu noaptea de 31 iulie 1956, în Casa Întâlnirilor. Asta a fost crucea lui rusească. Dar şi a mea.

În prima sa zi de muncă, zi crucială, Lev trebuia să participe la „curăţarea terenului" alături de brigada fruntaşă din care făcea parte. Echipat cu jumătate de lopată, a fost coborât în galerie la ora şase dimineaţa şi readus la suprafaţă douăsprezece ore mai târziu. Oamenii au revenit în zonă un pic înainte de opt seara. Îi cercetam pe toţi cu încordare, aşteptând, iar privirea mea sfredelitoare parcă îi decupa silueta în aer. Da, era printre ei. Cu capul plecat, cu umerii lăsaţi şi picioarele îndoite, însă era şi el printre ei. Am ştiut atunci că îşi făcuse norma. Dacă n-ar fi făcut-o, l-ar fi lăsat acolo, jos, până termina. Conducătorul grupului, un leton, Markargan, ar fi avut grijă de asta. Doar era o brigadă fruntaşă.

Către sfârşitul săptămânii faţa nu-i mai era cărămizie. Era de un negru vineţiu.

— *Ce* zici că eşti? l-am întrebat.

— Pacifist. N-am vrut să-ţi spun în prima noapte. Non-violenţă. Asta-i crezul meu.

— Cine ţi-a aranjat mutra?

— Un tătar care voia să-mi ia lopata. N-o să mă bat, dar nici n-o să cedez. A înţeles şi el. Ieri aproape că mi-a retezat mâna cu dinţii, de la încheietură. Uite. Dar am nouăşpe ani. O să se vindece. Şi n-o să cedez.

— Ce-i prostia asta? Doar eşti în stare să lupţi. Am văzut. La un moment dat, după ce l-ai aranjat pe Vad, erai chiar priceput. Şi încă destul de multă vreme. Iar acum eşti mai puternic. Patru ani te-au pus să sapi nenorocitele alea de şanţuri pe stradă. Nu eşti un papă-lapte.

— Nu mai sunt slab, dar sunt pacifist. Întorc şi celălalt obraz. Ascultă, mi-a zis apoi el. Nu sunt Gandhi. Nu cred în rai. Dacă

viaţa mi-e în pericol, o să mi-o apăr. Şi cred că m-aş bate ca s-o apăr şi pe-a ta. Dar asta-i tot. Am motivele mele. Ştiu eu de ce.

Dădu din cap şi scuipă.

— Am uitat să-ţi spun: l-au omorât pe Solomon Mikhoels.

Solomon Mikhoels era cel mai celebru evreu din Rusia - actor venerabil şi emisar internaţional. În timpul războiului a mobilizat evreii din America şi a adunat milioane de dolari. O dată a jucat Shakespeare la Kremlin pentru Iosif Vissarionovici. *Regele Lear.*

— L-au lichidat organele. Accident de maşină. L-au omorât în bătaie şi apoi l-au târât în stradă, unde l-a călcat un camion. A început. Zoia a început să vomite de cum a auzit.

— Tu nu poţi face nimic, i-am spus eu. Pe tătar cum îl cheamă? Tu nu eşti acolo. Eşti aici.

— Da, sunt aici.

Vezi tu, Lev tocmai îmi mărturisise că după o săptămână petrecută în baracă - una dintre cele mai mizerabile din tot Norlagul, el încă mai dormea pe podea. Simt nevoia să scriu *pe podea* cu litere cursive. Şi zău că nu era bine să facă aşa ceva. Acolo jos te amestecai într-o grămadă putridă de fascişti decrepiţi, mâncători de scârnăvii şi (o altă subclasă) credincioşi de rit vechi, ce-şi croiau cu greu drumul spre martiriu. Şi mirosul, mirosul... în Evul Mediu apropierea hoardelor mongole de zidurile oraşului era anunţată de la mare distanţă de un zgomot ce-ţi rănea urechile. Dar mai îngrozitor decât zgomotul era mirosul, cultivat în mod intenţionat - militarizarea murdăriei, a coamelor păroase, a subsuorilor, cozilor şi picioarelor. Şi respiraţia, respiraţia aceea, îmbogăţită cu mirosurile bucătăriei mongole, ce se baza pe lapte de iapă fermentat şi sânge de cal, precum şi pe mirosurile altor mongoli. Aşa era şi în lagăr. Mirosul era criminal, ucigător, iar podeaua barăcilor - locul unde simţeai respiraţia zonei.

— Aici totul îţi e potrivnic, a recunoscut el. Bag mâna-n cămaşă să prind nişte păduchi. Dacă sunt doar din ăia mici, să-i ia naiba. Îi pun la loc.

Erau cam cincisprezece motive pentru care nu putea să rămână acolo. Trebuia să ajungă la catul al doilea. La caturile de deasupra de tot erau, bineînţeles, paturile urkilor, brutele şi târfele deopotrivă, dar Lev trebuia să ajungă la catul al doilea.

Aşa că am reevaluat situaţia cu o voce şoptită şi cumpătată. Markargan o să te susţină.

Are nevoie de munca ta, de somnul tău, de sănătatea ta. N-o să rămâi mult în brigada aia, aşa că dă lovitura *acum.* Arată cine eşti. Pentru patul de la parter alege unul cu raţia redusă. N-o să lupte mult. Apoi negociază patul de la mijloc. De data asta alege o lipitoare, care şi-a cumpărat locul de sus. Dă-l jos.

— …Cu ce drept?

Bănuiesc că dacă ar fi încetat vreodată să se gândească la asta, Lev m-ar fi considerat o fiinţă primitivă. Parcă şi începuse s-o facă aşa, dintr-odată. Pentru mine violenţa era deja un instrument neutru. Nici măcar nu era vorba de diplomaţie pe alte căi. Era monedă de schimb. Ca şi tutunul. Ca şi pâinea. Am continuat:

— Cu ce drept? Dreptul la viaţă. Ţi se zice fascist. Poartă-te ca un fascist.

Dar Lev n-a făcut asta. A rămas pe jos şi, ca urmare, a fost bolnav tot timpul. „Pelagră", l-a diagnosticat Janusz, tânărul doctor deţinut, ridicând din umeri. Era o boală de subnutriţie care se manifesta prin dermatoze, diaree şi buimăceală a minţit. Cuprins de valuri de căldură pe gerul din tundră, de transpiraţii reci în cazanul fierbinte al barăcilor, tremurând, mereu tremurând, Lev trudea din greu în brigada lui fruntaşă.

Uneia dintre succintele caracterizări făcute de Conrad vieţii din Rusia - „frecvenţa excepţionalului" - aş vrea să-i mai adaug şi eu una: frecvenţa totalului. Stări totale, cu suferinţele selecţionate ca dintr-un meniu de duşmanul tău inveterat. Bine alese.

Spuneam mai devreme că eram şocat din cauza Zoiei şi era adevărat. M-a ţinut până în ziua când a apărut soarele. I se vedea coroana, ca un lichid sidefiu care acoperea capătul tundrei. Lunga eclipsă luase sfârşit. Oamenii arătau cu degetul spre cer, mormăind înveseliţi. Am ieşit şi eu din eclipsă şi din obscuritate. Nu mă mai oblojeam cu calmante.

Am început să-mi evaluez pierderile. Erau serioase. Mi-am dat seama că nu aveam nimic, dar absolut nimic la care să-mi facă plăcere să mă gândesc… În lagăr erau săvârşite pe scară largă o seamă de păcate mai mult sau mai puţin regretabile, dar onania

nu se număra printre ele. Urkii făceau aşa ceva şi o făceau în public. Cred că şi tinerii mai primitivi s-au ocupat o vreme cu asta. Pentru noi, ceilalţi, era de domeniul trecutului. Chiar dacă toţi mai aveam gânduri din astea. Cred că toţi mai aveam încă gânduri din astea.

Şi mie îmi zbura gândul la aşa ceva. În fiecare noapte îmi imaginam scena. Se făcea că intram în camera în care dormea Zoia. Era după-amiaza târziu. Ea stătea pe pat, între perne strălucitoare, în halat sau într-o cămaşă de noapte scurtă (aici - şi numai aici - erau permise unele variaţiuni). Mă aşezam lângă ea şi îi luam mâna într-a mea. Îi sărutam buzele. Apoi venea momentul transformării, când ea se ridica şi se arunca în braţele mele. Aşa începea.

Această viziune nocturnă reprezentase pentru mine o sursă de energie, o reconectare la forţele vitale. Dar acum mă slăbea şi mă măcina. Şi, în timp ce soarele îşi croia drum pe deasupra orizontului, începusem să-mi zic mie însumi, la început într-o şoaptă insomniacă, apoi cu voce tare, la lumina zilei: N-au vrut să facă asta, dar chiar asta au făcut. Mi-au atacat voinţa. Era tot ce mai aveam.

— Eşti un băiat norocos, i-am spus.

Era a doua zi de odihnă a lui şi Lev şedea şi se scărpina, frecându-se de peretele scund din curte. M-a privit cu coada ochiului şi mi-a spus:

— Cum adică norocos?

— Am primit azi scrisoarea anuală. E de la Katia.

— …Unde-i?

Când i-am arătat-o, Lev s-a sculat în picioare, dar s-a împleticit şi a făcut un pas înapoi. Am înţeles. În momentul arestării te simţi ca şi cum ai fi pe jumătate mort. În închisoare eşti cineva care nu mai trăieşte, care e deja mort. În lagăr eşti aproape sigur că nici n-ai existat vreodată. Scrisorile de acasă sunt precum comunicările făcute cu ajutorul unui mediu vlăguit, un fel de *madame* Sosostris, cu frunzele ei de ceai şi tabla de spiritism.

— Nu pot să-ţi arăt totul, i-am zis. *Eu* sunt cenzorul. Dar veştile sunt bune.

Într-un limbaj esopic, Katia povestea despre arestarea lui Lev şi despre iminenta lui plecare către „o destinaţie necunoscută”. Ca urmare a acestei „a doua dispariţii”, familia „avusese ghinionul” să rămână fără apartament. Iar Katia îşi pierduse şi slujba. În continuare spunea că „gripa” fusese foarte virulentă în capitală şi că Zoia şi maică-sa plecaseră înapoi la Kazan.

— Unde gripa nu-i aşa de rea, am zis eu. Sunt veşti bune, oricum.

Lev se băgă în mine şi-şi îngropă faţa în pieptul meu.

— M-ai făcut tare fericit, frăţioare. Bine. Bine. *Să plece din oraş.* Nu mă interesează ce-a mai zis Katia.

Nu mai conta. Katia mai spunea că i se pare de neconceput ca Zoia să-l „aştepte” pe Lev. Se părea că Zoia avea deja un nou favorit la Politehnică şi „se afişa peste tot cu el” prin cantină. Simt o obligaţie sacră, Venus, să recunosc ce bucurie vulgară mi-a stârnit această propoziţie. I-am zis:

— La ce să te aştepţi? Aşa-i Katia.

— Ai dreptate. Aşa-i Katia.

Da, aşa era Katia, un povestitor în care nu puteai să ai încredere. Aveam nevoie de cineva cu mai multă autoritate, care să-mi confirme faptul că Zoia se afişa peste tot cu noul ei favorit. Aveam nevoie de cineva ca Troţki, Gheorghi Jukov sau, cel mai bine, de Winston Churchill ca să-mi spună că era adevărat.

— Ai voie să-i răspunzi? m-a întrebat el.

— Cred că da. Dar ei nu mă plac. Oricum, nu ai cu ce să scrii sau pe ce să scrii.

— De ce nu te plac? Adică, da, pot să-mi imaginez unul sau două motive. Totuşi de ce?

— Câinii.

— Aha. Câinii.

În lagăr eram faimos pentru felul în care mă purtam cu câinii. Cei mai mulţi prizonieri, printre care şi Lev, erau îngroziţi de ei. Nu era cazul meu. Când fusesem mic, avusesem un barzoi femelă de mărimea unui măgar. Nici măcar nu mi-o amintesc bine. Dar ştiu că mi-a transmis cumva ceva înainte de a muri. Nu mi-e frică de câini. Aşa că întotdeauna îi făceam să se gudure în faţa mea. E doar un amărât de câine cu apucături de

porc. Întâi mârâie şi apoi se gudură. De multe ori riscam să fiu bătut fiindcă-i făceam să se gudure.

Lev a adăugat:

— M-am dus la gardieni şi am întrebat. Pe dosarul meu e scris „Fără drept de corespondenţă”. Am crezut că e un cod pentru execuţia iminentă. Aşa credea şi porcul ăla. Se uita la dosar şi apoi la mine. N-am dreptul. Dar o să insist. O să-l obţin.

— Mă bucur că nu-ţi faci griji pentru Katia. Şi pentru Zoia, i-am zis eu cu ipocrizie.

— Griji? Îmi fac foarte multe griji. Odinioară, când am început să fim prieteni, îmi făceam griji că s-ar putea s-o lase cineva însărcinată. Dar n-a rămas. Nu poate să rămână. A făcut un avort pe la şaisprezece ani şi nu poate. Apoi mi-am făcut griji c-o să fie arestată sau omorâtă în plină stradă. Aaa, te gândeşti la alţi bărbaţi? Nu. Ea are o calitate... E devotată complet. Aşa sunt şi eu acum. Cât despre statutul meu de non-combatant... o fac pentru ea, pentru noi.

— Vorbeşti în dodii, Lev. Nu înţelegi că nimic din ce faci aici nu contează?

— Nu contează? Nu va conta? Nu înţelegi, aşa-i? O să conteze.

Ca să pună capac la toate, acolo mai era şi o brută uriaşă, Arbaciuk, care îl plăcea pe fratele meu la modul cel mai scârbos posibil. În fiecare noapte venea să-l vadă. De ce? Ca să-l ciufulească şi să-l ia peste picior, să-l sărute şi să-l gâdile. Pe atunci se obişnuia ca fiecare brută să aibă câte un fascist pe post de animal de companie, deşi Lev zicea că lui i se pare că lucrurile stau taman invers.

— Am devenit peste noapte prieten bun cu maimuţoiul, spunea Lev.

N-avea încotro, pentru că era speriat rău - şi pe bună dreptate, căci Arbaciuk îi ţinea calea prin cazarmă cu tatuajele lui şi rânjetul lui lasciv, stropit cu aur. Lev închidea ochii o secundă şi lumina înceta să-i mai lumineze chipul. Tot ce puteam să-i fac lui Arbaciuk era să-i semnalez, printr-o privire sau o mişcare din umeri, că dacă ar fi vrut s-o facă, ar fi trebuit să treacă şi de mine. Lev spunea că era mult mai rău când nu mă nimeream pe-acolo. Aşa că încercam să-i stau prin preajmă

mai mereu. Când nu puteam s-o fac, îşi punea speranţa în Semion şi Johnreed, doi dintre ofiţerii veterani de rang superior, unul colonel şi altul căpitan, amândoi eroi ai Uniunii Sovietice - titlu de care, o dată arestaţi, au fost, bineînţeles, deposedaţi... Te întrebi, probabil, ce-i cu numele de Johnreed. O mulţime de bărbaţi de vârsta lui se numeau aşa, după John Reed, autorul cărţii Zece *zile care au zguduit lumea*[14]*.* Erau atâţia Johnreed în lagăr, încât şi-au căpătat statutul de stereotip. *Johnreed*-ii şi *Americanii* şi, mai târziu, *Doctorii* - doctorii evrei. În descrierea frenetică a Revoluţiei din Octombrie John Reed îl menţionează pe Iosif Vissarionovici doar în trecere. Acesta a interzis cartea şi a tras astfel preşul, ca să spun aşa, de sub picioarele tuturor acelor Johnreed.

Arbaciuk îi aducea lui Lev tot felul de bunătăţi, dar el le refuza întotdeauna. Bucăţi de pâine, dar şi de carne - chiftele, cârnaţi, iar o dată chiar şi un *măr.*

— Nu mi-e foame, spunea Lev.

Nu-mi venea să cred. Stătea acolo, cu limba lui Arbaciuk în ureche şi jumătate de halcă de porc atârnându-i sub nas, şi zicea:

— Nu mi-e foame.

— Deschide! zicea Arbaciuk, strângându-i falca lui Lev.

— Nu mi-e foame. Ce-i cu tatuajul ăsta, cetăţene? Nu pot să văd decât ultimul cuvânt. Ce scrie?

Încruntat, Arbaciuk îşi sufleca încet mâneca, dezvelind literele vineţii: *Poţi să trăieşti, dar să nu cunoşti iubirea.*

— Doar o muşcătură. Deschide.

— Am raţie întreagă. Nu mi-e foame, cetăţene. Sunt într-o brigadă fruntaşă.

Întocmai ca bărbatul ce nu poate uita sau ierta trecutul unei femei şi trebuie s-o ia la întrebări în fiecare noapte, să-i recapituleze evenimentele vieţii la nesfârşit (Şi *unde* te-a atins? *Ce* i-ai pupat?), aşa mă duceam şi eu la Lev, ca să ascult povestea aia atât de dureroasă. Cunosc bine genul ăsta de bărbat, pentru că eu sunt ăla - ăla e genul meu. În ultimii ani era

[14] John Reed (1887-1920), prozator şi ziarist american, martor al Revoluţiei din Octombrie, care a scris ulterior, pornind de la acel eveniment, romanul-reportaj *Zece zile care au zguduit lumea* (n.t.).

singura modalitate prin care puteam să spun cu certitudine că mă interesează vreo femeie: voiam ca ea să se confeseze, să denunţe, să informeze. La început le plăcea, pentru că aveau senzaţia că le acord atenţie, dar foarte curând începeau să se teamă. Se prindeau repede… Această trăsătură nu avusese nici răgazul şi nici ocazia să se manifeste în perioada dintre război şi lagăr. Vezi tu, aproape toţi foştii iubiţi ai aproape tuturor iubitelor mele erau morţi. Nu mă sinchiseam de ei. Aş fi fost un rus tare ciudat dacă nu i-aş fi iertat pe morţi. Pe ei nu-i puneam la socoteală. Pe mine viii mă deranjau.

Cu puţin timp înainte să fiu arestat, Lev mi-a cerut permisiunea să-şi încerce norocul cu Zoia. Nici măcar n-am catadicsit să-i râd în nas. I-am silabisit doar:

— *Tuuu?*

Asta a fost tot. Sincer să fiu, nu am stat pe gânduri nicio clipă. Însă Lev era isteţ, ca orice frate mai mic. Îmi urmărea mişcările şi mai apoi făcea fix pe dos. S-a dat la Zoia fără să forţeze lucrurile.

— Felicitări, i-am spus în timpul uneia dintre ultimele noastre conversaţii în libertate. Ai devenit comisionarul ei. Şi mascota ei.

— Asta e, a zis el, bâlbâindu-se - întotdeauna se bâlbâia. Dar ia zi-mi, *tu* cât de apropiat ai fost de ea? Eu stau la ea în cameră. Stau acolo tot timpul. Şi când se *schimbă.*

— *Când se schimbă?*

— După perdea.

— Cât de mare e perdeaua? Cât de groasă?

— E groasă şi mare. De la duşumea până aici, sus. Îşi pune lucrurile deasupra.

— Ce lucruri?

— Fustele şi restul.

— Dumnezeule… Iar acum şi-o trage cu lingvistul ăla! Nu înţeleg cum poţi să rezişti.

— O, eu pot să rezist!

A ţinut-o aşa un an, timp în care Zoia a mai avut încă trei relaţii amoroase.

— Una pe semestru, avea să-mi mărturisească el acum.

Lev a făcut următoarea mutare chiar în timp ce se afla acolo, în mansarda conică, ţinând-o de mână şi consolând-o după ce ultima ei aventură amoroasă sfârşise prost:

— Nu ai noroc în dragoste, i-am zis, tachinând-o. Asta fiindcă te laşi atrasă de cine nu trebuie. De tipii fluşturatici. Încearcă şi cu cineva mai scund şi mai urâţel, aşa ca mine. Noi suntem mult mai pasionali. Ea a râs, apoi a tăcut preţ de cinci secunde. Data următoare, când am repetat fraza, a râs şi-apoi a tăcut zece secunde. Şi tot aşa. După care a început din nou.

— Ce anume?

— Altă relaţie. O nouă relaţie.

— Chiar e posibil ca noi doi să n-avem nicio picătură de sânge în comun? Nu erai gelos?

— Gelos? N-aş fi fost în stare să rezist nici măcar un minut dac-aş fi fost *gelos.* Nu aveam dreptul să fiu gelos. De ce să fiu? Eram prea ocupat să învăţ…

Am aşteptat.

— Să învăţ ce trebuia să fac ca s-o păstrez.

— …Pitic *nenorocit!*

Se mai întâmplă. În viaţa mea cred că am văzut trei asemenea cazuri. Iar tu, Venus, te numeri printre ele. Tu şi Roger ăla. Aşa cum spuneam atunci, probabil cu o oarecare indiferenţă, *tu eşti pe trei sferturi educată să crezi că toată lumea e la fel. Asta e iluzia pe care gaşca ta şi-o asumă. Prin urmare, crezi că e un snobism să nu iubeşti schilozii. Uite că acum nebunul ăla bolnav se ţine după tine.* Încă mai cred, Venus, că despre asta a fost vorba - milă şi devotament. Mi-ai vorbit de compensaţii şi te-am crezut. Mi-ai povestit despre recunoştinţa lui şi eliberarea de anumite griji. Observ că, evident, tipele bine sfârşesc uneori prin a-i enerva pe tipii bine cu drepturile, pretenţiile, aşteptările şi sentimentele lor ireproşabile. Şi, uite-aşa, într-o dimineaţă prinţesa îl sărută pe broscoi şi descoperă că-i place.

— Şi după aceea?

— Era într-o duminică, după-amiaza târziu, în timp ce stăteam acolo, i-am spus-o din nou. N-a scos un cuvânt. Apoi s-a ridicat şi a scos…

— Destul. Şi-a scos hainele, bănuiesc.

— Îşi scosese deja hainele. În mare parte. Nu. Mi-a scos…

— Destul.

Au avut la dispoziţie nouă luni şi, cum colegii şi profesorii lui Lev începuseră să fie ridicaţi unul după altul, ea s-a hotărât. Au

apelat la rabinul cu scrofuloză din pivniţă. A fost ceva clandestin şi, bănuiesc, destul de ilegal. Dar au spart paharul învelit în batistă, care simboliza distrugerea templului, renunţarea la legămintele anterioare. Şi şi-au jurat credinţă.

Am avut parte însă de o urmă de alinare (aşa cum mai rămân uneori de la banchetul durerii). Pentru cei obişnuiţi cu exercitarea liberei voinţe utilitatea sa este, probabil, de neînţeles. Am aflat că Zoia, deşi nu era deloc indiferentă la bărbaţii mai în vârstă (era gata să dea de bucluc cu un tip de treizeci de ani, proaspăt însurat), nu se încurca niciodată cu vreunul dintre egalii mei, cu veteranii de război. Aşa se face că am putut să mă gândesc că atunci când ne-am sărutat şi buza mea inferioară a rămas pentru o clipă între dinţii ei mari, pătraţi, gustul acela care nu îi plăcuse fusese hormonul feruginos al războiului.

Mă consolam cu gândul că puteam atribui eşecul meu forţelor istoriei, împreună cu tot restul. Istoria era de vină.

Deşteptarea în lagăr se făcea în felul următor: timp de un minut un ciomag metalic mânuit de o mână diformă lovea în sus şi-n jos două bare de fier paralele. Nu te puteai obişnui deloc cu zgomotul ăla. În fiecare dimineaţă, în timp ce ne încheiam curelele în curte, ne uitam la drăcia aia rudimentară şi ne minunam de forţa ei acustică. Acum ştiu că, din motive primitive (probabil detecţia mai rapidă, chiar şi în cazul celui mai mic animal), foamea ascute auzul. Nu că zgomotul ar fi devenit mai puternic, dar creştea în stridenţă şi claritate, părând să trâmbiţeze zorii unei noi stăpâniri (una mai sălbatică, mai idioată şi mai sigură) şi să se lepede de nehotărârea şi amatorismul zilei precedente.

Până la venirea lui Lev în lagăr, primul meu gând la trezire fusese întotdeauna acelaşi, fără nici cea mai mică variaţie - mi-aş da şi lumina ochilor pentru zece secunde de odihnă în plus... O nouă zi ni se deschidea în faţă şi ziua în sine, zorii întunecaţi (strălucirea inexpresivă a sectorului şi ceaţa cretoasă pe care plămânii o refuzau) păreau a fi opera unei echipe de muncitori din schimbul de noapte, rezultatul multor ore de trudă. Mă aşteaptă frigul, mă gândeam eu. Mă aşteaptă şi gata. Nu ştii, draga mea, că atunci când ieşi afară, în ploaie, există

întotdeauna un moment de graţie înainte să simţi primele picături în păr? Evident, cu frigul nu-i acelaşi lucru. Frigul e altceva. Tânjeşte după căldura pe care o ai, te asaltează, te-nhaţă şi te jecmăneşte şi de ultimul strop de căldură.

Apoi, după venirea lui Lev, conştiinţa mă îmboldea să sar din pat în fiecare zi. Porcul care dădea deşteptarea încă mai bătea în barele de fier când eu eram deja în picioare. Întotdeauna ieşeam primul din baracă şi întotdeauna aveam senzaţia că mă aşteaptă o surpriză sinistră şi substanţială. Despre ce era vorba de fapt? Trebuia să-l zăresc pe Lev, să văd cum i se destinde cuta aceea întipărită între sprâncene. Cuta dispărea, dar nu imediat ce mă vedea. Mai întâi Lev îmi zâmbea larg, cu surâsul lui forţat. Însă acel semn al grijii mai zăbovea o clipă şi apoi se stingea, ca un aparat ce măsura capacitatea mea de liniştire. Simţeam că niciodată nu fusesem mai aproape de înălţimi - şi mai plin de viaţă - ca în timpul acelor schimburi şi transfuzii.

Acum pare ceva normal, nu-i aşa? Atunci în ce sens era sinistru? Văd că nu pot să evit sinistrul. În mine răsărise un altfel de soare. Era un soare negru, cu raze făcute din ură şi speranţă.

Apropo, Lev n-a rămas prea mult timp în brigada fruntaşă condusă de Markargan. Asta deşi de-acum era destul de antrenat. Foarte bolnav şi foarte antrenat. Acolo aşa ceva era posibil şi puteai s-o duci astfel o bună bucată de timp. Dar n-a fost să fie. Rar se întâmpla ca un fascist să rămână prea mult într-o echipă fruntaşă. Acolo exista o unanimitate a efortului, ce avea greutatea unui contract sindical sau a unui jurământ militar - îţi făceai norma şi primeai raţia întreagă. Exista o cale să rezişti - vigurosul cântec muncitoresc, gamela de supă, somnul de moarte. Un ţăran ce ducea în cârcă milenii de etică a sclaviei ar fi putut să supravieţuiască fără mari pierderi interioare. Dar un *intelectual...* Asta ţi se întâmplă în sistemul sclavagist. Durează câteva luni, ca un atac de panică ce evoluează treptat. E vorba de asimilarea faptului că, în ciuda nevinovăţiei tale evidente, duritatea pedepsei nu este una inadecvată. Acum du-te şi munceşte cu gândul ăsta într-o brigadă fruntaşă. Îţi dai silinţa, dar ideea de a face *exces de zel* în slujba statului te vlăguieşte şi până la urmă te determină să renunţi. Simţi cum mâinile îţi cad pe lângă coapse, îţi simţi

mâinile, îţi simţi şi coapsele; simţi că sunt ale tale şi le simţi cum cad. Inutil să mai spun că nici într-o brigadă codaşă, alături de mâncătorii de scârnăvii cu raţii reduse, nu era mai bine. Ce puteai face? Făceai ceea ce făceau toţi fasciştii. O lăsai mai moale, chiuleai, improvizai, linguşeai şi supravieţuiai.

O dată ce Lev n-a mai primit raţia întreagă, boala i s-a agravat. În lagăr chiar şi spitalizarea pentru dizenterie asculta de legile îndeplinirii normei şi prin 1949 Lev şi-o îndeplinea. Care era norma? Norma era mai mult sânge decât rahat. Mai mult sânge decât rahat. S-a dus la Janusz, care i-a dat nişte medicamente şi i-a promis un pat. Cu o zi înainte de spitalizare Lev a fost implicat într-un fel de scandal de cazarmă pornit de la un ac de cusut (mai precis, un os de peşte). A fost imediat denunţat şi numele lui a ajuns în cutia cu reclamaţii de la postul de gardă. În loc de o săptămână la infirmerie, a primit o săptămână de carceră doar în izmene, ghemuit pe nişte scânduri, cu apa până la genunchi.

Incidenţa totalităţii. Statul total - perfecţiune a mizeriei.

Atunci am avut o săptămână tulbure. Îţi mai aminteşti „dovada” referitoare la inexistenţa lui Dumnezeu, pe care am înrămat-o în toamna anului 2001, şi cât de încântat eram de ea? „Nu te mai gândi acum la foamete, inundaţii, molime şi războaie. Dacă lui Dumnezeu i-ar fi păsat cu adevărat de noi, nu ne-ar mai fi dat credinţa.”

Acestui silogism superficial i s-ar putea dovedi uşor falsitatea şi toate întrebările legate de teodicee pur şi simplu ar dispărea - asta dacă Dumnezeu ar fi rus.

Dar noi, oamenii, vrem tot timpul mai mult. Ne place al naibii de tare. Săptămâna aceea a fost groaznică, însă când l-am văzut pe Lev ieşind de acolo şi mergând în felul în care mergea, cu capul înclinat în halul ăla, am acceptat - mai mult sau mai puţin - ideea că Norlagul în sine nu avea să-l omoare… Putea să reziste.

3

„Ne bat fasciştii!”

— Ce mă îngrijorează, mi-a spus el (asta după o jumătate de an) este halul în care o să ies de aici. Nu mă gândesc la cât de

slab sau cât de bolnav o să fiu. Nici cât de *bătrân.* Mă gândesc cum o să fiu aici, la cap. Ştii ce cred că devin?

— Un cretin.

— Exact, un cretin. Bun. Deci ţi se întâmplă şi ţie.

— Ni se întâmplă tuturor.

— Atunci e grav. Fiindcă înseamnă că, probabil, e adevărat. Gândurile nu prea îmi mai sunt gânduri. Mai degrabă impulsuri. Totul se rezumă la niveluri de rece şi cald. Supă rece, supă caldă. Ce-o să vorbesc eu cu nevastă-mea? O să mă gândesc doar la supă rece, supă caldă.

— O să vorbeşti cu ea aşa cum vorbeşti cu mine.

— Dar e atât de *obositor* să-ţi vorbesc! Ştii la ce mă refer. Dumnezeule! Imaginează-ţi cum ar fi dacă n-am sta aici. Vreau să zic împreună.

Era o seară caldă şi luminoasă, iar noi fumam pe treptele fabricii de jucării. Da, fabrica de jucării, pentru că economia lagărului era la fel de diversă ca şi economia statului. Ne ocupam cu tot felul de lucruri, de la uraniu la linguriţe de ceai. Eu, de pildă, asamblam în serie nişte banale jucării mecanice sub formă de iepuraşi cu beţe în labe şi tobe prinse la brâu.

Doi deţinuţi tineri au trecut pe lângă noi, plimbându-se plini de importanţă - unul cu mâinile la spate, celălalt gesticulând larg.

— În esenţă, pe mine mă interesează doar ţâţele, zise al doilea tânăr.

— Nu, nu ţâţele! Cururile, îi răspunse celălalt.

— …Nou-veniţi, zise Lev.

Am ridicat din umeri. Timp de câteva săptămâni după ce soseau, tinerii discutau în general despre sex şi chiar despre sport, apoi despre sex şi mâncare, apoi despre mâncare şi sex şi în final doar despre mâncare.

Lev căscă. Avea o mină mai bună. Beneficiase de o internare la infirmerie şi de o cură de penicilină slabă, graţie lui Janusz. Dar buzele şi unghiile îi erau albastre - şi nu de la frig, ci de la lipsa de hrană. Avea acea pigmentaţie maronie în jurul gurii, mai intensă decât orice bronz. Toţi arătam la fel: cu boturi de maimuţe antropoide.

— E greu s-o faci când eşti plin de păduchi, spuse, însă e bine totuşi să te gândeşti la sex.

Îmi pare foarte rău că trebuie să recunosc, Venus, dar pentru mine chestia respectivă devenise un subiect *extrem* de sensibil. Îmi băgasem în cap că legătura dintre Lev şi Zoia era eminamente spirituală, platonică. Ce uşurată trebuie să fie, mă gândeam eu, după toate aventurile alea nefericite! Încercam chiar un soi de plăcere imaginându-mi cum arătau serile lor împreună. După ce strângeau cina frugală şi spălau cu rândul vasele la chiuvetă, Gretel îşi trăgea timidă cămaşă groasă de noapte şi şosetele, iar Hänsel, oftând, vesta şi izmenele. Un sărut pe obraz, apoi se întorceau cu spatele unul la altul, cu un geamăt împăcat, căutându-şi fiecare odihna binemeritată… Şi, în timp ce Lev dormea dus, cealaltă Zoia, spiritul ei demonic, se ridica, fantomatic şi transpirat, şi venea la mine.

— De fapt e mult spus că te *gândeşti.* E mai degrabă ceva de genul supă rece, supă caldă.

— Asta sună a poezie, am zis eu.

— Da, e poezie. Ştii, uneori izbutesc să lucrez cam jumătate de minut la câte-un vers. Dar apoi intervine o smucitură şi trebuie să mă întorc la lucrurile obişnuite.

I-am povestit despre profesoara de treizeci de ani din blocul pentru femei. Recita în fiecare zi *Evgheni Oneghin.*

— În fiecare zi? Mda, dar poate că uneori nu *vrei* să citeşti… ăăă, blestematul ăla de *Călăreţ de aramă.*

— Aşa e. Poate că uneori nu *vrei* să citeşti… blestematul ăla de *Cântec pentru oastea lui Igor.*

— Aşa e. Poate că uneori nu *vrei* să citeşti…

Şi aşa ne petreceam timpul până o luam, bâjbâind, spre priciurile noastre.

Apoi au venit schimbările. Dar înainte de asta e important să fac o mică digresiune. O pauză bine-venită. Îţi sugerez, draga mea, să profiţi de acest interludiu sau respiro şi să-mi contabilizezi calităţile. Pentru că foarte curând voi face nişte lucruri tare urâte.

Nu-l văzusem niciodată pe administratorul şef, Kovcenko, dar auzisem de el, de haina lui din blană de urs polar, de partidele de pescuit, vânătorile de reni şi chiolhanurile pe care le organiza. La avizier apăreau ocazional bileţele în care solicita serviciile deţinuţilor muzicieni, actori, dansatori ori atleţi, pentru

a-şi distra musafirii (colegi administratori, ca şi el, sau inspectori de la centru). După ce-şi terminau spectacolul, artiştii primeau un hârdău de resturi. Partea nostimă era că multora li se făcea rău de la atâta mâncare şi uneori deznodământul era câte o indigestie fatală.

Într-o zi acolo a apărut un bilet prin care Kovcenko cerea „un deţinut cu experienţă, care să instaleze un «televizor»„. Nu instalasem niciodată un televizor, dar demontasem unul pe când eram la Politehnică. I-am povestit lui Lev ce-mi mai aduceam aminte şi ne-am înscris amândoi. O săptămână nu s-a întâmplat nimic. Apoi ne-au convocat, ne-au hrănit, ne-au dat jegul jos şi ne-au expediat la moşia lui Kovcenko.

Eu şi Lev am aşteptat sub pază în ceea ce s-ar numi azi un foişor de grădină, un fel de chioşc încălzit, octogonal, dotat cu banc de lucru şi scule. Apoi a intrat Kovcenko, subţire şi cu un aer profesoral straniu, în pantaloni de călărie şi jachetă de tweed. O cutie de metal a fost adusă cu solemnitate înăuntru şi doi bărbaţi, care păreau a fi grădinari, au început s-o desfacă.

— Domnilor, spuse Kovcenko, respirând greu şi zgomotos, pregătiţi-vă să vedeţi viitorul.

Capacul a fost ridicat şi noi ne-am uitat înăuntru: un maldăr gri şi negru de valve, tuburi şi sârme.

Am început să mergem acolo în fiecare zi. Părăseam zilnic aerul greu al lagărului pentru a păşi într-o lume cu temperaturi normale, cu ferestre mari, luminoase, cu mâncare la discreţie, cafea, ţigări americane şi o fascinaţie continuă.

După două luni am asamblat ceva care aducea cu o respingătoare creatură marină, la care se adăuga, pe prispa din spate, stâlpul de antenă. Tot ce am reuşit să captăm pe ecran au fost nişte amprente efemere ale vremii de afară: viscole în noapte, o lapoviţă căzând oblic peste un vid de cărbune. O dată, în prezenţa şefului, am prins ceea ce putea să fie o imagine de miră, spre mulţumirea lui Kovcenko, care nu se mai aştepta la mare lucru. Echipamentul a fost apoi transportat în clădirea principală. Mai târziu am auzit că fusese expus pe un soclu de la intrare, pe post de bronz antic sau sculptură de artă brută.

Iar noi, care voiam în egală măsură să vedem viitorul, a trebuit să revenim în trecut, la fabricarea rulmenţilor, unde icneam la fiecare cinci secunde, cu gândul la supa rece, supa

caldă. Cam pe atunci m-am convins că, după teroare, plictiseala reprezenta al doilea stâlp de rezistenţă al sistemului. La şcoală, Venus, cei care predau erau pregătiţi să-i mintă pe copii pentru a-şi câştiga existenţa. Auzeai lucruri despre care ştiai că sunt false (nici şcoala mamei mele nu făcea excepţie). Mai târziu aveai să descoperi că toate subiectele interesante erau atât de controversate, încât nimeni nu îndrăznea să le abordeze. Discursul public era searbăd, ziarele şi radioul constituiau doar un zgomot de fond dintr-o încăpere alăturată, întrunirile erau anoste, iar discuţiile din afara familiei, insipide, fiindcă nimeni nu putea să-şi spună deschis părerea. Birocraţia era plictisitoare. Statul la coadă era plictisitor. Cel mai efervescent loc din Rusia era închisoarea Butîrki din Moscova. Că aveau nevoie de teroare, înţeleg, dar de ce aveau nevoie şi de plictiseală?

Acolo era marea zonă. Aici era mica zonă, la capătul căreia se desfăşura munca sclavilor. În libertate fiecare cetăţean care nu făcea parte din nomenclatură cunoscuse foamea perpetuă - pleoscăitul şi ghiorţăitul involuntar al maţelor, în lagăr foamea te lovea aşa cum bănuiesc că loveşte un prunc în pântecul mamei. Cu plictiseala se întâmpla acelaşi lucru. După o vreme *plictiseala* şi-a pierdut orice urmă de asemănare cu lâncezeala şi superficialitatea. Plictiseala nu mai era absenţa emoţiei; devenise ea însăşi o emoţie - şi încă una violentă. O furie mută a plictiselii.

Un alt lucru pe care aş vrea să-l menţionez a fost că ne-am apropiat de Janusz, deţinutul medic. El făcea tot ce-i stătea în puteri ca să ne ajute şi chiar simplul fapt că stăteai lângă el zece minute te făcea să te simţi - măcar un pic - mai puţin bolnav. Înalt şi bine făcut la cei douăzeci şi patru de ani ai săi, Janusz avea o claie de păr negru care creştea cu o sălbăticie înfricoşătoare. Noi spuneam că orice frizer care ar fi riscat să se apuce să-l tundă ar fi cerut bani ca pentru o operaţiune periculoasă. Janusz era un medic evreu prins în capcana imposturii.

Nu pretindea că ar fi creştin (ceea ce, oricum, nu însemna mare lucru în lagăr). Pretindea că e doctor. Ceea ce nu era - nu încă. Asta fusese mereu cea mai dificilă poziţie. Nu i-ar fi venit atât de greu dacă n-ar fi fost atât de bun, de sufletist şi dacă nu

l-ar fi emoţionat permanent tot ce vedea în jur. La primele lui operaţii, ori de câte ori trebuia să-şi croiască drum cu bisturiul înăuntru, în corpul omenesc, prima lui grijă era ca, înainte de toate, să nu vatăme.

A venit apoi timpul pentru *camioane şi trupe.* Camioane şi trupe. Asta însemna că Moscova şi politica ei se schimbau. La nivelul Comitetului Central se luase o anumită decizie şi ea avea să se abată peste capul nostru sub formă de reflectoare şi mitraliere.

Tot timpul şi în toate anotimpurile populaţia lagărului fluctua încontinuu, gloatele fiind rotite, eliberate, reîncarcerate, expediate afară, aduse iar înăuntru (şi, apropo, era uimitor că fratele meu şi cu mine am fost separaţi doar o singură dată şi atunci numai un an de zile). Acum treaba noastră era să analizăm această matematică în mişcare şi să desluşim ceva ce s-ar fi putut numi *scop...*

Lev stătea la fereastra barăcii, se uita afară şi se balansa ritmic înainte şi-napoi - modul său de a scăpa de tensiune.

— Aseară, îmi zise el, Arbaciuk m-a înghesuit în spatele atelierului de tâmplărie. Credeam c-o să mă violeze, dar nu. Amuţise. Era chinuit şi tânguitor. S-a aplecat şi mi-a strâns mâna... A mai făcut asta şi înainte, însă acum voia să-şi ia la revedere. Le expediază pe brute.

I-am zis că pentru noi era un lucru bun.

— Bun? o-ntoarse el. De când ne vor ei binele? Ştiu eu cum se supravieţuieşte aici! Ştiu cum stau lucrurile. Ce-o să urmeze oare?

Eram închişi în barăci şi ne petreceam timpul uitându-ne pe fereastră. Nu-ţi doreai să fii afară, în zonă, nu atunci, cu toţi câinii ăia, coloanele în marş şi noua dispunere a forţelor. Turnurile de pază, cu reflectoarele întoarse, şi gheretele santinelelor de sus, cu acoperişurile lor ca nişte caschete militare puse-n vârful ţevilor de armă în unghiuri drepte, asemeni unor dinţi mizerabili... Visam câteodată că iau parte la un joc de hochei pe gheaţă văzut cu încetinitorul (fantomatic, dar mortal, nimeni nu pierde, nimeni nu câştigă, moarte subită). Eu stăteam în poartă şi intram în joc doar în cazul celor mai oribile cazuri de urgenţă.

Au izolat brutele şi apoi le-au scos din lagăr - cea mai simplă cale, credeam noi, de a încheia războiul dintre brute şi târfe. Dar după aceea au izolat şi târfele. I-au expediat şi pe ei, iar apoi au izolat repede lăcustele şi, în fine, lipitorile. Dacă nu-i puneai la socoteală pe mâncătorii de scârnăvii, mai rămâneau politicii şi informatorii - adică fasciştii şi şerpii.

— Iisuse, ce poate fi mai clar de-atât? *Noi* suntem cei pe care-i izolează! spuse Lev, uitându-se afară.

— O să fim eliberaţi toţi, am zis eu.

— La fel de probabil e să fim împuşcaţi toţi, mi-a răspuns Lev.

În câteva săptămâni sectorul nostru, proaspăt depopulat, a început să se umple din nou. Nou-veniţii erau toţi fascişti. Pe *noi* ne izolau. De ce oare? De ce, în cadrul întregului sistem, ni se dădea exact ceea ce ne doream? Eram treziţi? Eliberaţi?

Ca să citeşti gândurile Moscovei în 1950, trebuia să fi stat undeva pe antene, sus, în turnul de pază sau să fi fost viermele care devora haotic creierul conducătorului. Noi nu eram în turnul ăla. Acum o zic cu detaşare, dar părerea mea e că Iosif Vissarionovici începuse să se teamă pentru integritatea ideologică a deţinutului de drept comun.

Forţa care ni se atribuia, chiar şi cea a contaminării, nu era una reală (pentru că nu deveniserăm încă o forţă). Acum puterea ne spunea că se află acolo. Procesul a durat cam o lună. Eram precum orbii care-şi recăpătau vederea. Stăteam faţă-n faţă şi ne priveam în ochi. Se iveau zorile deşteptării sinelui. Politicii se priveau în ochi - şi deveneau politici.

Două lucruri au rezultat de aici. Schimbarea atitudinii politice de la Moscova a însemnat sfârşitul, sinuciderea neintenţionată a sistemului bazat pe munca sclavilor. Şi a mai însemnat ceva: că Lev şi cu mine am devenit duşmani. O decizie luată în jurul unei mese, la mii de kilometri distanţă, şi doi fraţi ajung să se înfrunte. Aceasta este, Venus, semnificaţia, rostul permanent al sistemelor politice.

Numai că eu n-am de gând să fac politică. O să-ţi spun doar ceea ce trebuie să ştii, aşa că o să-ţi istorisesc povestea gardianului Uglik - pasionanta poveste a tovarăşului Uglik. Privind în urmă, înţeleg ce-a însemnat de fapt politica: politica

fraţilor siamezi, a tritonilor şi a femeilor cu barbă. A fost politica viermelui numit arterioscleroză.

— Ne bat fasciştii! Ne bat fasciştii!

Ţipătul ăsta (nelipsit de un anumit farmec, chiar şi atunci) putea fi auzit adeseori în vara anului 1950. Începuserăm să-i batem pe şerpi: pe unul din zece. Nu mai tândăleau la mesele de la cantină, pupându-şi încântaţi vârfurile degetelor strânse laolaltă la vederea raţiilor duble. Acum, când traversau curtea spre postul de pază, n-o mai făceau ca să ne denunţe pentru o ţigară în plus, ci ca să se refugieze în clădirea cu carcerele - cu apa până la ţurloaie şi ploşniţele obeze de-acolo.

Metoda noastră favorită de pedepsire era „azvârlitura”. Adică un lucru pe care obişnuiau să-l facă ţăranii, inventivi ca întotdeauna, cu puţinele materiale de care dispuneau. De ce să-ţi rupi ciomagul ori să-ţi toceşti cuţitul? Lasă forţa de gravitaţie să acţioneze. Fiecare membru al corpului era apucat de un bărbat, urmau trei balansuri pregătitoare, o aruncare până la grindă şi apoi căderea, când corpul se zdrobea de pământ. După care îi azvârleam din nou. Până când nu se mai zvârcoleau în aer. Îi lăsam acolo, jos, pentru porci: nişte saci de pânză plini cu oase sfărâmate.

— Pari scârbit, frate, i-am spus în timp ce intram în baracă, scuturându-mi palmele de praf.

— Nu eşti fratele meu.

Am aşteptat. Toţi se îngrămădeau şi se căţărau să prindă o „azvârlitură”. Nu era valabil şi pentru Lev, care pleca întotdeauna de-acolo.

— Nu te mai recunosc. Eşti ca Vad. Ştii ceva? Te-ai alăturat turmei. Dintr-odată ai devenit exact ca toţi ceilalţi.

Era perfect adevărat. Eram de nerecunoscut. În doar câteva săptămâni mă transformasem într-un stahanovist al agitaţiei, într-un agitator „de şoc”, cu cereri şi demonstraţii, pichete, petiţii, proteste şi provocări. A, probabil că te gândeşti: dislocare, transfer. Mecanismul purificării. Era adevărat că mă lăsasem prins în mod deliberat de căldura chimică a emoţiei de masă şi de beţia puterii. Dar niciodată n-am pierdut din vedere un posibil rezultat şi un posibil viitor.

— Îţi cer să iei notă de poziţia mea. Tu şi turma aţi ales o anumită cale. Calea violenţei şi a înteţirii ei, mi-a spus Lev. Ştii al naibii de bine ce-o să iasă din asta.

Pentru o foarte scurtă perioadă de timp am crezut că izolarea politicilor avea un anumit substrat - să ne pună să trudim până la moarte (mai puţină mâncare, mai multe ore de muncă). Dar porcii aveau şi ei aceleaşi norme şi tot ei, iată, ne oferiseră acum şi arma grevei.

Oricum, m-am simţit îndreptăţit să ripostez indignat:

— Aha, pricep! Vrei ziua de muncă de şaisprezece ore şi raţie de pedepsit. Ei bine, eu nu.

— Ai câştigat lupta aia. Iisuse, asta a fost cu opt sau nouă lupte mai devreme. Iar porcii n-or să mai dea înapoi mult timp. Ştii ce-o să se-ntâmple. Sau poate că nu ştii. Pentru că faci parte din turmă. Uită-te numai la tine! Galopezi împreună cu ea.

Am aşteptat iarăşi.

— Nu vei obţine decât un război cu statul. O luptă pe viaţă şi pe moarte cu Rusia. Cu Ceka şi Armata Roşie. Chiar crezi c-o să câştigi?

Deşi n-o spusesem, ştiam dintotdeauna ce ne stătea în cale. Am ştiut-o întotdeauna.

— Bine. Ţi-o cer pentru ultima oară. Şi cer mult. Sunt aici trei sau patru oameni care ar putea să oprească turma. Eşti unul dintre ei. Te rog, gândeşte-te la situaţia mea. Trebuie să întreb. Şi e ultima oară când îţi mai cer ceva în calitate de frate.

— Ceri imposibilul, Lev.

— Atunci unii dintre noi or să piară, a spus el, stând cu braţele încrucişate şi întorcându-şi privirea.

— Nu toţi cei de-aici au un motiv serios să rămână în viaţă, i-am răspuns. Unii dintre noi vor muri. Alţii nu.

Ştiu ce părere ai despre violenţă. Am ştiut-o de la bun început. Filmul de la televizor, cel cu spelunca din Chicago, era de fapt o comedie, dar undeva s-a dat un pumn şi cuiva i-a ţâşnit sângele pe nas. Ai fugit din cameră plângând. Şi când ai tras de uşă s-o deschizi, clanţa metalică te-a lovit drept în ochi. Atât de micuţă erai când ai aflat cât de dură e lumea!

În ziua de Anul Nou, în 1951, autorităţile au ripostat: trei oameni din centrul nostru au fost închişi în blocul principal de

celule, unde se refugiaseră treizeci sau patruzeci de informatori. Am aflat că în noaptea aceea informatorii urmau să primească topoare şi alcool, iar celulele aveau să rămână deschise.

Prin urmare, le-am transmis îndată şi noi un mesaj. Şi noi ne-am schimbat politica. Am încetat să-i mai batem pe şerpi. Am încetat să-i mai batem şi am început să-i ucidem. Eu am mătrăşit trei.

Acum scoate-ţi ochii tăi occidentali. Scoateţi-i şi priveşte cu ceilalţi ochi… Dar ăştia să nu fie ochii acoperiţi şi piezişi ai unui Temugin sau Hulagu, nici cei paranoici şi pioşi ai lui Ivan cel Groaznic şi nici cei copilăroşi, dar şi scrutători, ai lui Vladimir Ilici.[15] Te rog, priveşte prin ochii bătrânului ţăran de la oraş (drastic urbanizat), îngenuncheat la margine de drum, mărturie a foametei şi disperării, a nedreptăţii permanente şi universale, a enormităţilor fără număr. Acei ochi par să spună: Destul… Acum parcă-ţi şi văd ochii, aşa cum sunt în realitate (cu irişii mari, căprui, şi albul lor imaculat), iar ei ameninţă cu retragerea radicală a iubirii lor, aşa cum a făcut şi Lev cu o jumătate de secol mai devreme. E în regulă. Proiectându-mi povestea în trecut, creez o imagine în oglindă. Mă văd pe mine însumi. Uită-te la faţa lui. Uită-te la *mâinile* lui.

O dată Lev m-a văzut imediat după ce omorâsem un om: pe cel de-al doilea. Peste ani, avea să îmi descrie întâlnirea. O să-ţi redau cuvintele lui, versiunea lui - pentru că eu nu-mi mai amintesc nimic.

Pătat de sânge şi gâfâind ca un câine după o zi de alergătură, m-am îngrămădit peste Lev la intrarea în latrină. Mi-am proptit antebraţul ridicat de perete şi mi-am sprijinit capul pe el, cealaltă mână mi-am încleştat-o în cureaua de la brâu şi, cu un rânjet de mulţumire (cum mi-a spus el), mi-am descărcat copios băşica udului. Am făcut o pauză şi am mai scos un sunet de uşurare în timp ce-mi răsuceam fruntea spre dreapta, eliberându-mi sprânceana de căldura sâcâitoare a părului de pe frunte. L-am privit, îmi aduc aminte de asta. Se uita la mine fix şi rânjea, cu o încruntătură adâncă de un centimetru pe frunte.

[15] Temugin este Ginghis Han, iar războinicul cuceritor Hulagu este nepotul său. Vladimir Ilici este Lenin, conducătorul Rusiei între 1917 şi 1924.

Mi-a arătat ceva cu degetul, direcţionându-mi atenţia către cureaua jerpelită şi pantalonii căzuţi. Îmi dau seama că trebuie să-ţi cer să-ţi imaginezi privelişte a.

— Ştiu unde-ai fost, a spus el. Ai fost la udătură.

Aşa denumeam noi omorul - udătură.

— Cineva trebuie să facă şi asta. Baraca trei, prizonierul patruzeci şi şapte. Avea conştiinţa pătată.

— *Nu* avea conştiinţa pătată. Asta-i problema.

— Despre ce *vorbeşti*?

— Uită-te la ochii tăi. Arăţi ca un credincios de rit vechi. Hai, sărută crucea, frăţioare! Sărută crucea!

În limbajul nostru frăţesc sărutul crucii simboliza credinţa. Asta făceau ei în biserică înainte ca religia creştină să fie scoasă în afara legii (împreună cu toate celelalte religii): sărutau instrumentul morţii. Lev mi-a spus că gândirea mea nu mai era liberă. Se vedea clar că modul meu de judecată nu mai era unul mental, ci fizic. Eram un sclav care-şi recăpătase trupul. Iar acum mi-l ofeream din nou, în mod voluntar. Era absolut adevărat. Dar niciodată nu uitam de gândul celălalt şi de calculul celălalt.

Peste ani, într-o etapă foarte diferită a existenţei mele, în timp ce şedeam la o bere în balconul unui hotel din Budapesta, după un duş şi înainte de o întâlnire nocturnă cu o prietenă, am citit celebrele memorii ale poetului Robert von Ranke Graves (tată englez, mamă nemţoaică)[16]. Am fost foarte marcat şi foarte încurajat de mărturisirea lui cum că i-au trebuit zece ani ca să-şi revină moral după Primul Război Mondial. Mie mi-a luat chiar şi mai mult ca să-mi revin după cel de-al doilea. El şi-a petrecut anii de convalescenţă pe o insulă, în Mediterana. Eu la nord de Cercul Polar, în detenţie, ispăşindu-mi pedeapsa ca sclav.

Mi-a trebuit ceva timp ca să înţeleg la ce se referise Lev atunci când spusese despre şarpele ucis că*, „Nu* avea conştiinţa pătată. Asta-i problema”… În libertate, în marea zonă, informatorul distrugea destine. În lagăr, în mica zonă, informatorul înrăutăţea şi, câteodată, scurta destine deja

[16] Robert Graves (1895-1985), poet, scriitor şi istoric englez, autor al romanului autobiografic *Good-Bye to AU That,* în care autorul îşi descrie experienţele din Primul Război Mondial (n.t.).

ruinate. Denunţul anonim, în scopul propăşirii personale - se poate spune că-i profund criminal şi tipic rusesc, de vreme ce doar criminalii ruşi cred că nu e aşa. Toţi ceilalţi criminali din lumea largă cred că *este* aşa. Dar criminalii ruşi - începând cu tovarăşii de ocnă ai lui Dostoievski („Un informator nu este supus nici celei mai mici umilinţe. Nimeni nu se gândeşte să reacţioneze agresiv la adresa lui.") şi terminând cu preşedintele de acum, da, cu Vladimir Vladimirovici[17] (care s-a arătat îngrozit la gândul de-a renunţa la taigaua sa de peniţe otrăvitoare) - cred că nu e aşa. În ce mă priveşte, în cazul exterminării şerpilor mă fac vinovat de următorul lucru: ei ştiau ce fac, dar nu ştiau că lucrul pe care-l fac e rău. „Ne bat fasciştii! Ne bat fasciştii!" Acum înţeleg farmecul obscur, patosul acelui urlet înnebunit. Iar atunci am încetat să-i mai batem şi am început să-i ucidem. Eu am ucis trei. N-am putut să-l termin şi pe al patrulea, Venus. Dar trei tot am omorât.

Lagărul însemna şi mai mult război, Venus, şi mai mult război, plus putregaiul lui moral... Războiul dintre brute şi târfe era unul civil. Cel dintre şerpi şi fascişti - unul autorizat. Acum, că şerpii dispăruseră (epuraţi ca o categorie aparte), pe linia frontului se profila războiul revoluţionar dintre porci şi fascişti.

În primul Lev fusese doar un privitor nevinovat (ca noi toţi, de altfel), iar în cel de-al doilea un contestatar pacifist. O a treia încleştare era inevitabilă. Iar Lev avea să fie rănit de la bun început.

4
„El este tovarăşul Uglik"

Porcii.

Erau toţi semianalfabeţi, dar până şi eu îmi mai aminteam sfârşitul vremurilor în care porcii împărtăşeau cu restul prizonierilor aceeaşi diversitate de caracter - cruzime, blândeţe, indiferenţă. Am avut şi alte lucruri în comun. Şi ei fuseseră aproape la fel de îngheţaţi, înfometaţi, jegoşi, bolnavi, înrobiţi şi terorizaţi ca şi noi. Dar în momentul acela erau cu o treaptă mai sus pe scara evoluţiei. Existau deja două generaţii: porcii şi

[17] Dostoievski a fost închis între anii 1849 şi 1854 pentru răzvrătire. Vladimir Vladimirovici este Putin, conducătorul Rusiei din 1999 până în 2008.

odraslele porcilor. Asistam la naşterea unei noi specii umane, din care făcea parte şi tovarăşul Uglik.

De-a lungul anilor l-am protejat în taină pe Lev şi pentru asta am aplicat pe şest unele bătăi dure în contul lui. Dar când a apărut Uglik, spre ghinionul lui Lev, n-am mai putut să fac nimic. Uglik a fost ghinionul lui Lev.

— De ce plângi? l-am întrebat.

Astea au fost primele cuvinte pe care i le-am adresat fratelui meu după vreo zece-unsprezece luni. La vremea aceea (în ianuarie 1953) statutul lui în lagăr devenise egal cu cel al mâncătorilor de scârnăvii - sau chiar inferior lor, deoarece aceştia erau compătimiţi şi apoi ignoraţi, pe când Lev era de-a dreptul ostracizat. Deşi unii aveau ceva mai mult respect pentru el. Probabil din cauza constituţiei sale şi a felului în care arăta - silueta măruntă, încovoiată, cu umerii adunaţi sub chipul obosit, şi mereu singur, distant, potrivnic. Bineînţeles, fără bărbie, dar întreaga lui înfăţişare era la fel de provocatoare precum cea a unui pitic cu fălci late întâlnit pe o stradă din oraş. Nu că ar fi refuzat să participe la vreo grevă ori demonstraţie sau ceva de genul ăsta. Afrontul pe care-l aducea era unul moral, pasiv şi tăcut. Nu era părtaş la spiritul general. Pur şi simplu nu venea la matcă. Pe vremea aceea Lev avea douăzeci şi patru de ani.

— De ce plângi? l-am întrebat.

S-a tras îndărăt, ca şi cum vocea mea, devenită nefamiliară, l-ar fi rănit. Sau poate că sesizase undeva, îndărătul întrebării mele, un amestec de motive necurate… Am descoperit că dintre toate drepturile şi libertăţile obţinute în ultimele optsprezece luni, cea care conta cel mai mult pentru mine era îndepărtarea numărului de pe spate. Pentru Lev esenţial era dreptul la corespondenţă - dreptul *lui,* nu al altcuiva. S-a luptat pentru el de unul singur şi l-a câştigat de unul singur, iar din cauza asta ceilalţi îl evitau. Acum stătea pe o buturugă, în luminişul din spatele infirmeriei, cu scrisoarea Zoiei într-o mână şi cu cealaltă sprijinindu-şi faţa udă de lacrimi. De m-ai fi întrebat dacă speram ca totul să se fi terminat între ei, răspunsul sincer ar fi fost ceva de genul „Ei bine, ar putea fi un *început*". Speram ca ea să n-o fi făcut cu delicateţe. Nu mi-ar servi la nimic.

— Plâng… a zis el, plecându-şi capul şi încercând să bage pachetul de şerveţele în buzunarul mototolit.

De fiecare dată când era pe cale să reuşească, trebuia să-şi scoată câte un deget ca să-şi şteargă nasul.

— Plâng, a zis el, pentru că sunt extrem de *murdar.*

Am făcut o pauză.

— Şi în rest eşti bine? l-am întrebat.

— Da. Nu. Afară se vorbeşte despre Birobidjan. Construiesc barăci la Birobidjan.

Birobidjan era o regiune la graniţa de nord-est cu China, menţinută în mare măsură şi în mod intenţionat nepopulată. Încă din anii ‘30 se vorbea despre trimiterea evreilor la Birobidjan.

— Le construiesc barăci la Birobidjan. Janusz crede că or să-i spânzure pe doctorii evrei în Piaţa Roşie. Toată ţara vuieşte, toată presa… Urmează ca evreii să treacă prin furcile caudine de la Birobidjan. Acum te rog să mă scuzi. Durează doar un minut.

Apoi a plâns aproape un minut, a plâns muzical. Spunea că plânge fiindcă e extrem de murdar. L-am crezut. Mizeria te face să plângi mult mai des decât ar face-o frigul sau foamea. Nu ne mai era atât de frig şi nici atât de foame. Dar eram mizerabili. Hainele ne erau răpănoase şi ţepene de la jeg ca scoarţa de copac. Iar sub scoarţă - păduchi şi larve xilofage.

— Ah, acum mi-e mai bine. Nu înţeleg cum pot femeile să rămână atât de curate, a continuat el ca pentru sine. Poate că se ling, ca pisicile. Noi suntem precum câinii, care se tăvălesc în rahat. Acuma, a reluat el, întorcându-se spre mine, am o dilemă. Poate mă ajuţi tu s-o rezolv.

Se concentră şi zâmbi - cu dinţii lui frumoşi. Mi-am dat seama că încă mă mai temeam de zâmbetul lui.

— Aici nu mi-e bine, mi-a zis. Nu pot să mai rămân. *Aici* nu-i bine. Aici or să moară toţi.

— Tuturor le vine vremea, i-am răspuns eu.

— Nu-mi spune asta. Oricine din lagăr poate să-mi spună atâta lucru. E nevoie urgentă de mine afară, în libertate. Asta-i problema. Trebuie să-mi apăr soţia. Deci am două posibilităţi. Pot să evadez.

— Unde? La Birobidjan?

— Pot să fug. Sau pot să torn.

— Azi mergem la baie, i-am zis eu.

— Zău, ascultă-mă! Nu glumesc. Gândeşte-te, gândeşte-te numai! Dacă torn, am şanse să fiu graţiat. Gândeşte-te cum stau lucrurile acum. Le dau numele conducătorilor grevei. Aş putea să încerc. După care poţi să mă ucizi. Ştii ce s-ar întâmpla dacă ai face aşa ceva?

Închise ochii, dădu din cap şi-i deschise din nou.

— Ţi s-ar scula.

— Azi mergem la baie, i-am spus.

Se uită în pământ şi zise:

— Iată încă un motiv să plâng.

Întotdeauna mergeam împreună la baie.

Chiar şi atunci când nu ne vorbeam şi nu ne căutam din priviri. Trebuia să fim în echipă. Poate-ţi imaginezi că toată lumea abia aştepta să facă baie. Mulţi însă riscau să ia bătaie şi încercau să se fofileze sau să amâne momentul. Niciuna din numeroasele noastre revolte n-a putut să influenţeze în vreun fel baia. De pildă, era foarte posibil să ieşi de acolo mai murdar chiar decât intrai. Explicaţia era una instituţională sau de sistem: absenţa săpunului. Nu era vorba întotdeauna de lipsa apei, dar, din câte se pare, lipsa săpunului era una permanentă. Până şi în 1991 minerii au făcut grevă din cauza penuriei de săpun. *Niciodată* n-a existat săpun în URSS.

Stăteam la coadă în zăpadă. Apoi ne-am trezit brusc cu toţii - cam vreo sută de indivizi - că ne înghesuim în vestiarul cu doar douăsprezece cuiere. Deodată a apărut săpunul - mici globule negre, distribuite dintr-o găleată - şi pe dată totul, cu excepţia paltoanelor, a început să zboare în cazan, pentru a fi mai târziu redistribuit la întâmplare. Am intrat pe rând, ca să ne putem păzi bunurile cele mai de preţ: obielele, lingura şi bucăţile de săpun în plus. Lev a intrat primul, cu urciorul lui de apă caldă. Am privit globula mea neagră. Am dus-o la nas. Mirosea ca şi când cine ştie ce sacră lege a fizicii fusese încălcată pentru crearea sa.

Atunci am zărit în buzunarul zdrenţei grele pe care o ţineam în mână scrisoarea lui Lev… După un război, plus şase ani de lagăr, onestitatea mea - ca să-i zic astfel - era pusă la grea încercare. Eu, violatorul inveterat (sau cel puţin aşa părea

atunci), ucigaşul cu sânge rece (dar şi pătimaş), eram în stare, când mă gândeam la asta, să redevin omul care fusesem în 1941. Acum, bineînţeles, mai că îmi vine să plâng când mă gândesc că aşa ceva a fost posibil. Genul de om care-i spune negustorului că i-a cerut prea puţin sau care le cedează scaunul bătrânilor şi infirmilor; genul care nu citeşte niciodată mai întâi ultima pagină a cărţii, ci ajunge acolo pe căi cinstite... şi tot aşa. Dar scrisoarea era de la Zoia, aşa că am întins mâna şi am luat-o.

S-a dovedit că există motive egoiste şi motive pragmatice pentru a te comporta bine. E drept, în lagăr am trecut prin momente grele, dar acele cinci minute în aburul maroniu al băii au dat naştere unei jumătăţi de secol de suferinţă... Veşti despre familie (sănătatea şubredă a mamei ei, însănătoşirea mamei mele), noua ei slujbă de la fabrica de textile, Kazan, idea „patriei" de la răsărit, zeloase şi repetate declaraţii de dragoste - toate expediate rapid în primul paragraf. Urmau apoi patru pagini scrise mărunt, într-un cod, cu alegoria dezvoltată pe trei niveluri: descrierea aranjamentului unei vaze cu flori, urmată de pregătirea şi apoi consumarea unui ospăţ pantagruelic. Am înţeles cu uşurinţă: îndelunga dichiseală (incluzând mult formalism şi eleganţă), preludiul orgiastic şi, în fine, contorsiunile unei liturghii satanice a copulaţiei. Chiar şi scrisul ei mărunt avea un aer total indecent şi imoral - un scris al ruşinii.

Lev a ieşit şi eu am intrat.

Vizitele conjugale din Casa Întâlnirilor nu începuseră încă. A lui urma să aibă loc peste aproape patru ani.

În dimineaţa aceea (14 februarie 1953) brigada lui Lev, căreia i se atribuiseră noi sarcini şi i se dăduseră alte scule, a pornit cu întârziere. Porcii au oprit coloana în timp ce traversa sectorul. Cineva spuse:

— Avem un oaspete de seamă. Domnilor! El este tovarăşul Uglik.

Uglik? Dacă-i scoteai uniforma (şi cizmele de călărie, şi fularul), arăta mai mult ca un urka decât ca un porc. Iar urkii - trebuie spus - erau viguroşi. Uneori te trezeai gândindu-te că dacă viaţa se încheia oricum la douăzeci şi patru de ani, atunci

să fii urka părea un lucru rezonabil. În timp ce în cazul porcilor singura undă de strălucire şi mobilitate ce emana de pe figurile lor insipide şi posace era acea vagă urmă de transpiraţie cu miros de toaletă pe care o degajau când erau stârniţi. Uglik a stat printre noi doar o săptămână şi a fost activ doar o zi şi o noapte. Dar nimeni nu l-a uitat vreodată.

Faţa-i era netedă, roz-trandafirie, cu buze cărnoase, umede şi pronunţate. Şi, fără îndoială, avea ochi atrăgători. Privindu-i, simţeai cum te cuprinde teama, dar şi un soi de tristeţe, căreia altminteri i-ar fi trebuit o săptămână ca să se contureze. Ochii lui erau teribil de pătrunzători. Cred că Uglik venea din viitor. Până atunci paznicii din Gulag fuseseră produse reziduale inerte, pe care le găseai în orice societate, nişte sadici debili mintal, cu puteri discreţionare, lucru pe care, în zilele lor bune, în momentele de luciditate şi candoare, îl înţelegeau foarte bine. De aceea, mai degrabă ar fi chinuit un astronom sau un balerin decât un violator sau un ucigaş. Aveau nevoie de inocenţă. Crescut de un porc ca să devină porc, Uglik era diferit. *El* nu se simţise niciodată debil mintal. Iar eliberarea de ruşinea conştientă îi dăduse răgazul să devină extrovertit. În schimb, era alcoolic. De aceea se şi afla aici: fusese degradat şi pedepsit pentru o serie de ticăloşii săvârşite în diverse lagăre din sudul Asiei Centrale. Ne trimiteau ultimii oameni. În momentul acela Uglik mai avea două luni de trăit.

„El este tovarăşul Uglik.” Gardienii au oprit brigada de lucru - brigada lui Lev, iar tovarăşul Uglik a fost rugat să le facă inspecţia. A trecut de la o momâie la alta cu graţie, flexând uşor genunchii şi cu un zâmbet curtenitor, ca şi cum - a zis Lev - şi-ar fi ales un partener de dans. Ceea ce şi făcea. Voia un partener tânăr şi puternic, pentru că dansul urma să fie lung. A găsit în fine un candidat (Rovno, un ucrainean voinic) şi o infracţiune (poziţia necorespunzătoare a bonetei pe cap). Uglik şi-a flexat degetele, învelite în mănuşi negre de piele.

În mod normal un porc te bătea mai mult sau mai puţin potrivit regulamentului, ca şi cum ar fi doborât un copac. Uglik dorea însă spectacol şi asta a şi făcut, cu toate fentele şi piruetele lui, cu un mers degajat, ca de toreador, în pantalonii lui mulaţi şi cu scurte pauze pentru aplauze tacite. Nu era încă foarte buhăit şi nici roşu la faţă - căci la ora aceea nu asudase

încă, nu gâfâia şi nu era mort de beat... Spre nenorocul lui Lev, cineva de lângă el strigă - un singur cuvânt, dar, în situaţia aceea, cel mai nepotrivit posibil. *Poponar.* Lev ne-a povestit că Uglik s-a întors ca un cocoş de tablă în bătaia vântului. S-a apropiat. De data asta l-a ales pe Lev, fiindcă avea nevoie de cineva mai scund. Două lovituri rapide peste urechi, cu palmele ţepene. Ceea ce pentru noi, toţi ceilalţi, păruse o palmă sonoră pentru Lev fusese o bubuitură.

Nu avea să fie ultima ispravă a lui Uglik în scurta perioadă în care a stat printre noi. Seara târziu a vizitat baraca femeilor. Şi acolo şi-a făcut de cap: n-a violat, ci doar a administrat bătăi. Şi într-un târziu, în timp ce se întorcea la postul de gardă, a căzut lat şi a adormit sub portalul de lemn al fabricii de jucării. Cinci ore a rămas Uglik la minus patruzeci de grade. Purta mănuşi de piele.

Băiat voinic, de la ţară, Rovno şi-a revenit imediat. Lev însă a rămas toată noaptea în baracă, culcat pe spate, cu două firicele de spută sângerie scurgându-i-se pe faţă. În jurul lui se discuta cum şi când anume să ripostăm, dar Lev a rămas chiar şi atunci acelaşi Lev.

— E o provocare, continua el să spună. *Uglik* e o provocare.

Şi unii băgau în seamă ce spunea.

— Nu ripostaţi. Nu ripostaţi.

Apoi, uitându-se în sus, la mine, a zis:

— Se aude ce spun?

— Dacă se aude? l-am întrebat.

— Da. Pentru că eu nu aud. Nu pot să mă aud decât din interior.

Peste trei zile am avut ocazia să-l studiem o oră întreagă. Era un veritabil spectacol chiar şi în lumea noastră, cea a fraţilor siamezi, a tritonilor şi a femeilor cu barbă.

Eram în atelierul de tâmplărie, care se afla într-o veşnică penumbră din cauza streşinii lungi, şi aveam o perspectivă bună către veranda infirmeriei, unde Uglik şedea pe balansoar, acoperit cu o pătură, îmbrăcat şi cu cizme în picioare. Nu purta mănuşi. Ne-am strâns tăcuţi în jurul ferestrei. Intenţia lui imediată era, în mod clar, să-şi aprindă o ţigară, ceea ce de-acum înainte însă nu părea să mai fie un lucru chiar atât de

simplu. Janusz puse o ţigară în gura lui Uglik şi i-o aprinse. Apoi plecă.

Stăteam lângă fereastră, şase sau şapte inşi, cu sculele în mână. Nimeni nu se mişca... Uglik părea să pufăie destul de confortabil, dar la fiecare câteva secunde îşi ducea spre gură una din încheieturile bandajate, iar apoi îşi dădea seama - iar şi iar - că nu are degete. În cele din urmă, după ce scuipă mucul de ţigară peste balustradă, vru să-şi mai aprindă una. Zvârli pachetul pe jos şi-l lovi cu piciorul. Îngenunche, încercă să-şi folosească încheieturile ciunte pe post de cleşti şi leviere, apoi se trânti pe burtă, ca şi cum ar fi vrut să posede duşumeaua, s-o penetreze, s-o sărute, răsucindu-se şi contorsionându-se până supse o ţigară cu buzele ţuguiate.

Şi, bineînţeles, asta nu a fost tot. Era ceva: să priveşti un porc făcând de mântuială prezenţa, numărând gamelele sau lingurile, să-l vezi cum se opreşte şi se încruntă înainte de a o lua iarăşi de la capăt... Aveai pentru o clipă senzaţia că te-ai întors la şcoală şi te izbeşti de absurditatea ascunsă şi ilegitimă a dominaţiei adulţilor. Era de râs. Dar asta se întâmpla în libertate. În lagăr era cu totul altceva. Ne uitam pe fereastra atelierului. Nimeni nu râdea, nu vorbea şi nu se mişca.

Vizibil satisfăcut, Uglik se întoarse pe balansoar, lăsându-şi capul pe spate. Ţigara verticală părea o piculină ce-i intona triumful. Îşi pipăi buzunarele şi auzi (în mod cert) zornăitul chibriturilor nelipsite, aşa că începu să dibuie după ele. Urmă o tăcere insuportabilă, după care Uglik se apucă să-l strige pe Janusz cu voce răguşită.

— *N-am ştiut,* îl auzirăm noi spunând (şi asta de mai multe ori) pe un ton de conversaţie, *n-am ştiut că e atât de frig aici, în Arctica.*

Când Janusz dădu să plece iar, Uglik, cu o smucitură rapidă, îi întinse repede fosta lui mână dreaptă.

Ştii, pe Uglik îl bântuia altceva - o frică insuportabilă. Isprăvile sale din prima noapte în blocul femeilor au avut ca rezultat un memoriu, o demonstraţie şi, în final, o grevă. Ce făcuse el era prea bătător la ochi şi până la urmă totul avea să se întoarcă împotriva lui. Da, în mod cert, tovarăşul Uglik a avut un destin zbuciumat.

În primăvara aceea am aflat întreaga poveste de la un grup care fusese transferat de la Kolîma. Rechemat la Moscova, Uglik a fost trimis în judecată şi condamnat în batjocură la un an de muncă silnică în minele de aur din nord-estul extrem. N-a scos nicio fărâmă de aur, aşa că n-a primit nicio fărâmă de hrană, ceea ce l-a transformat după un timp oarecare într-un mâncător de scârnăvii - şi încă unul în patru labe. A murit de demenţă şi de inaniţie o lună mai târziu. Nu cred totuşi că dacă atunci, în timp ce priveam pe fereastra atelierului, am fi ştiut ce avea să urmeze, ne-am fi simţit uşuraţi în suflete şi-n gând.

Era ceva specific vieţii de lagăr să suferi chiar şi pentru Uglik - pentru şi împreună cu Uglik. Lev suferea şi el, deşi încă îi mai vâjâia capul, urechea-i infectată fâsâia de la peroxidul dat de Janusz, iar giroscopul interior i se răsucea aiurea, provocându-i greţuri şi ameţeli. Ne uitam cu toţii la el, cuprinşi de o groază septică. Nu era vorba doar de hidoasa simetrie a rănilor - mărturie a unei pedepse barbare.

Nu. Uglik ne arătase care era de fapt realitatea. Aşa arăta stăpânul nostru: un om atât de speriat, încât, în prostia lui, uitase că nu are mâini.

I-am aruncat o privire lui Lev. Apoi fratele meu şi cu mine am început să bănuim cam ce avea să urmeze. Bănuiala era neplăcută, aşa că m-am lepădat de ea. Însă îi auzisem şoapta… Cei ca Uglik şi odraslele lor, precum şi realitatea pe care o reprezentau - toate astea vor trece. Numai că mai era ceva, ceva ce nu va dispărea niciodată, ceva ce abia atunci începea.

Uglik scuipă al doilea chiştoc, îşi şterse nasul cu ciotul mâinii şi intră în încăpere.

Pe 5 martie am fost convocaţi în curte şi ni s-a adus la cunoştinţă moartea marelui conducător al oamenilor liberi din toată lumea. Tăcerea s-a aşternut peste întreaga zonă. Era o tăcere aparte. Îmi amintesc că îmi auzeam în adânc vocile subterane ale punctelor şi traiectelor sinusurilor. Era tăcerea vidului. Vreme de cel puţin cinci sau şase ani în întreg lagărul circulase un zvon puternic, reînnoit în fiecare zi, ba chiar în fiecare oră - un zvon care îl plasa pe Iosif Vissarionovici tot mai aproape de momentul morţii. Iar acum rămăsese un gol. El nu mai era nicăieri. Fusese însă pretutindeni.

Începând din ziua aceea, s-a trasat un plan de bătaie chiar în faţa ochilor noştri. Nicio graţiere (pentru politici), provocări tot mai numeroase şi mai jignitoare (mai mulţi Uglik) şi nelinişte greu de controlat a oamenilor - a tuturor, în afară de Lev. Bineînţeles că ne-am răsculat. Şi porcii n-au putut să ne ţină piept. S-a terminat pe 4 august, cu trupe Ceka, maşini de pompieri şi camioane blindate, echipate cu mitraliere.

— Avem puţin timp la dispoziţie, i-am spus. Puţin timp, tu şi cu mine. Va trebui să te duci afară şi să iei atitudine.

Lev era singur în baracă. Stătea la masa de lângă sobă (care nu mergea în lunile de vară), cu mâinile întinse în faţă şi palmele împletite, ca un judecător.

— Ah, Spartacus! a spus el. *Hristoase,* dar ce-a fost aia? O baricadă?

Scotoceau toată zona, sector după sector. Se auzeau strigăte, ţipete, focuri de armă şi zgomotul zidurilor dărâmate cu buldozerul, toate purtate de vântul fierbinte.

— Sunt şi femei acolo, i-am spus eu. Toţi cei care pot să se ţină pe picioare sunt afară, aliniaţi. Braţ la braţ. Nu ai de ales. Crezi că după ce-o să se termine o să-ţi mai suporte cineva mutra?

— Mm, udătura. Dacă va mai rămâne cineva după ce-o să se termine. Nu m-ar mira dacă i-ar omorî şi pe porci. Un fum, frăţioare. Da, hai, oferă-mi o ţigară contemplativă…

Avea o altă voce şi o altă intonaţie: sigură, aproape avocăţească şi uşor smintită. Vocea unui însingurat.

— Ştii, mi-a zis el, masacrele nu se petrec întâmplător. Ele nu sunt neutre. Îţi aminteşti când s-a făcut apelul fasciştilor în curte? Prin ‘50, parcă? Când s-a prăbuşit turnul de pază supraîncărcat. A fost al dracului de caraghios, nu? Cum a căzut - ca un lift căruia i se taie brusc cablul. Dar mai apoi s-a auzit pocnetul încărcătoarelor de la toate armele. Şi toţi oamenii îşi înfrânau râsul, şi-l înăbuşeau în piept, ca un vulcan de hohote. Ar fi fost de-ajuns un chicotit şi gata, ar fi început. Masacrarea oamenilor care râd. Am ştiut atunci că masacrele vor să aibă loc. Masacrele vor să fie masacre.

— Mai bine ţi-ai dori şi tu unul. Şi încă unul general.

— Da, am fost deja ameninţat. E ca atunci când unitatea ta e prinsă la mijloc în luptă, nu? Moarte eroică în avangardă sau moarte ruşinoasă în ariergardă. Trage în piept. Fredonam şi eu cântecul ăla, „Hai să fumăm o ţigară”.

— Mai sunt şi alte motive, i-am spus. Dacă rămâi aici, pe scaun, o să te simţi ca un rahat tot restul vieţii.

— N-o să mă mai simt ca un rahat mult timp de-acum înainte, nu? Am ascultat radioul cu Janusz. Afară lucrurile s-au mai îndreptat. Toţi *doctorii* au fost graţiaţi. „Gripa” a murit o dată cu el. Zoia nu mai e în Birobidjan. Se întoarce la Moscova. În mansardă. Viitorul e luminos.

— Niciodată n-o să mai scrii poezii. Şi nici n-o să-ţi mai regulezi vreodată nevasta.

— …în sfârşit m-ai convins frăţioare. Pot să mă duc la ei, să mă sui pe o ladă şi să le spun să ignore provocările, să se întoarcă în nenorocitele alea de barăci şi să aştepte. Sau pot să ies şi să iau atitudine. Ştii c-or să-i omoare pe toţi conducătorii. Eşti în pericol să fii ucis de zece ori mai tare decât mine. Nici nu mi-am dat seama până acum cât de romantic eşti, mi-a zis el.

Provocată sau nu, eu cred că revolta de la Norlag a fost de o frumuseţe eroică. Nu pot şi nu vreau să mă dezic de ea. Eram gata să-mi dau şi viaţa. Ştiam cum e în război, dar n-a fost ca la război. Hai să-ţi povestesc. Scumpa mea, să ştii că te înşeli dacă-ţi imaginezi că în orele dinaintea bătăliei inimile combatanţilor sunt încărcate de ură. Iată ironia şi tragedia războiului. Soarele se înalţă deasupra câmpiei unde două armate stau faţă în faţă. În inima fiecărui soldat sălăşluieşte dragostea, dragostea de viaţă - de viaţa lui şi a oricui altcuiva. Dragoste, nu ură. Şi de fapt nici nu găseşti ură - care ar trebui să fie şi ea pe undeva - până când nu faci primii paşi în vârtejul gloanţelor. Pe 4 august dragostea mai dăinuia încă - până şi la sfârşitul zilei. Era… era ca Dumnezeu. Dar nu ca Dumnezeul ruşilor. Era sublim felul în care stăteam toţi braţ la braţ. Femeile, Lev, ba chiar şi mâncătorii de scârnăvii, toată lumea stătea braţ la braţ.

Peste două zile mă aflam într-un lagăr de filtrare din tundră, aşteptându-mi sentinţa sau execuţia. Când au sosit avioanele de

la Moscova, Semion şi Johnreed fuseseră deja executaţi. Beria căzuse. Omul desemnat să-l aresteze fusese chiar mareşalul meu, Gheorghi Jukov. Mi-a părut bine c-a fost aşa. Lavrenti Beria, perversul ăla nenorocit, şi-a ridicat privirea de la birou şi şi-a văzut destinul: omul care câştigase al Doilea Război Mondial... Am fost transferat într-o doară la Krasnoiarsk şi readus cu barja pe Enisei în sus în primăvara următoare. Când m-am întors, pe unul din versanţii muntelui Schweinsteiger se reconstruia un dormitor dezafectat, care urma să servească drept Casă a Întâlnirilor.

Pe 5 august, după douăzeci şi opt de ore de operaţii, Janusz se privi în oglindă şi crezu că-i rămăsese talc în păr. Albise.

Cam în acelaşi timp, dar într-o altă situaţie legată de moartea lui Iosif Vissarionovici, Vadim, fratele meu vitreg şi fratele geamăn al lui Lev, era omorât în bătaie în timp ce participa la suprimarea grevelor şi revoltelor din Berlinul de Est.

5

„Aici e un paradis în toată regula”

Şi uite-aşa ajungem şi la vizitele conjugale. Şi adu-ţi aminte: viaţa era uşoară acum, în 1956.

Nevestele începuseră să vină în lagăr în urmă cu doi ani, însă acesta era un drept acordat doar fruntaşilor. Aşa că Lev a devenit din nou aşa ceva. Aducându-mi-l aminte acum, parcă şi văd afişele şi desenele alea de atunci, de mărimea unui copil - broboanele mari de sudoare, venele umflate de pe braţe, chiar şi privirea metalică, ce scruta viitorul. A muncit ca să-şi câştige acest drept. Deşi acum se punea următoarea întrebare: el chiar voia aşa ceva? Voia cineva aşa ceva?

Luând în considerare diversitatea şi intensitatea suferinţei pe care o provoca mai întotdeauna, eram uluit de cât de dorită şi apreciată rămăsese cabana de pe deal. Mă interesa îndeaproape acest rit de trecere - deşi, recunosc, fără să chibzuiesc prea mult, mai ales la început. Pentru bărbaţi vizitele conjugale însemnau ras, despăduchere şi o spălare susţinută cu jetul furtunurilor de pompieri. Ieşeau de la baie incredibil de curaţi, fuduli, sprinteni şi cu hainele ţepene, dar nu de la rapăn, ci de la raşpelul nemilos al detergenţilor. Apoi, plini de dorinţă şi avânt, se grăbeau, sub o pază sumară, către Casa Întâlnirilor. Iar

a doua zi, când fiecare epavă sau arătare se rostogolea cu opinteli pe deal în jos, mă trezeam zicând în sinea mea: Tu ai vrut-o. Am luptat pentru asta. Acum care-i problema?

Dar foarte curând semnificaţia ei a început să mă preseze şi am cedat în faţa unei forţe mai tari decât mine. Într-adevăr, se părea că ăsta era scopul sistemului: să ne îngrămădească în cel mai strâmt ungher posibil. „Vieţuirea în cotloane”, aşa i se spunea în libertate. Patru inşi sau patru cupluri sau patru familii, toţi îngrămădiţi în aceeaşi cameră şi trăind fiecare în câte un cotlon. Femeile care veneau la Casa Întâlnirilor aparţineau unei categorii aparte: erau soţiile inamicilor poporului şi trăiau în exil static afară, în marea zonă. Nu doar soţiile, ci şi ceilalţi membri ai familiei. Acele camere aerisite din cabana de pe deal erau de fapt supraaglomerate. Tentaculele lichide ale nedreptăţii şi ale vinovăţiei porneau din capul caracatiţei, iar tu erai pe post de plisc al ei.

Toţi bărbaţii erau diferiţi. Oare chiar erau? Exista totuşi o temă comună - anemia cronică, încercau să-ţi menţină nivelul globulelor roşii, dar sângele le era de un alb lăptos. Faţa acestui bărbat e mărturia eşecului. Întregul lui corp o dovedeşte: figura schimonosită, slăbiciunea molatică a membrelor. Bărbatul celălalt este dovada succesului: te înghesuie în perete şi, în timp ce se uită prin tine sau dincolo de tine, îţi şopteşte ameninţător ce i-a făcut ea lui sau ce i-a făcut el ei. Iar inimile lor erau şi ele lipsite de apărare. Bărbatului de-aici tocmai i s-a spus că mariajul lui e distrus, iar copiii au rămas în grija statului. Omul urmează să facă o plimbare pe fâşia păzită. Bărbatul de colo pare - mai mult sau mai puţin convingător - ceva mai optimist, deşi este mereu îngândurat şi deseori înlăcrimat. Îşi tot reevaluează şi reordonează pierderile suferite - probabil cel mai bun lucru la care poate să spere cineva. Ceea ce simţeai aici era primul val al vieţii ce-ţi mai rămânea de trăit. Ai văzut acumularea complexă de încurcături care te aşteaptă în libertate. Toţi călcam cu precauţie în jurul acestor bărbaţi şi a mantiilor singurătăţii lor.

Vezi tu, Casa Întâlnirilor era întotdeauna şi o casă a despărţirilor - chiar şi în cazurile cele mai fericite. O întâlnire, urmată de o despărţire, iar apoi anii lungi de despărţire se aşterneau din nou în faţa ta.

Ştii, ori de câte ori munca mea mă ducea pe deal, pe povârnişul abrupt, şi vedeam acoperişul alburiu al cabanei, acoperişul acela alb ce se profila pe fundalul întunecos al muntelui Schweinsteiger, mă simţeam ca atunci când treceam de izolator şi de dubla lui împrejmuire de sârmă ghimpată.

A venit şi ziua cea mare: 31 iulie 1956. A venit seara.

M-am dus să-l iau de la baie. Stătea singur în vestiar, la capătul opus, sub o rază de lumină gălbuie. Între noi exista o dependenţă reciprocă şi un soi de dragoste - e drept, confuză, dar niciodată n-a fost aşa ca în ziua aceea, ca în seara aceea.

— E aici, i-am spus eu. Americile sunt aici. Au pus-o să completeze documentele.

El a încuviinţat din cap şi a suspinat greu. Deşi pe vremea aceea nu se prea mai putea întâmpla aşa ceva, totuşi ei ar fi putut s-o ia în batjocură pe Zoia sau i-ar fi lăsat împreună doar o jumătate de oră la corpul de pază, cu un porc scobindu-se în dinţi între ei... Lev fusese tuns, despăduchiat şi spălat cu furtunul. Se balansa uşor în sus şi-n jos, ca un boxer de la categoria cocoş înaintea unei lupte pe care era sigur că o va câştiga.

Am ieşit sub escortă din mica zonă, am trecut de sârma ghimpată, am traversat covorul de flori de câmp şi am luat-o pe povârniş, la deal, apoi am urcat cele cinci trepte de piatră ce duceau la anexă - acel vis realizabil şi complet al bunăvoinţei şi armoniei, cu perdele, lampă cu abajur şi tava cu mâncare de pe scăunelele fără spătar. Plosca de votcă. Lumânările, care nu mai erau de mare trebuinţă în noaptea polară. Până în acel moment nu am avut senzaţia că fratele meu mai mic ar fi emoţionat din cale-afară. Era tânăr. Şi extraordinar de antrenat. Urechea stângă îi era moartă, dar scăpase de infecţie. Dormea la catul superior şi mânca raţie întreagă, plus un supliment de douăzeci şi cinci la sută.

Apoi veni îndoiala: cutele dintre sprâncene, rictusul temător. Teama de eşec - pe ea n-aveai cum s-o alungi. Probabil că teama de eşec e cea care îi face pe bărbaţi să rămână cu picioarele pe pământ, dar tot ea îi poate şi scoate din minţi.

Îţi aduci aminte ce i-am spus?

— Aici e un paradis în toată regula.

După care am adăugat:

— Poţi să mă-njuri şi să-mi zici ce vrei tu, dar ascultă ce-ţi spun. Nu-ţi face mari iluzii. *Ea* n-o să-şi facă. Nu-ţi face nici tu.

— N-o să-mi fac mari iluzii, a îngăimat el.

Ne-am îmbrăţişat. Pe când mă pregăteam să ies din cabană, am zărit nostimada de pe pervazul ferestrei: o eprubetă de laborator într-o ramă de lemn sculptată manual, cu o floare sălbatică fără coadă, de un purpuriu intens.

Ţi-am povestit deja cum a decurs seara zilei de 31 iulie.

Cafeneaua contelui Krzysztov. Silindu-se să nu râdă, m-a servit cu o poşircă neagră şi fierbinte. Am băut-o, silindu-mă să nu râd.

— Ascultă, Krzysztov! am început eu. De ce ai nevoie de toate z-urile alea în mijlocul numelui? De ce nu-ţi spui Kristov?

— Niciun *Kristov*! mi-a răspuns el. Krzysztov!

Atunci se ţinea conferinţa despre Iran, la care nu m-am dus. Aveam întâlnire cu Tania. Gura ei scobită, ca o cicatrice, semăna cu un însemn al timpului pe ceea ce fusese o dată chipul ei. Avea douăzeci şi patru de ani. Miezul nopţii a sosit şi a trecut.

Rolul pe care-l joacă o persoană chibzuită e unul obositor. Rolul unui om cât de cât bun. Şi ăsta e obositor. Bineînţeles că ar fi trebuit să dorm. Dar cum aş fi putut s-o fac? Văzusem o femeie care arăta ca o femeie: pe Zoia din profil, cu toată făptura ei în mişcare în rochia albă de bumbac, ţinându-şi cu o mână pe umeri pelerina de ploaie şi în cealaltă legănând o sacoşă de pai burduşită, cu spatele ei brazilian, cu sânii californieni şi mişcându-se toată într-un ritm sincopat pe poteca ce ducea spre Casa Întâlnirilor, unde o aştepta Lev.

În jurul meu, pe întuneric, deţinuţii mâncau în vis hrana mult dorită, înfulecând-o rapid, hăpăind-o. Cunoşteam visul acela, toţi îl ştiam: cel cu franzelele de culoarea mierii sau a muştarului, plutind pe lângă tine şi pierind ca o boare când încercai să le prinzi cu mâna, să le simţi pe buze sau pe limbă.

Altceva aveam eu acum în gură. Toată noaptea îmi croisem drum şi mă târâsem printr-un peisaj arid, pietros, printr-un deşert în care, la un moment dat, fiecare grăunte de nisip părea să fie măsura timpului între dinţii mei.

Când am dat prima dată cu ochii de el afară, dincolo de gardul împrejmuitor, eram gata să jur că în noaptea aceea îşi pierduse vederea. Era dus de mână sau tras de mânecă. Apoi porcul i-a făcut pur şi simplu vânt în curte. Lev s-a învârtit în cerc, s-a legănat puţin înainte să se oprească, apoi a luat-o încet înainte.

Mai trăisem acelaşi sentiment în prima lui zi de lagăr, în februarie 1948, când ieşise de la dezinfecţie şi orbecăia prin întuneric încet-încet - dar nu foarte încet, pentru că deja ştia că distanţele ce trebuiau străbătute erau destul de mari. Acum abia se mişca. Orbecăia în plină zi. Când s-a apropiat, mi-am dat seama că lucrurile erau mult mai simple şi că de fapt nu-l mai interesa nimic în afară de ce se întâmpla la doi centimetri sub nasul lui. Ochii-i păreau mai degrabă întorşi spre interior, unde făceau scăderi şi împărţiri. Apoi Lev trecu pe lângă mine. Îşi mişca maxilarul ca şi cum ar fi supt o pastilă sau o bomboană. Poate era vreo mică rezervă de dulciuri lăsate de Zoia la plecare? Nu. Părea că vrea să se lepede de nu ştiu ce gust nou rămas în gură.

Bineînţeles că habar n-aveam ce se întâmplase între ei. Dar am simţit greutatea acestui lucru într-un mod care mă afecta oarecum colateral, pervers şi misterios de impersonal. A zburat pe lângă mine fără niciun scâncet: speranţa mea socială. Mai exact, atunci şi acolo am încetat să mai cred că societatea omenească va putea deveni vreodată *o idee mai bună* decât fusese până atunci. Ştiu că te gândeşti, probabil, că această convingere a mea se volatilizează îngrozitor de încet. Eram însă tânăr. Şi vreme de patru luni, în primăvara şi vara lui 1956, chiar şi aici, am cunoscut utopia şi am gustat sublimul şi iubirea.

Şaptezeci şi două de ore a rămas cu faţa-ngropată în priciul lui. Nici măcar gardienii n-au reuşit să-l clintească. Dar situaţia nu putea să dureze la nesfârşit. În a treia dimineaţă am aşteptat să se golească baraca şi m-am apropiat. Aplecându-mă peste trupul lui ghemuit, l-am frecat pe umeri până a deschis ochii. I-am zis:

— Frate, azi muncă. Azi hrană.

L-am cules de pe scânduri şi l-am ajutat să coboare.

— Ascultă, nu poţi să taci la nesfârşit, i-am zis. Ce poate fi mai rău de-atât? Se mai întâmplă. Te-a părăsit.

Îşi ridică brusc bărbia. Mă uitam direct la nările lui. Nu cred că Lev înţelegea ce se întâmplă. Bâlbâială îi revenise.

— Părăsit? reuşi el să spună într-un târziu.

Şi, chinuindu-se, continuă:

— Nu. Vrea să ne recăsătorim. În mod legal. Mi-a zis că mă va urma pretutindeni. „Ca un câine”.

— Atunci totul e clar, i-am zis eu. N-ai putut s-o faci. Aici nimeni nu poate. Ştii că în întreaga ei istorie nu cred să fi ieşit vreun regulat în Casa Întâlnirilor.

— Dar am făcut-o. Totul a mers strună.

— Atunci ce s-a întâmplat?

— O să-ţi spun înainte să mor.

I-a luat mult timp până să mărturisească.

— Am trecut dincolo, mi-a spus el cu opinteli şi eforturi vizibile. Dincolo de jumătatea vieţii.

Tot ce puteam să fac era să-l ajut cu normele şi raţia de mâncare. Însă nu putea să mănânce. A tot încercat, însă n-a reuşit. Îşi întorcea capul. Izbutea să bea apă şi, uneori, ceai. Dar până în septembrie n-a putut să pună nimic solid în gură. Nimeni nu glumea, nu zâmbea şi nu comenta. Eforturile lui de a munci, mânca şi vorbi - toate erau respectate în tăcere de ceilalţi deţinuţi.

Pe de altă parte, şi eu trecusem, la rândul meu, în cealaltă parte a vieţii, în partea ei bună. El a trecut dincolo şi eu am trecut dincolo. Am trecut amândoi.

Pe vremea aceea lagărul începea să dispară în jurul nostru. Totul se prăbuşea şi deţinuţii deveniseră nişte obstacole. Tot timpul le stăteam în cale. Bătea un vânt de libertate şi am început să trag chiulul. Treptat, Lev s-a întors la activităţile lui de la început. Sărea coarda, făcea sărituri şi boxa din nou, dar cu scârba şi lentoarea unuia care nu mai are vigoarea de altădată. Am fost aproape ultimii care am plecat. Pur şi simplu ne trăgeau bârnele acoperişului de deasupra capetelor. Când n-a mai rămas nimic din lagăr, deţinuţii s-au cărat singuri. Lev a plecat primul.

A trebuit să aştept trei săptămâni pentru viză. Dar nimic nu mă mai înspăimânta, nu mă mai îngrijora şi nici măcar nu mă mai deranja. Nu mă neliniştea nimic: lipsa certificatului de reabilitare, a biletului gratuit pe tren, la ultima clasă, a raţiei de pâine pentru drum. Nici măcar nu-mi păsa de gara de la Predposilov - la prima vedere o imposibilitate absolută, cu zeci de oameni încăierându-se pe câte un loc.

Mi-am suflecat mânecile şi m-am aşezat la coadă.

După douăzeci şi patru de ore, cu sânge închegat pe obraji şi la încheieturi, am reuşit să-mi găsesc un loc într-un colţ, la fereastra unui vagon. Când m-am uitat afară, am văzut o faţă storcită de geam. M-am suit pe banchetă şi i-am strigat prin deschizătură:

— *De când eşti aici?*

— *Dintotdeauna. Vreau să mă întorc.*

— *Fireşte.*

— *Nu acolo,* a clătinat el din cap. *Dincolo.*

A urmat o nouă luptă şi o nouă repriză de înghesuială printre membre şi torsuri imposibil de deplasat, mai întâi înapoi afară, apoi iar înapoi înăuntru, până când l-am aşezat pe Lev în locul meu.

„E în regulă, e în regulă!” tot strigam şi repetam eu mecanic. „E în regulă! E mic, asta-i tot. E mai mic decât mine. E un puşti. E în regulă, e în regulă!”

PARTEA A III-A

1

3 septembrie 2004, Predposilov

Astăzi am găsit în ziarul local o ştire despre câinii sălbatici din Predposilov.

Ziaristul se referă la câini ca fiind „sălbatici”, dar ceea ce scoate el, îngrozit, în evidenţă este disciplina şi spiritul lor de haită. Se vorbeşte despre „atacurile coordonate” asupra unor tarabe şi magazine, dar în special într-o măcelărie, unde au năvălit prin curtea din spate şi „au dispărut” cu câte cinci plăcinte cu carne, trei găini şi un şir de cârnaţi. Raidul, mi se spune, a fost condus de câinele „cercetaş”, cel care lătra că terenul e liber la câinele „alfa”.

Autorul compară cu erudiţie câinii sălbatici de la Predposilov şi „mutanţii” de la Moscova. Câinii mutanţi de la Moscova nu erau numiţi aşa din cauză că ar fi avut două capete şi două cozi. Li se spunea astfel pentru că trăiau în metrou şi se deplasau cu el. S-ar putea să te intrige faptul că am călătorit şi eu o dată într-un vagon din metroul londonez cu un porumbel mutant. S-a urcat la staţia Westminster şi a coborât la St. James’s Park.

O „sursă oficială” declară că sălbăticiunile de la Predposilov poartă vina pentru atacarea unui copil de cinci ani pe un teren de joacă din oraş. În ziar apare o fotografie cu terenul de joacă, vopsit în culori pastelate. Drăguţ. Apare şi o fotografie cu puştiul de cinci ani. E mutilat zdravăn. Acum, de îndată ce se aude că vin câinii, se golesc străzile şi pieţele.

Aici, la hotel, mi se spune că animalele apar pe aleea din spatele bucătăriei în fiecare zi, exact la ora unu şi douăzeci şi cinci de minute. Omul îmi spune că poţi să-ţi fixezi ceasul după ei. Am să mă uit mai îndeaproape la câinii sălbatici de la Predposilov.

Orice ai spune despre Dudinka, locul ăsta e o opţiune destul de rezonabilă. Dacă ai cherestea şi cărbune şi te afli lângă un curs important de apă, atunci poţi avea parte de ceva foarte asemănător cu Dudinka.

Se află aici de aproape trei secole. Predposilov a fost înfiinţat în 1944. Nu este un conglomerat elaborat în timp, ca Dudinka, ci

e făcut la repezeală - Leninski Prospekt, Casa de Cultură, Teatrul Dramatic, Sala Sporturilor, sediile de partid şi, mai recent, Muzeul de Istorie şi Ştiinţe Sociale. De ce e oraş? Aşezare minieră, de acord, aglomerare de fabrici, foarte posibil, şi, dacă vrei, chiar şi lagăr de muncă silnică cu şaizeci de mii de suflete. Dar de ce trebuia să construieşti un *oraş* atât de aproape de Polul Nord?

După ce-am părăsit Norlagul, vreme de un an m-am simţit ca şi când aş fi călcat pe cojile de ou ale libertăţii. Acelaşi sentiment îl încerc şi aici: o vibraţie neplăcută în fluierele picioarelor şi o sensibilitate exagerată a şirei spinării. Predposilovul este gol pe dinăuntru. În subteranele oraşului se află mine adânci de un kilometru şi jumătate. Terenul însuşi este o cochilie pe care ai putea s-o spargi sub picioare. Mai e şi muntele Schweinsteiger, un ou negru, golit de conţinut, aşezat în păhăruţul său.

Aici nu mai e vorba de al Doilea Război Mondial. Nici măcar de al treilea. Este al patrulea. Este ceea ce se petrece *după.* Considerat nelocuibil potrivit oricăror standarde normale, Predposilovul a continuat să fie, probabil, cel mai murdar loc de pe pământ. În hotel sunt cazaţi ecologişti veniţi din Finlanda, Japonia şi Canada, care privesc cu scepticism locuitorii ce mişună pe străzi şi coşurile de la Combinat fumegând în continuare cu mândrie.

Sunt cel mai vârstnic bărbat din Predposilov - mai bătrân cam cu treizeci şi cinci de ani decât oricare din cei de aici.

Noaptea târziu am aruncat o privire într-un club numit „Şaizeci şi nouă” (denumirea face referire la paralela cu pricina). Un cântăreţ de estradă în stilul lui Presley (perioada târzie), cu pantaloni albi, evazaţi, făcea piruete teatrale. Locul roia de chelneriţe în chiloţi tanga şi prostituate trecute prin ciur şi prin dârmon, iar pe ecranele aşezate sus, la vedere, rulau filme erotice *soft.* Nu, nu sunt dezgustat. Mă simt dezgustător. Oamenii se holbează la mine de parcă n-ar mai fi văzut niciodată un bătrân. Dacă stai să te gândeşti bine, probabil că aşa şi e: n-au mai văzut niciodată un bătrân. Mai sunt pe lume şi alţii la fel de bătrâni ca mine, nu-i aşa, Venus? Dar, într-adevăr, toată chestia asta durează cam de multişor.

Ideea e să-mi cherchelesc mahmureala. Însă tocmai asta nu prea reuşesc. Mahmureala mea de-acum nu e o simplă mahmureală. M-am înşelat. Este moartea în persoană. Ceva, undeva în mijlocul creierului, care seamănă cu un strănut captiv. Care gâdilă. Iar aerul de aici îmi înţeapă ochii şi mă face să lăcrimez.

Pe lângă asta, trăiesc acum într-o stare de nervozitate permanentă. Mi-am pierdut calmul acum trei zile şi de atunci pierdut a rămas. Vorbesc îngrozitor demult şi lumea de la bar îmi ştie deja de frică. Nu numai personalul, ci şi clienţii. După ce am tăcut atâta amar de vreme, acum sunt un fel de versiune mai agresivă a Bătrânului Marinar[18]. M-am înţeles cu cei de la bar să plătesc eu toată consumaţia, dar să-mi şi fac damblaua. Uneori scot din portmoneu o grămadă de bani şi dau năvală înăuntru, căutând pe cineva la care să mă răţoiesc.

M-am documentat puţin asupra unui subiect care s-ar putea să te intereseze, Venus, căci aparţii unei generaţii de automutilatori, nu? Mă refer la destinul istoric al urkilor.

N-am nicio intenţie să deschid iar discuţia noastră (hai să-i spunem aşa) pe marginea *piercing*-ului tău din bărbie. Lobul moale al urechii mai înţeleg, dar de ce bărbia? Ştiu: este ciudat de reconfortant (susţineai tu) să-ţi concentrezi sentimentele de iubire asupra unei anumite părţi a propriului corp, acum rănită, dar care în curând se va vindeca. Iar după aceea flecuşteţul ăla implantat va marca locul rănii pe care ţi-ai provocat-o singură. Foarte bine. Dar cum e cu „crestătura”, Venus? Presupun că n-ai să te apuci de aşa ceva. Ai braţe prea frumoase şi am văzut când ne-am întâlnit ce elegante sunt în bluze fără mâneci. Dar mulţi o fac. Am aflat că în jur de douăzeci de milioane de tineri americani fac apel constant la defularea prin sângerare.

În faza ei decadentă cultura urka a devenit mult mai homosexuală (cu pasivii ghemuiţi şi activii ţanţoşi), ceea ce te face să te întrebi cât de cripto-homosexuală fusese ea tot timpul. Simt că te înfiori. Cuvintele mele te ating ca nişte stropi de foc, aşa-i? Cenzorului, comisarului din interiorul tău nu i-a

[18] Eroul poeziei lui Samuel Taylor Coleridge (1772-1834), *The Rime of the Ancient Mariner,* un marinar bătrân care opreşte din drum un nuntaş întârziat pentru a-i spune povestea cumplită a ultimei lui călătorii (n.t.).

plăcut, aşa-i? Ai un cenzor în cap, dar nu e ceva chiar aşa de grav, căci tot acolo îşi are sălaşul şi o majoretă zâmbitoare. Şi zău că nu e chiar aşa de rău să *ai o ideologie,* aşa cum ai tu... Acum înţelege-mă şi pe mine, Venus. Aud că o crimă pasională între homosexuali e ceva special, dar impulsul homosexual este în mod limpede unul pacifist. Cripto-pederaştii sunt presupuşi heterosexuali. Ei se limitează la femei şi se numără printre cei mai periculoşi bărbaţi din lume.

În plus, cultura urka a devenit automutilantă, asta din pricina furiei extreme tipice pentru reprezentanţii ei. Au mutat conflictul în interiorul propriului corp, înghiţind unghii, sticlă pisată, linguri, lame de ras şi sârmă ghimpată. Veneau să completeze automutilarea, autocanibalismul, autocastrarea. Ţara mea a fost dintotdeauna ciudat de prietenoasă cu cei care se castrează singuri. Totul a început în secolul al XVIII-lea cu o sectă, cea a *Castraţilor,* care susţineau că îndepărtarea instrumentului era o condiţie preliminară *sine qua non* a mântuirii.

Crestarea. Se face ca să scapi de amorţeală, nu-i aşa? Aceşti urki au fost deţinuţi şi au luptat cu amorţeala ocnei. Gaşca ta... ea pentru ce luptă? Dacă e vorba de amorţeala democraţiei avansate, eu nu pot să fiu de acord. Vezi tu, alte sisteme copleşesc hormonii şi stimulează terminaţiile nervilor.

În drum mi s-a arătat unde e Muzeul de Ştiinţe Sociale. Arată ca o curăţătorie chimică sau ca un restaurant coreean ieftin, cu mâncare la pachet. Este închis în vederea renovării sau desfiinţării. Nu ştie nimeni.

Într-o după-amiază, cum trec pe-acolo, văd totuşi obloanele ridicate. Un tânăr roşcovan în salopetă albă îmi acceptă mica şpagă. Spune că e electrician. Pentru orice eventualitate, se trudeşte convingător cu o serie de siguranţe, reparându-le sau înlocuindu-le. Îmi împrumută una din cele trei lanterne puternice pe care le are în dotare.

Raza piezişă dezvăluie o mică arcadă, cu patru vitrine pe fiecare parte - *tableau morts.* Becurile sparte trosnesc şi scrâşnesc sub picioarele mele în timp ce trec mai departe pe lângă voguli, entsi, ostiaci, nganasani şi ceilalţi: absorbiţii, anihilaţii, alcoolizaţii membri ai populaţiilor arctice. Apoi ajung şi

la noi - la zeki[19]. Mă uit în jur la celelalte figuri, palide stafii ale neamurilor dispărute. Partea cea mai bună din tine pare tentată să-i considere o companie ce te înnobilează sub orice formă şi în orice situaţie. Toţi eram săraci, amărâţi şi săraci. Numai că mulţimile astea sunt departe de noi şi ar fi sucombat oricum în vremurile moderne.

Manechinele dezmiardă şalele renilor împăiaţi şi hrănesc cu pâine nişte câini husky de plastic. Lev şi cu mine suntem reprezentaţi sub forma unui bătrânel ce stă la o măsuţă, la gura sobei, sub ferestrele căptuşite cu zăpadă, lângă un pat în dezordine. Populaţiei entsi i s-a reconstituit costumul alb tradiţional şi iurta. Şi nouă ni s-au schiţat mănuşile fără degete şi gamelele turtite de supă. Toate astea sub raza lanternei - de acum tremurândă şi slabă.

— Noi am vrut să iasă bine, spunea o dată un vechi tovarăş de la Kremlin, referindu-se la un alt dezastru, la un alt infern panoramic, însă a ieşit ca întotdeauna.

Şcoala Generală Nr. 1 este ca un experiment de laborator despre control. El ilustrează cum se făureşte totalitatea rusească.

În a treia zi se ajunge în punctul în care situaţia ostaticilor nici nu se mai poate înrăutăţi în vreun fel. Gândeşte-te puţin. Sunt însetaţi, înfometaţi, sufocaţi, murdari şi îngroziţi. Şi asta nu e tot. Afară corpurile în putrefacţie ale celor ucişi în prima zi sunt mâncate de câini.

Iar dacă ostaticii simt duhoarea şi îi aud pe câinii devoratori de hoituri din Osetia de Nord cum le sfâşie părinţii, înseamnă că întreaga lor fiinţă, cu toate cele cinci simţuri, participă la asta şi totalitatea rusă se face simţită din plin. Asta e! Mai rău de-atât nu se poate. Doar moartea mai poate înrăutăţi situaţia.

Vine un moment de alinare - adică de alinare minoră, neînsemnată, căci totalitatea rusă nu acceptă aşa ceva. După negocieri, în timp ce medicii se ocupă de câini şi de cadavre, din coşul de baschet cade o bombă, iar acoperişul sălii se prăbuşeşte. Pentru orice criminal acesta ar fi momentul mult

[19] Numele sub care erau cunoscuţi deţinuţii din lagărele de muncă în URSS (n.t.).

aşteptat. Puţini oameni au vreodată ocazia să împuşte pe la spate copii în pijamale în timp ce aceştia se strecoară, clătinându-se, printre cadavre în putrefacţie.

N-am dat de niciun rus care să creadă aşa ceva: „Noi am vrut să iasă bine, însă a ieşit ca întotdeauna”. Nu există rus care să creadă una ca asta. N-au vrut să iasă bine - sau aşa cred ruşii. Au vrut ceea ce a ieşit. Au vrut ce e mai rău.

Iar acum la televizor apare un medic care spune că unii dintre copiii care au scăpat „nu mai au ochi”.

Gogol, Dostoievski, Tolstoi - fiecare din ei a insistat pe ideea unui Dumnezeu rus, a unui anumit Dumnezeu rus. Dumnezeul rus nu ar fi ca statul rus, dar ar plânge şi ar cânta în timp ce ar lovi cu biciul.

Venus, simt cum mă cuprinde o spaimă de final când mă gândesc la viaţa mea - şi aici nu e vorba de nicio figură de stil. Spaima asta pare să vină… Doar pare? Spaima vine nu din interior, ci de deasupra pământului, de undeva din eter. O aştept - e tot ce pot să fac. Se-nvârte pe lângă mine şi apoi dispare, lăsându-mi un gust metalic în gură şi pe tot corpul, de parcă m-ar fi topit sau galvanizat careva. Apoi revine, dar nu în aceeaşi zi şi, poate, nici în următoarea. Se întoarce, se-nvârte, îmi dă târcoale serios. Cred că măturăîntreaga planetă. Întotdeauna a fost aşa. Singurii care o simt trecând sunt muribunzii.

„Calculul mort” este o expresie folosită de marinari şi înseamnă simpla calculare a poziţiei pe mare. Fără repere fixe sau stele. Doar după direcţie şi distanţă. Ştiu unde mă aflu: portul spre care mă îndrept se zăreşte prin ceaţă. Ceea ce fac eu acum este un calcul mort. Am de încheiat o socoteală cu morţii.

Port în buzunar, în buzunarul interior de la piept, o scrisoare pe care trebuie s-o citesc. O ţin acolo, în speranţa că inima mea se va contopi cu ea pe nesimţite, printr-un benign proces de osmoză, cuvânt după cuvânt. Nu vreau să-mi pun ochii şi mintea să facă asta.

Însă am s-o deschid şi am s-o etalez în faţa ochilor mei cât de curând.

2
Căsătoria cu sobolul

Chiar de la început am fantazat pe marginea paginilor următoare. Nu mă aştept să ţi se pară foarte interesante. Dar în timp ce nările ţi se dilată şi maxilarele îţi scrâşnesc, fii gata să auzi şi croncănitul meu de satisfacţie - micile fornăituri şi gâlgâieli ale fericirii aproape perfecte. E vorba de o „perioadă liniştită", asemenea celor care-ţi erau impuse atunci când, după prea multă ciocolată şi ore întregi de agitaţie şi zvăpăială, te potoleai şi te apucai de o carte de colorat la masa din bucătărie sau ascultai o poveste în camera ta, înainte să te întorci la agitaţie şi zvăpăială.

Sunt un străin într-un ţinut străin. Un peisaj cu scânteieri de prospeţime mi se deschide în faţă: un peisaj din lumea asta. Doamne, ce privelişte minunată! Se vor petrece tot felul de lucruri bune şi rele - mai ales cu unchiul tău vitreg şi soţia lui dar de acum încolo destinele lor se vor înălţa şi se vor prăbuşi după propria dorinţă. De acum încolo nu vom mai simţi *fără încetare* povara de plumb, respiraţia greoaie şi privirea tâmpă a statului. Cum să-ţi evoc oare acel farmec imposibil al cotidianului? De-acum suntem în siguranţă. Deasupra noastră tronează acum umbra banalităţii. Întocmai ca autorul unei vechi cronici de familie, sunt gata să-ţi dau toate amănuntele. „Zoia a rămas la fel de zăpăcită." „Nu, Katia n-a găsit niciodată dragostea adevărată." Şi pot continua aşa preţ de două capitole, adică douăzeci şi cinci de ani. Toate bune şi frumoase până intrăm în Tunelul Salang[20].

Înainte de asta a mai fost ceva.

Fiind nereabilitat politic, eram cu adevărat „la minus patruzeci", la fel ca Lev. Expresia nu avea nicio legătură cu temperatura de la Norlag din după-amiezile de toamnă. Ea însemna că patruzeci de oraşe ne erau inaccesibile (nu puteam locui sau lucra acolo). De la Predposilov am luat-o spre est până la Pacific (unde am făcut o baie) şi abia apoi am pornit spre

[20] Important drum de acces ce leagă nordul şi sudul Afghanistanului şi traversează munţii Hindukush, la o altitudine de 3.400 de metri. în timpul războiului sovieto-afghan a avut o importanţă strategică (n.t.).

vest. Mi-au trebuit două luni ca să ajung la Moscova. Am petrecut o jumătate de oră cu Katia într-o ceainărie de mahala numită „Ceainicul cântător” şi am luat în primire un rucsac burduşit. Moştenire de la mama, care se stinsese împăcată în primăvară, mi-a zis Katia. Apoi, vreme de mai multe luni, am tot ţopăit dintr-un orăşel în altul. Ajungeam întotdeauna noaptea târziu în câte o gară cu un bec pâlpâind palid la ieşire, cadranul ceasului întors în altă parte şi treptele mari de piatră. Apoi intram în întuneric, într-un oraş de tinichea. Până şi aerul era ca un tăciune, ca un refuz, ca o respingere a ideii de lumină. Tristeţe deplină, aşa părea totul, întuneric, tăcere şi o răceală palpabilă, reală, ca şi cum clădirile ar fi stat nu deasupra pământului, ci în adâncul lui. Totuşi ştiam că zgomotul paşilor mei nu mai stârnea teamă şi că uşa vreunui bordei adormit se va deschide şi pentru mine - dacă nu astăzi, atunci mâine. Bunătatea - bunătatea rusească, grija spontană pentru binele altuia - se freca la ochi şi se trezea din somn. Eram liber şi cu mintea întreagă.

Aveam ceva bani de la sora mea, haine de la tata şi câteva din cărţile mamei - mai precis, o introducere în electronica avansată, o gramatică a limbii engleze şi tragediile lui Shakespeare în traducere paralelă (principalele patru piese, piesele romane, plus *Timon, Troilus* şi *Richard al II-lea).* Ca orice om normal, îmi iubisem mama (şi probabil că m-a văzut într-un glob de cristal cum stau la minus patruzeci). Mă întrebam de ce, în ciuda acestui fapt, nu-mi mergea mai bine cu femeile… Cum eram uşor de atras şi de pus în mişcare, anul acela a fost pentru mine unul sabatic şi nomad - un concediu plătit pentru călătorii, studiu şi strămutări. Importanţa Zoiei se modifica şi ea. Noaptea, când mă culcam, ea era acolo. Închideam ochii şi o vedeam, trează, pe jumătate dezbrăcată, încântător de răvăşită şi cu un zâmbet batjocoritor aşternut pe buza ei superioară, umbrită de nişte puf, cum mă judeca pe mine, însoţitorul ei spre uitare. Dar începuse să se schimbe. Oare ce i se întâmpla? Uimitor şi alarmant (ceea ce nu putea fi normal), figura ei, copia ei parodică începea să-mi scape de sub control. În trecut fantoşa asta a mea era încântător de riguroasă, chiar draconică în îndemnuri şi insistenţe. Nu şi acum. Fără cuvinte, fără dorinţe, mută şi amorţită, docilă, inertă şi aproape stângaci de greoaie.

Şi îşi întorcea mereu faţa dinspre mine, înfrântă şi îndurerată. Bine, de-acum, dacă am devenit cu toţii oameni liberi, am să renunţ, am să-ncetez, mi-am spus în sinea mea, ţinând-o încă o vreme în braţele mele frăţeşti înainte să-mi întorc la rândul meu faţa şi să mă afund într-un somn lipsit de vise.

Blândeţea sexuală cu care eram întâmpinat şi anemicul răspuns pe care-l dădeam au avut un efect curios: stârnirea ambiţiilor materiale. Forma slavă, ovalul palid, parcă uns cu un strat de marmeladă, mormăielile de acceptare sau compasiune, şoaptele răguşite - toate astea nu mai erau de ajuns. Simţeam cum centrul mă trage de mânecă, cu femeile şi banii lui. Aşa că la sfârşitul verii lui 1958 am început să mă învârt pe orbita Moscovei.

Când a ajuns la Kazan, Lev şi-a găsit nevasta şi soacra locuind deja în afara oraşului, îl aşteptau. Am aflat de la sora mea că stăteau toţi trei în „jumătate de cocioabă”, la periferia unui alt oraş, mai mic, mai obscur şi acceptabil de mizer, unde Zoia îşi găsise de lucru la contabilitatea unui colhoz. Bătrâna Ester făcea cuverturi din petice, pe care le vindea, iar de pe patul de suferinţă continua să dea lecţii de ebraică (limbă interzisă în 1918) unui întreprinzător entuziast şi celor trei băieţi ai săi, care veneau de două ori pe săptămână. Lev nu făcea absolut nimic. Îşi petrecea cea mai mare parte a zilei (potrivit scrisorilor Zoiei către Katia) stând cu faţa-n sus, ceea ce era de înţeles şi salutar, spunea ea - „încerca să-şi încarce bateriile”. N-am spus nimic. În ultimele luni petrecute acolo Lev fusese din nou unul dintre cei mai destoinici oameni din Norlag. Surd de-o ureche, cu degetele mâinii drepte încleştate ca o gheară chiar şi în somn, strânse de parcă ar fi ţinut lopata sau târnăcopul - dar având o forţă fizică deosebită. Susţinea în continuare că nu va munci pentru stat, care, oricum, nu-l voia. Dar statul reprezenta singura opţiune. Se plângea de migrene şi coşmaruri. Era începutul unui lung declin.

Eu m-am descurcat mai bine. La început am trăit în cotloane, apoi m-am mutat la marginea de nord a capitalei, de unde veneam în fiecare dimineaţă în oraş cu trenul de ora şapte. Curând am avut şi bani… În 1940 în URSS erau patru sute de televizoare. În 1958 s-a ajuns la două milioane şi jumătate.

Toate aparţineau membrilor de partid. Treaba mea era să mă ocup de televizoarele nomenclaturiştilor şi asta făceam zi şi noapte: le instalam, le reparam sau pur şi simplu făceam curat, pentru că adesea explodau (chiar şi atunci când nu erau în funcţiune, chiar şi atunci când nu erau în priză). În scurt timp mi-am permis o extravaganţă: cumpărarea certificatului de reabilitare. O cheltuială considerabilă la acea vreme, pentru că Rusia nu devenise - sau nu redevenise - o societate coruptă. Însă am vrut să mă răsfăţ.

Plecasem la douăzeci şi şapte de ani. Mă întorsesem la aproape patruzeci. Lăcomia şi trândăveala ca scopuri lumeşti au fost uzurpate pe nesimţite de zgârcenie şi desfrâu, care, împreună cu poezia (da, poezia), îmi ocupau tot timpul liber. Am intrat în lumea interlopă şi mi-am găsit iubite din aceeaşi tagmă. Sau poate că ar fi mai corect să spun că făceau parte din tagma crupierelor. Erau foste amante de gangsteri şi prostituate veterane, cărora le mergea mintea la afaceri. Dar în relaţiile mele cu ele m-am confruntat, Venus, cu o problemă logistică ce mă deranja din ce în ce mai mult. Să luăm una la întâmplare. Inventarul ei corporal şi de aptitudini trebuia, evident, comparat cu inventarul trecutului ei. Iar trecutul unei asemenea dame era lung şi înspăimântător de populat. Unde mai pui că tipii în cauză erau încă în viaţă: vezi tu, pe atunci cu greu mai putea fi ucis cineva. Trebuia să aflu cât mai multe despre ei. Despre toţi. Aşa că mă trezeam deseori pus în situaţia de a prelungi inutil o searbădă poveste de amor, uneori dublându-i durata, doar ca să mă asigur că ştiu destule despre cutare contrabandist periculos din Vladivostok sau cutare bijutier veros din Minsk.

Între 1946 şi 1957 am mâncat două mere: unul în 1949, celălalt în 1955. Acum eram în stare să trec peste orice ca să mănânc câte un măr pe zi. Omul care mi le vindea de obicei ştia că în Uniunea Sovietică fructele proaspete erau un soi de delicatesă. Însă aveam idei total diferite în privinţa a ceea ce însemna un măr. La coadă se răspândeau efluvii de recunoştinţă şi de neîncredere. La un rând de cincizeci de ruşi se găseau şi şapte-opt care nu stătuseră la coadă. Mai erau alţi şapte-opt care îi ajutaseră să intre. Priveam ochii bărbaţilor şi femeilor care-mi împărtăşeau părerea despre mere. Eu mâncam totul - miezul, sâmburii, cotorul.

Trebuia să ne vedem. La început au ajuns la mine o serie de zvonuri la mâna a doua şi unele propuneri vagi amânate vag. Dinspre partea lui - un sentiment de recluziune sau paralizie; dinspre partea mea - ceva în genul fricii de diagnostic. Iubita mea temporară dormea senină lângă mine în rochiţa ei albă. Se va trezi? Chiar aş vrea?

Imediat ce am primit cheile de la noul meu apartament, am făcut prima mişcare. Era o invitaţie pe care niciun rus nu şi-ar fi permis s-o refuze: o întrunire de familie cu ocazia Paştelui. Momentul se apropia: echinocţiul de primăvară, prima lună plină deasupra câmpiei eurasiatice de nord, vineri, sâmbătă, duminică.

Nu-l mai văzusem pe Lev de optsprezece luni. A intrat primul în sufragerie, lăsându-le pe Katia şi Zoia la uşa de la intrare, pornite deja să mă salute. A recepţionat zâmbetul meu, braţele mele deschise, dar a continuat să inspecteze locul - covoarele, canapeaua, televizorul plasat la înălţimea pieptului în locul lui din dulapul din lemn de nuc, pâlnia de aramă a gramofonului. Privirea încărcată de dispreţ uşor amuzat nu conferea tocmai şarm şi nici distincţie figurii sale asimetrice. Am făcut un pas înainte şi ne-am îmbrăţişat. Mai bine zis, l-am îmbrăţişat. Mai plin, mai moale, plus mirosul de nespălat al hainelor sintetice. Dar chiar atunci a intrat Zoia, umplând întreaga încăpere cu prezenţa ei. Apoi s-a trecut la şampanie şi la masa de şapte ore.

— Ce ţi-am spus eu? a comentat Katia mai târziu. Îl stoarce de viaţă.

— Poate că doar dă impresia asta, i-am răspuns eu.

Lev dădea impresia asta pentru că îşi folosea urechea sa bună (pe care de obicei şi-o prindea cu mâna dreaptă făcută căuş) exclusiv pentru Zoia. Ea era interpretul lui. Dacă-i adresai o întrebare, te întâmpina cu o rustică lipsă de înţelegere, care dispărea imediat când Zoia, aflată în apropiere, murmura ceva. El nu auzea… şi nu vorbea. Îşi masca foarte frumos bâlbâială. Când ea îi făcea semne (întotdeauna gesticula) şi-i vorbea extaziată, lăsa impresia că ia parte la un ritual al cititului pe buze, că foloseşte limbajul semnelor, ca şi cum, fără ea, Lev ar fi rămas singur în universul lui mut.

— S-a mai înveselit puţin mai târziu, am zis eu.

— Da, a comentat Katia. Când s-a îmbătat.
— Ea e mult mai frumoasă acum.
— Crezi tu? Da. Este.
— S-a mai împlinit. Nu ea. Frumuseţea ei.
— Am văzut eu că te cam uitai la ea… *încă?*
— Nu, nu! Nu mai e cazul, mulţumesc lui Dumnezeu.
— Împrumută-i bani. Dă-i nişte bani.
I-am spus că încercasem deja.

În curând întâlnirile noastre, devenite regulate, începură să se desfăşoare după un anumit tipic, precum o confruntare copilărească a impunerii autorităţii şi a respingerii ei. De obicei ei veneau la noi, dar legile ospitalităţii cereau să-i vizităm şi noi din când în când. Lev era cu totul altul în Kazan. Domina. Nu ne dădeam întâlnire la hotelul unde trăgeam eu şi Katia, ci la vreun colţ de stradă, undeva în cartierul industrial, în ceţurile de zinc de la Zarecie. Urma o plimbare lunguţă, în care oaspeţii urmau cuminţi cele două pufoaice cu glugă şi cele două perechi de cizme scârţâitoare de cauciuc. „Haideţi *aici,* e foarte plăcut!" zicea el, deschizând larg uşa umedă a vreunei cantine de internat sau a vreunui bistrou de alături. În timp ce ne turnam mâncarea în farfurii, ne punea întrebări despre calitatea ei. Carnea de cal e bine făcută? Terciul e bine fiert? După care luam o sticlă de votcă din cartofi în vreo cârciumă sau tavernă mizeră. Iar pe la opt şi jumătate seara Lev şi Zoia plecau pe trei cărări către staţia de autobuz.

Asemenea ieşiri erau, în mod limpede şi aproape evident, punitive. Katiei nu-i prea păsa, iar eu le găseam nostime, deşi într-un stil care te călca pe nervi. În schimb Zoia era afectată, îşi ţinea capul ridicat cu semeţie, făcându-şi vânt şi respirând adânc pe nările ei rigide. Bujorii din obraji ţineau jumătate de oră, iar minunata axă a gâtului arăta ca un acvariu, cu nuanţe mergând de la albastru la purpuriu. Bineînţeles că la Moscova mi-am luat revanşa, ducându-i în localuri ale lumii interlope - restaurante ultramoderne, alimentate de pe piaţa neagră, sau cazinouri organizate după regulile clasice. Un chelner în frac ne-a servit lichior Chartreuse şi am închinat pentru cei treizeci de ani pe care-i aniversa Zoia, ridicând paharul sub confetti şi sub globurile cu oglinzi, ce se învârteau.

Văzându-i împreună, n-aveai cum să nu fii surprins de acea stânjeneală permanentă, supărătoare pentru Revoluţie şi pentru toate visele utopice, inclusiv al tău: inegalitatea omenească. Am arătat, sper, destul de clar că întotdeauna am fost mai degrabă înduioşat de înfăţişarea fizică a fratelui meu. „O *faţă* adevărată", cum îi spunea mama în trecut, înviorată de un surâs şi nişte ochi blânzi, albaştri. Să o cinstim pe Zoia - nu-i aşa, Venus? - pentru nepăsarea ei faţă de reguli, faţă de normele convenţiei romantice şi toate celelalte. Însă există un lucru numit forţă vitală. Iar contrastul dintre ei părea desprins din basme sau poezii pentru copii ori din vreo glumă de pe o ilustrată trimisă de la mare.

Jack Spratt nu mănâncă sărat[21]. Şi iat-o pe Zoia dominându-l, părând cu un metru mai înaltă, unduindu-se încoace şi-ncolo (că doar era la Moscova), râzând, cântând, mimând, veselindu-se din cale-afară. În birturile mizerabile din Kazan Lev făcea mare caz de nota de plată, încruntându-se intenţionat, pufnind cu şiretenie la vreun petic de hârtie pe care scria *patru porţii* şi supunând-o apoi pe Zoia la calvarul unor discuţii enervante pe marginea numărului de monede aruncate în borcanul cu bacşişuri... însă în alte părţi fiecare calorie de bună dispoziţie era întotdeauna trecută pe nota de plată a Zoiei... El avea în continuare aceeaşi tunsoare scurtă, de puşcăriaş. Înainte, în lagăr, îmi plăcea să-i netezesc părul pe spate - îmi gâdila buricele degetelor. Acum însă, când m-am aventurat o dată şi l-am atins, puful acela decolorat, umed şi pleoştit îşi pierduse forţa de a mai oferi senzaţii. Lev şi-a ferit capul şi şi-a băgat încă o ţigară în gura zbârcită.

Anii din urmă aduseseră şi alte completări semnificative la panoplia de nuri a fratelui meu: praporul de grăsime dintre buric şi vintre, lăsat tare în jos, ca un prolaps sau o centură cu burduf pentru bani, peticul de chelie perfect circular, asemănător unei berete de velur roz, şi - foarte curios - arcul permanent de transpiraţie, lat cât o panglică de pălărie, ce-i mergea de la o tâmplă la cealaltă. Toate cele trei schimbări păreau ciudat de uniforme şi stereotipe pentru un individ ca el, scund şi disproporţionat. Mai ales chelia. O dată, când s-a ridicat brusc,

[21] Vers dintr-o cunoscută poezie pentru copii din folclorul englezesc (n.t.).

am avut senzaţia că văd o gură deschisă, cu o limbă imensă, mărginită de barba şi mustaţa ude de sudoare.

Remarcile ursuze şi banale ale lui Lev la adresa apartamentului meu, a hainelor, a maşinii mele (şi, în timpul unui experiment singular, chiar la adresa crupierei mele) nu mă mai afectau. Nu cred că mă dispreţuia fiindcă lucram la stat. Îmi dispreţuia apetitul. Aveam dinamism şi toţi ruşii urăsc chestia asta. Dar mai era ceva. Într-una din scrisorile către Katia, Zoia menţionase în trecere grupul amicilor lui Lev din preajma Kazanului, format în întregime din rataţi bătrâiori. Dacă am fi fost în relaţii mai cordiale, i-aş fi zis că simţea şi el ceea ce simţeau mulţi alţii. Mai pe scurt, cedase spiritului general. Majoritatea celor ce stătuseră în lagăr urau banii. Fiindcă banii însemnau libertate, chiar libertate politică, iar ei încetaseră să mai creadă în libertate politică. Era mai bine să n-aibă nimeni parte nici de bani şi nici de libertate.

Acum, ori de câte ori se bâlbâia, completam eu propoziţiile în locul lui. Şi tu ai fi făcut la fel. Altminteri ar fi continuat la nesfârşit. În plus, întotdeauna ştiam ce vrea să spună. Nu-i mai păsa. Încetase să-l mai intereseze, pentru că încetase să mai lupte. Lev capitulase necondiţionat, iar bâlbâială îşi făcea de cap: după câteva upercuturi în bărbie, îi sărea la gât şi-l strangula încet-încet, reducându-l la tăcere. Acum însă, când îşi dădea capul pe spate prin nu ştiu ce cantină a săracilor din Kazan, o făcea nu ca să continue războiul civil cu sine însuşi ori ca să facă situaţia mai suportabilă. Abia dacă accepta, fără tragere de inimă şi doar la insistenţele Zoiei, să-nghită vreo legumă. Capul i se lăsa pe spate, iar bucata de sfeclă roşie ori de castravete îi aluneca absolut silenţios pe gât. Părea nu doar că încetase lupta, ci chiar că se străduia în direcţia asta. Într-o noapte, după ce luase nişte votcă la bord, mi-a mărturisit că renunţase la lectură. N-a zis-o la întâmplare, ci provocator. „Dacă-i o carte proastă, nu-mi place, iar dacă e bună, *înnebunesc*”, a continuat el cu o voce blândă.

Fetele erau mai cumpătate, însă Lev şi cu mine consumam cantităţile tradiţionale de alcool.

Cedaserăm amândoi impulsului secular al beţiei ruseşti. Ar putea să te surprindă, dar zău că eram nişte beţivi de treabă, ascultători şi rezonabili, nu din ăia puşi pe scandal sau bocit. De

obicei, cam pe la jumătatea celei de-a treia sticle, începeam să ne privim în ochi, spovedindu-ne spre iertarea păcatelor, în aşteptarea următorului val de suferinţă. Lev nu-ţi atrăgea atenţia ca băutor. Ce-i drept, recunosc că i-ar fi fost destul de greu. Dar sărea în ochi ca fumător. Fumatul (ca şi băutul) mai atenuau anxietatea. Încearcă tu să nu fumezi în Rusia şi-o să vezi unde ajungi. Lev? Mânca şi ţinea ţigara în aceeaşi mână în care avea şi cuţitul. Nici nu arunca bine chiştocul, că-şi şi aprindea următoarea ţigară. Aşa o ţinea cât era ziulica de lungă. Zoia mi-a zis că fuma şi când se bărbierea.

O dată, pe când trăgea în piept cu nesaţ, ca de obicei, mi-a trecut prin minte o idee sprinţară. Mă gândeam la dinţii care încep s-o ia razna. Dinţii lui frumoşi, chiar dacă excesiv de pătaţi, păreau încă destul de sănătoşi. Numai că acum nu mai atrăgeau atenţia. Muchiile lor se sprijineau deja unele de altele. Nu mai erau nişte dinţi perfect aliniaţi, ci piezişi şi încălecaţi. Uneori vezi cum o chestie ca asta merge până la extrem, iar dinţii se apleacă şi se îndoaie sub presiunea forţelor tectonice din adâncuri.

Eu? Cred că toate ar fi fost bune şi frumoase dacă n-ar fi intervenit chestia cu dansul.

S-a întâmplat de trei ori. Exact acelaşi lucru… Zoia era atrasă în mod superstiţios de gramofonul din apartamentul meu. Îi tot dădea târcoale şi-l studia. Cu un aer vinovat, mi-a cerut de trei ori să-i pun jazz american. După ce a ascultat aprobatoare, a întors capul, a trântit paharul de pământ şi a întins un braţ elegant spre soţul ei. „Nu mai pot”, mă aşteptam să spună Lev. Şi asta a şi spus. „Nici tu.” Prin urmare, a rămas să dansez eu cu Zoia - un *jive* rusificat, de tatonare. Habar n-am cât de bine dansa, dar ce e sigur e că fiecare părticică a corpului ei era în extaz, aşa încât păream a fi la rându-mi implicat în sclipirile rânjetului ei lacom ori compromis de ele. Chiar şi la un braţ distanţă, dădeam impresia că am de-a face cu o fasole săltăreaţă de mărimea unei femei. Exista în ea un soi de opoziţie, aidoma contragreutăţii dintr-un puţ de ascensor, dar descentrată în mod ameninţător.

De trei ori s-a întâmplat: de trei ori a dispărut din faţa ochilor mei şi de trei ori a revenit la picioarele mele, trântită pe spate, zguduindu-se toată de un hohot de râs înfundat, cu ochii strâns

închişi şi cu mâinile duse la inimă. Ultima oară (şi cu asta am inaugurat finalul), împotrivindu-se vitezei cu care se rotea, rochia de vară i-a urcat până sus, în talie... N-a fost doar şocul erotic, magnetismul coapselor de două tone înfipte în ciorapi, nici numai complicata inginerie şi atenţia pentru detaliu ce răzbăteau din toate acele agrafe, clipsuri, bride şi desuuri, ci mai cu seamă neajutorarea ei, râsul înfundat, ochii acoperiţi de pleoape, braţele îndoite în dreptul inimii - întruchiparea abandonului.

— Gata. Asta a fost ultima oară, a zis Lev în timp ce-o sălta sus, în picioare.

Am pomenit, cred, mai devreme de detaşarea pe care-o afişează fraţii mai mari. Exact de aşa ceva aveam eu nevoie în acele momente. Voiam de fapt să mă distanţez, în aşteptarea dezastrului. Şi - Doamne, iartă-mă! - aveam şi un plan.

Desigur, nu l-am întrebat niciodată pe Lev dacă mai scria poezii. Dacă ar mai fi trăit şi-ar fi fost acolo, Vadim l-ar fi întrebat cu siguranţă. Doar cine îl ura i-ar fi putut pune o asemenea întrebare.

Venus, ia gândeşte-te, să zicem, la Degeţica.

Probabil îţi mai aminteşti că, înainte să-şi ia zborul pe aripile păsării vindecate şi înainte să-şi găsească salvarea în braţele Prinţului Florilor, Degeţica urma să se mărite cu sobolul - acel animal insectivor cu ochi punctiformi - şi să-şi petreacă tot restul vieţii în întuneric.

— *Tu* ai putea să te măriţi cu un sobol? te-am întrebat eu.

— Bineînţeles! mi-ai răspuns cu entuziasm.

Bineînţeles! N-am prejudecăţi! Aveai şase ani. După o lună Degeţica a reapărut, aşa cum se întâmplă adesea cu imaginile copilăriei. Am repetat întrebarea. Ai tăcut îngândurată. Era prima ta dilemă. Cântăreai avantajele căsătoriei cu sobolul. Acum voiai s-o eviţi. Dar cum ai fi putut s-o faci fără să-l răneşti? „M-ai jignit.” Fetiţele învaţă foarte repede expresia asta. Singurul băieţel pe care l-am cunoscut cu adevărat n-ar fi rostit-o *niciodată.* Fetiţele au convingerea că şi sentimentele lor au anumite drepturi... Apropo, ce s-a întâmplat cu tine în răstimpul acelor patru-cinci săptămâni? O promovare misterioasă sau o slujbă mai bună. Dacă s-ar fi făcut în paralel un film al vieţii tale,

s-ar fi văzut, probabil, că lucrurile nu se rezolvă doar cu o schimbare de coafură sau cu nişte pantofi scumpi. Rolul ar fi trebuit dat unei actriţe mai în vârstă.

Mai târziu ai fost o vreme măritată cu un sobol - cu Nigel ăla. Pe lângă tine, arăta ca o umbrelă stricată. Am remarcat că după ce-ai fost cu el, ţi-ai căutat numai prinţi ai florilor şi doar accidental ai dat peste câte un porc-spinos sau un dihor.

Aşadar, Degeţica *chiar* se măritase cu sobolul. Hai să privim din perspectiva sobolului. Stau împreună sub pământ, într-o umiditate şi întunecime irespirabile. Plăpânda frumuseţe este o soţie devotată. Dar sobolul, pe jumătate orb, urăşte florile şi soarele şi simte împotrivirea Degeţicăi, cea zămislită dintr-o lalea. Cum lui nu-i stă în puteri s-o gonească, îşi face hruba şi mai sepulcrală, mai umedă şi mai întunecată, silind-o în cele din urmă să plece.

3
Tunelul Salang

Pe 29 octombrie 1962 ea chiar a plecat.

S-a întâmplat la o zi după aplanarea crizei cubaneze. Ceea ce a dat naştere unei false iluzii. Zoia l-a părăsit pe Lev, dar n-a fost sfârşitul lumii. Pentru mine în niciun caz. A existat ceva care a precipitat oare lucrurile? Katia s-a dus acolo şi chiar a întrebat-o pe mama ei, dar n-a reuşit să afle mare lucru, deşi a pretins că sesizase ecourile unui scandal... Ştiam doar că Zoia revenise la şcoala unde preda actorie, dar şi că fusese concediată foarte repede. În acel moment stătea la Petersburg, unde urma să vină şi bătrâna Ester. Lev rămăsese în cocioaba de lângă Kazan.

Nu ne-am mai văzut aproape un an de zile. Însă ne-am scris. Iată ce s-a petrecut cu el.

În prima mea scrisoare i-am dat câteva sfaturi practice. M-am oferit să-i cumpăr certificatul de reabilitare, aşa cum mi-l cumpărasem şi pe al meu cu câţiva ani mai devreme (şi aşa cum aveam de gând să fac şi cu carnetul de partid). Mi-a acceptat propunerea. Ba mai mult, mi-a cerut împrumut o sumă frumuşică, anexând un plan financiar de rambursare, cu tot cu dobânda aferentă. Aruncându-mi ochii peste planul acela, cu numeroasele sale procente şi zecimale, m-a cuprins o profundă nedumerire. Să-i zicem deocamdată aşa. Ca frate mai mare al

lui Lev, eram, evident, încântat că Zoia îl părăsise. Mă intriga însă reacţia lui Lev: restituirea banilor se întindea pe mulţi, mulţi ani de-acum încolo. Cum de pentru el *nu însemnase* sfârşitul lumii?

În octombrie a obţinut o slujbă pe un şantier minier din Tiumen, în cealaltă parte a Uralilor, dincolo de Ekaterinburg. De Crăciun mi-a trimis fotografia unei blonde pistruiate şi ochelariste, cu mâinile la spate, plasată pe un coridor iluminat cu neon. Era micuţa Lidia, o tipă de douăzeci şi cinci de ani, pe care o întâlnise în dispensarul de pe şantier. Vreau să menţionez că în scrisoarea anexată pozei fratele meu mărturisea cu mândrie reacţionară faptul că Lidia era - sau fusese - virgină. Privind din nou fotografia, nu m-a surprins deloc. Am conchis tacit că nu mă interesează fecioarele. Evident. Ce puteam face eu cu o virgină? Despre ce-am fi vorbit toată noaptea?

Anul următor, în februarie, el a fost promovat, iar ea a rămas gravidă. Dar Lev tot mai era însurat cu Zoia şi divorţul nu se mai obţinea foarte uşor. Înainte era floare la ureche. Nici măcar n-aveai nevoie de gargara fraţilor noştri musulmani, care divorţează repetând de trei ori „Mă despart de tine”. În Uniunea Sovietică era suficient să menţionezi asta o singură dată, pe o carte poştală. Dar acum, din motive asupra cărora voi mai reveni, ambele părţi erau obligate să aibă o înfăţişare la tribunal. Nici eu, nici Katia n-am înţeles refuzul Zoiei de a coopera. Lev s-a gândit că ar fi mai prudent să meargă el însuşi la Petersburg. Îndată ce i-a spus că Lidia este - aşa cum zic spaniolii - *embarazada,* Zoia a cedat. Ceea ce a urmat a fost pură birocraţie.

În august am fost cavaler de onoare la nuntă. Fratele meu părea calm şi în formă (şi, spre uimirea mea, o parte din părul pierdut îi crescuse la loc), iar evlavioşii părinţi ai Lidiei îşi găsiseră în sfârşit liniştea. Totul a mers bine, dacă ţinem cont că Lidia, după cum spunea Katia, era şi ea „pe undeva pe-acolo”. Înaltă şi slabă, cu picioarele ca două fuse, Lidia era o altă Katia, un alt Chile. Mie mi s-a părut o făptură complet diferită de Zoia, ca să nu spun lipsită de feminitate, deşi tocmai intrase cu sarcina în trimestrul al treilea. Sarcina o micşorase cumva. Arăta ca o sfoară pe un pachet. Băieţelul lor de şapte kilograme, Artem, s-a născut la termen, în noiembrie.

Zoia a mai rămas o vreme în Petersburg împreună cu maică-sa. A început să colaboreze cu celebrul Teatru de Păpuşi de-acolo, pentru care făcea costumele şi picta decorurile. Când teatrul şi-a deschis o filială la Moscova, Zoia a fost cooptată în echipa care urma să se mute acolo. Într-o nouă şi prolixă scrisoare către Katia, a afirmat că intenţionează să se ocupe „iarăşi de viaţa ei sentimentală". Ea şi maică-sa îşi recăpătaseră vechea locuinţă. Zoia se distra din nou în mansarda ei conică.

Bineînţeles, Katia a vizitat-o. Eu nu. N-aveam chef să mă întorc în fostul meu cartier, ca să stau iar pe sub ferestrele ei pe vreme rea sau bună, încercând să desluşesc umbrele mişcătoare de pe tavanul dormitorului. Mai întâi trebuia să se întâmple altceva. Ceva care ar fi putut să dureze foarte mult.

Nikita Sergheevici căzuse. La putere venise Leonid Ilici[22]. Dezgheţul, apoi Micul îngheţ, apoi Stagnarea.

Viaţa mea amoroasă, cum o voi numi de-acum încolo, a luat o turnură neaşteptată. Îmbătrâneam. Şi crupierele îmbătrâneau. În realitate nici nu erau nişte crupiere adevărate - deşi în repetatele mele vise cu Varvara (ultima din serie) ea trona printre jetoanele risipite la ruletă, cu racleta preschimbându-i-se în lornietă... Cam greu să furi un zâmbet de la o damă de consumaţie o dată ce trece de patruzeci de ani. Îi stă gândul doar la oficializarea relaţiei. Am încercat şi cu altele mai tinere. Însă întotdeauna aveam senzaţia că m-am suit în alt tren sau pe alt vapor şi că restul pasagerilor aveau alte bilete şi itinerarii, alte ştampile şi alte vize. Comunitatea interlopilor îşi pierduse din entuziasm după ce o lege apărută în 1961 sancţiona infracţiunile economice cu pedeapsa capitală. Aşa că m-am reorientat parţial, revenind la generaţia mea şi iniţiind o serie de relaţii mult mai serioase, mai complicate şi (bineînţeles) mai puţin costisitoare cu fiicele Revoluţiei - femei divorţate, văduve de veterani, foste puşcăriaşe, foste deportate, toate fără taţi sau fraţi. În 1969, într-o delegaţie în Ungaria, am întâlnit-o pe Jocelyn, cu care pot spune că am convieţuit, cu oarecare pauze, până în 1982, până la evenimentele legate de Tunelul Salang.

[22] Leonid Ilici este Brejnev, conducătorul Rusiei între 1964 şi 1982.

Prin ‘69 lucram deja în robotică, dar nu mă apucasem încă de aplicaţiile ei medicale. Ca să faci rost de materiale la standarde internaţionale, trebuia să lucrezi în industria spaţială sau de armament. Cum spaţiul era deja suprasolicitat, m-am îndreptat către industria de armament - lansatoare pentru arme nucleare. Da, copila mea. Pregătiri pentru al Treilea Război Mondial. Care n-a avut loc niciodată, ceea ce nu-i rău. În dispoziţia în care mă aflu, n-aş vrea să-mi reproşez şi cel de-al Treilea Război Mondial.

Aveam propria mea maşină Zil cu şofer. Îmi făceam cumpărăturile la magazinele pe valută. Cam o dată pe an adunam mai multe bluze de mătase, eşarfe de mătase şi ciorapi de mătase, parfumuri, rimeluri, creme şi farduri, apoi le făceam pachet şi le trimiteam, fără notă de plată, ocupantei mansardei conice.

Ar trebui să-ţi spun câte ceva despre Jocelyn. Principala ei stare de spirit era melancolia - melancolia melodramatică. Destul de tristă la Budapesta, biata Jocelyn cocheta cu sinuciderea la Moscova. Îşi căra melancolia după ea, probabil în poşetă - o încurcătură neagră şi fără fund de iţe şi dantele deşirate - sau în păr, o altă încâlcitură în care s-ar fi putut ascunde. O obseda vremelnicia: vedea peste tot doar decădere şi descompunere. Se temea de nefiinţă. Dormitul era pentru Jocelyn un chin existenţial. Dacă se băga în pat devreme, trebuia să pui în funcţiune radioul sau gramofonul, să ţii lumina aprinsă şi uşa deschisă. Şi, aşa cum am ajuns să înţeleg, cauza tuturor acestor lucruri era excesiva ei sensibilitate - semnul unei inteligenţe excepţionale. Cu cât erai mai inteligent, cu atât mai deprimat riscai să devii. Ar fi putut fi un personaj masculin desprins din vreun roman interzis al lui Dostoievski. Era englezoaică, iar de soţul ei - numărul doi în cadrul Ambasadei Britanice din Budapesta - avea să se îndepărteze în curând. Jocelyn Patience Harris era demodată şi ciudată, o pacoste cu puteri mitice. Existau mai multe explicaţii ale atracţiei mele faţă de ea, snobismul ocupând aici primul loc.

Era în esenţă elegantă şi bogată şi, în felul ei, iubea literatura. Nu mergea nicăieri fără cele patru-cinci antologii sau culegeri de poezie georgiană legate în piele. Le-am citit împreună. Evident, am utilizat un nou limbaj, căci gustul e ultimul lucru pe care-l

deprinzi. Ani întregi impresionam lumea din jur declamând la nesfârşit versuri din poeţi ca Lascelles Abercrombie şi John Drinkwater[23]. Tot atunci concepţia mea despre engleza vorbită s-a îmbogăţit cu expresii de genul „la ţanc” sau „cu orice chip”. Ai auzit de sintagma „distins anglofil”? Ei bine, aşa puteam fi caracterizat eu. *Era* de-a dreptul dezgustător. Uneori eram şi eu uimit de propria-mi persoană. Purtam până şi haine de stofă englezească şi baston de promenadă, aduse de ea de peste graniţă special pentru mine. La astea se mai adăugau o maliţiozitate şi o pedanterie îngrozitoare. Şi tu ai trecut o dată prin asta, atunci când m-a năpădit acel interminabil acces de râs căruia i-ai zis Tannenbaum: citeam *Lolita* şi tocmai dădusem peste expresia „el avusese neobrăzarea să-mi facă o fotografie”. Şi totuşi îmi menţin convingerea că anglofilia nu e un lucru absurd. Din următorul motiv. Vezi tu, Venus, literatura rusă ar putea fi privită ca o recompensă oferită în schimbul unei istorii oribile. Extrem de puternică şi extrem de reală, ea îşi are sorgintea în extrem demult sânge şi rahat. Exemplul englez arată însă că literatura nu-şi cucereşte legitimitatea din oribil. În dorinţa de a obţine supremaţia mondială, romanul englezesc trebuie să ia aminte la francezi, la americani şi… da, da, la ruşi. Poezia engleză nu se potriveşte însă cu modul nostru de gândire. Aş zice că să ai parte de o asemenea istorie şi să dispui de un mănunchi de versuri ce nu venerează pe nimeni nu-nseamnă nimic. La ce-ţi serveşte un astfel de regim şi o astfel de poezie?

Jocelyn, marea preoteasă a evanescenţei şi a sterilităţii, se enerva când pomeneai de cele cinci fiice adulte şi cei douăzeci şi trei de nepoţi pe care-i avea (şi care primeau fiecare la aniversare câte o felicitare şi o grosolană jucărie rusească), de parcă ar fi fost ceva absolut irelevant. Actul sexual, la rândul lui, era privit ca fiind culmea frivolităţii, deşi deseori i se lăsa pradă. Apoi mai era şi surprinzătorul optimism pe care-l degaja permanent figura ei. Nu ştiu de ce, dar foştii ei iubiţi - inclusiv bărbatul ei - nu trezeau în mine niciun fel de ostilitate. Ca să fiu sincer şi, prin urmare, nepoliticos, nu puteam să înţeleg ce

[23] Lascelles Abercrombie (1881-1938), poet şi critic literar englez, cunoscut drept unul dintre membrii grupului de la Dymock. John Drinkwater (1882-1937), poet şi dramaturg englez (n.t.).

găsiseră la ea: *ei* erau deja englezi get-beget. Oricum, viaţa mea interioară devenise din ce în ce mai anglofonă. Sigur, totul făcea parte dintr-un plan, dar în acelaşi timp constituia şi un mare avantaj. Când Pasternak a fost redus la tăcere ca scriitor, s-a apucat de traduceri - din Shakespeare, printre alţii. Înţeleg unde bătea atunci când menţiona comuniunea sa „cu Occidentul, cu pământul istoric şi cu faţa lumii". Jocelyn purta haine cernite, dar se temea tocmai de întuneric. Eu arboram culori mai deschise: cafeniu sau verde.

La cei zece-unsprezece ani ai săi, nepotul meu Artem încă se mai ascundea când o vedea pe Jocelyn, pentru ca peste o oră sau două să intre pe furiş în sufragerie şi să se holbeze la ea. Şi nu era un băieţel timid... Ceea ce nu mă împiedica să merg împreună cu ea la Lev şi Lidia în fiecare vară şi să stăm la ei câte o săptămână. Lev şi Lidia s-au obişnuit repede. De fapt în ţara mea nu era ceva chiar atât de ciudat să stai cu faţa-n pumni la masa de seară şi nici să rămâi ghemuit în poziţie fetală pe toată durata unui picnic. Jocelyn ar fi fost complet neinteresantă dacă n-ar fi fost o englezoaică capabilă s-o-ntindă oricând voia. De altfel, ea ştia la fel de multă rusă cât un aristocrat din secolul al XIX-lea (adică vreo douăsprezece cuvinte), aşa încât nimeni în afară de mine nu trebuia s-o asculte. Dar mie îmi plăcea s-o ascult.

Lev şi cu mine am devenit din nou apropiaţi. Ah, ce inflexiuni reconfortante! Imaginează-ţi cum e să auzi şoapte duioase, liniştitoare, o *viaţă* întreagă... Lev şi cu mine am devenit din nou apropiaţi. Stăteam în bucătărie până seara târziu. Beam şi fumam amândoi. Existau acum şi unele semne de relativă armonie. Unul ţinea de talentul lui la şah (când reuşeam o remiză, mă simţeam de parcă m-aş fi căţărat pe-o plută în mijlocul talazurilor uriaşe). Al doilea era bâlbâială: pornise iar la luptă împotriva ei. Şi într-o noapte, când eu am deschis din nou subiectul poeziei, n-a mai părut un gest de o răutate evidentă. Eram interesat să aflu neapărat ceva.

— Chestiile alea pe care le citeşte sunt *groaznice,* i-am şoptit eu, referindu-mă la Jocelyn (încă se mai auzea radioul din camera de alături, unde dormeam eu cu ea).

— Adică?

I-am explicat: lucruri pastoral-sentimentaliste şi cam răsuflate. I-am povestit de Wilfred Owen, poet din Primul Război Mondial, care scrisese în stilul ăsta, şi de un vers de-al lui - „zădărnicia razelor de soare”.

— Aşa ar trebui să se numească toate cărţile ei, am zis. „Zădărnicia razelor de soare”, antologie de poezie georgiană. Nu ştiu ce pricepe ea din toate astea.

— Ceva tot pricepe. Oricum, e mai bine decât nimic. Iar eu sunt cel care nu mai simte. Pentru mine lucrurile astea nu mai înseamnă nimic. Totul a murit. Pe tine te interesează încă, fiindcă n-ai încercat niciodată să scrii. Poezie, vreau să zic.

Am aşteptat.

— Şi când te gândeşti că odinioară, ca şi Mandelştam, judecam oamenii după felul în care reacţionau la poezie, a adăugat el. Ca şi Mandelştam. Acum sună desuet ce zic, dar poate că mai cred aşa. Şi mai e cineva de aceeaşi părere: Artem.

La cei cincisprezece ani ai săi, Artem zăcea şi dormea în cea mai mare parte a timpului sus, în casă, într-un dormitor pe măsura lui, năpădit de eşarfe şi rozete.

— Ştiu. Tot nu-mi vine să cred că am produs o făptură atât de minunată. Şi o ştie pe Ahmatova[24] pe de rost.

Un zâmbet fugar îi apăru pe chip. Apoi se ridică şi spuse:

— În lagăr încă o mai făceam. Scriam poezii în minte. Până în ‘56.

Avu o tresărire. Privirile ni se încrucişară.

— ’56, am zis eu. Casa Întâlnirilor.

— Ah, *nu-ţi face griji,* mi-a răspuns el apăsat. Încă nu e cazul. Dar înainte să mor, *o să afli.*

În acel moment intră şi Lidia în cămaşa ei de noapte tubulară, căscând şi târşâindu-şi picioarele, şi mai apoi veni şi Jocelyn, în negru şi cumplit de nedormită. Îmi trecu atunci prin minte că amândouă erau complet diferite de Zoia: Lidia în ceea ce privea aspectul fizic, iar Jocelyn din punct de vedere spiritual. Dacă le-ai fi pus pe toate trei în aceeaşi încăpere, probabil că ar fi avut loc un soi de eveniment $E=mc^2$, ca atunci când materia şi antimateria se întâlnesc.

---

[24] Referire la poeta rusă Anna Ahmatova (1889-1966) (n.t.).

Mă gândeam că şi Lev avea un destin asemănător. Acum îşi mai revenise cât de cât psihic, dar din punct de vedere fizic nu se simţea bine deloc. Avea ochii injectaţi şi congestionaţi ai unui bolnav cronic. O vreme, atunci când îl apuca vreun acces de tuse, ieşea din cameră ca să se liniştească. Mai târziu ieşea şi din casă. La vârsta mijlocie a făcut un astm „de stres”. Crizele l-au aruncat într-un altfel de luptă. Îşi lăsa capul pe spate. Putea să inspire, dar nu şi să expire. Încerca. Însă nu reuşea să dea aerul afară. Nu mai putea să-l elimine.

— Nu te mai uita la mine aşa!

— Aşa cum?

— Ca doctorii.

Ei bine, Dumnezeu ştie că aveam eu un plan…

Acea perioadă de calm burghez, progres, poezie şi evoluţie spirituală, lipsită de violuri sau crime, era deja pe sfârşite. Aşa că hai să ajungem la zi.

La finele deceniului am fost martorii unui şir întreg de evenimente, de parcă (dacă priveşti din perspectiva de-acum) toată lumea se pregătea pentru acel noiembrie 1982. Lev fusese internat în spital câteva săptămâni. Voiau să-i monitorizeze inima, timp în care îl îndopau cu salbutamol, un nou medicament antiastmatic. După ce-a devenit din ce în ce mai critică la adresa „indiferenţei mele ovine”, cum o numea ea, Jocelyn a plecat înapoi în Anglia. În singura scrisoare pe care mi-a trimis-o, un document de o remarcabilă seninătate, îmi scria că nu o deprima vidul ori percepţia asupra lui, ci Rusia. Şi că nu voia să se mai întoarcă. Nepotul meu, Artem, şi-a petrecut Crăciunul lui 1980 la bordul unui bombardier militar, în drum spre Afghanistan şi spre războiul împotriva mujahedinilor. Fusese încorporat la trupele de transmisiuni şi avea să stea destul de departe de linia frontului. Crăciunul - o sărbătoare lipsită de semnificaţii pentru musulmani şi comunişti. Iar Zoia… Zoia a făcut un gest neaşteptat.

Veştile de la ea îmi parveneau indirect, prin intermediul surorii mele. Se vedeau cam o dată pe lună, iar Katia îmi dădea raportul cu regularitate, arborând un aer de asistent social care descrie un caz dificil. Pe de altă parte, era, ca să spun aşa, predispusă la bruşte modificări fizice: vreme de minute bune îşi

pierdea zvelteţea şi subţirimea, umflându-se cu ipoteze... Deseori îmi spunea, încercând să pună ghilimelele de rigoare, că Zoia „se îndrăgostise” de „un coregraf extraordinar” sau că „i se aprinseseră călcâiele” după „un scenograf formidabil”. De-a lungul anilor amanţii ei păreau să decadă ca anvergură şi vitalitate. Începusem să mă pregătesc pentru epoca maşiniştilor extraordinari, a uşierilor formidabili şi aşa mai departe. Dar o dată cu trecerea în noul deceniu, s-au întâmplat două lucruri ce-au făcut-o pe Zoia să se schimbe. În decursul aceleiaşi săptămâni a împlinit cincizeci şi trei de ani şi a îngropat-o pe maică-sa. Zoia s-a schimbat. La începutul lui 1981 i-a spus foarte calmă Katiei că acceptase o cerere în căsătorie.

— Ia zi, de la cine? am întrebat eu.

Katia a făcut o pauză. Îşi savura puterea asupra mea.

— De la Ananias.

— *Nu!* Credeam că a murit.

— Ananias! Cum naiba să-i spunem lui Lev?

Un singur nume: Ananias. Colaborator ocazional la filiala moscovită a Teatrului de Păpuşi, Ananias fusese în trecut un dramaturg de succes. *Golanii,* piesa care l-a consacrat (alături de alte povestiri şi romane), a apărut pe la mijlocul anilor ‘30. Acţiunea se petrecea într-un lagăr de muncă şi era povestea unei găşti de urki. În anii ‘50 piesa a fost redescoperită şi transpusă pe peliculă sub un alt nume - *Vagabonzii.* Ananias avea acum optzeci şi unu de ani.

Şi Katia? Hai să ne ocupăm puţintel şi de ea, fiindcă n-o vom mai întâlni prea des de-acum încolo. Niciodată nu şi-a găsit marea iubire, însă, fără a trăi o pasiune arzătoare, s-a ataşat incurabil de un bărbat însurat. Insul nici măcar nu-i mai promitea că-şi va părăsi familia pentru ea. Mai târziu s-a împrietenit cu soţia respectivului, devenind un soi de tanti Phyllis pentru unicul lui copil. Îţi spun toate astea ca să vezi că pretutindeni oamenii îşi creează propriile fundături, propriile fidelităţi. Nu e întotdeauna necesară intervenţia statului.

După Jocelyn am avut o legătură tihnită cu o traducătoare din Ministerul Apărării. O numesc tihnită fiindcă timida Tamara era încă în doliu după cel ce-i fusese soţ vreme de douăzeci şi cinci de ani (iar biografia ei anterioară era curată, fără niciun fel de întorsături sau aventuri). Vorbea o engleză destul de mediocră,

dar avea un limbaj tehnic de prima mână - exact lucrul de care aveam nevoie. Tamara era cam într-o ureche, dar în sensul bun, şi s-a dovedit a fi mai mult visătoare decât maniacă. Obsesia ei era *dacea* - o colibă transformată în casă de vacanţă - pe care o avea undeva în sudul Ucrainei, pe malul Mării Negre. Se jurase că mă va duce acolo în primăvară. Adormeam în şoaptele ei tandre: cum o să locuim noi în colibă şi-n fiecare dimineaţă o să înotăm goi în apele azurii, cum o să ne plimbăm la nesfârşit pe plajă, sub confetti de fluturi albi. Ce-i drept, îmi place la nebunie să înot, să dau din mâini, iar apoi să plutesc, purtat de valuri, fără niciun sprijin, fără nimeni şi nimic în jur…

Pe 3 noiembrie 1982 Artem, fiul lui Lev, a fost ucis alături de alte câteva sute de ruşi şi afghani în Tunelul Salang, pe drumul ce vine de la Kabul. Acest tunel din munţii Hindukush, aflat la cea mai mare altitudine din lume, a fost construit de sovietici (în 1963) şi era (aşa cum a şi rămas) o capcană mortală, în patru dimensiuni şi trei sute şaizeci de grade, chiar şi pe timp de pace. După ce evitase o avalanşă, convoiul lui Artem a pornit-o spre nord. Un alt convoi, aflat la trei kilometri distanţă, în capătul opus, evitase şi el o avalanşă şi se îndrepta spre sud. Probabil că s-au ciocnit şi cu siguranţă a avut loc şi o explozie. Ni s-a spus că fuseseră „câteva zeci" de morţi, dar numărul real se apropia, probabil, de o mie. Nu muriseră din cauza exploziei, ci a fumului. Autorităţile ruseşti au presupus în mod eronat că mujahedinii atacaseră convoiul lui Artem, aşa că au blocat tunelul la ambele capete. Totuşi ce logică avea asta? Disperaţi, orbiţi, sufocaţi, soldaţii orbecăiau şi se călcau în picioare. Şi totul aşa, încet, foarte încet. O moarte în chinuri groaznice, o moarte *teribilă* pentru Artem.

Am ajuns acasă la o zi după sosirea telegramei. Toate storurile erau trase. S-ar putea să te întrebi cum de-am putut s-o fac, dar m-am gândit la Wilfred Owen: „Şi fiece apus întârziat, aidoma storurilor trase". Se referea la o familie îndoliată (sau la nesfârşita serie de asemenea familii) din „tristele comitate", în octombrie 1917. Storurile trase erau o confirmare şi un semn. Cei ce suferă preferă întunericul. Lumina este viaţă, pentru ei insuportabilă, la fel ca şi glasurile oamenilor, ciripitul păsărilor, zgomotul paşilor hotărâţi. Devin şi ei un soi de arătări în

căutarea lumilor spectrale şi aşteaptă apariţia fantomelor - a unei anumite fantome.

Le-am stat alături, în întuneric, cât am putut demult. Zece minute. În hotelul gării apa de la baie era neagră. Asta nu m-a surprins şi nici nu m-a interesat câtuşi de puţin, pentru că ştiam ce urma să se întâmple. Ce culoare ar fi trebuit să aibă apa? M-am privit în oglindă şi am simţit că aş fi putut s-o înlocuiesc - vreau să spun faţa. Dacă ar fi existat nişte cleme în spatele urechilor, ca s-o fi scos... Am telefonat la fiecare câteva ore. M-am dus acolo. De câte ori ieşeam pe uşa din faţă, aveam senzaţia că mă zbat să ies la suprafaţă din adâncuri şi să trag prima gură de aer.

Lev mi-a zis ceva. Asta e tot ce mi-a zis:

— Cel mai groaznic lucru e că îl căinez atât de tare.

Lidia era tot sus, în camera lui.

— Ce face acolo? am întrebat cu glas blând.

— Atât de tânăr şi atât de speriat... îi adulmecă hainele.

Storurile nu s-au mai ridicat niciodată. În a treia dimineaţă Lev a spus că, din câte putea el să-şi dea seama, pare să aibă ameţeli. A fost internat la infirmeria din Tiumen şi transferat după-amiaza la spitalul din Ekaterinburg. Doctorul m-a tras deoparte ca să-mi spună că niciodată nu văzuse un pacient care să reacţioneze atât de slab la o doză atât de mare de medicamente. A numit-o „cădere în cascadă”: organele lui cedau unul după altul. Fratele meu stătea liniştit şi tăcut pe patul ridicat, dar, în acelaşi timp, era şi foarte agitat. Parcă mi se învârtea în jurul capului. Dispărea într-un vârtej.

A rămas tot timpul conştient. Ochii i se mişcau de la unul la altul - Lidia, Katia, eu. Ochii lui erau cei ai unui om ce se teme că a uitat ceva. Apoi şi-a amintit. Şi-a luat la revedere de la fiecare, pe rând. La mine a zăbovit cel mai mult. Te rog să nu mă dai de gol, mă rugam eu în gând. Nu le spune.

— Nu? Nici acum, în ultimul ceas? m-a întrebat el.

Apoi a urmat un „Te rog”.

Lev a murit în aceeaşi zi cu Leonid Ilici - pe 10 noiembrie. În aceeaşi zi cu omul care-l trimisese pe Artem în Tunelul Salang.

4
Casa rău famată

Venus, ea locuia într-o casă rău famată... Stai puţin! Dar *a existat* şi o perioadă decentă - de vreo douăzeci de ani! Sigur, asta eram eu, un mesager al morţii, îmi spuneam în timp ce mergeam pe străzile Moscovei. Aşa cum sunt cei mai buni fraţi. Dar n-am făcut aşa. Aveam eu un plan. Vezi tu, Venus, ea locuia într-o casă rău famată.

Impozanta casă de raport situată pe chei îşi iţea umărul pătrăţos şi carena ieşită în afară, decorată pe ambele faţade, luând poziţie de drepţi pe malul râului Moscova, neogotică şi impresionant de impunătoare. Când o numesc rău famată, mă refer la vechiul sens al cuvântului şi nu doar la un sinonim pentru *notoriu.* Construită imediat după război pentru nomenclatura victorioasă, ea mai adăposteşte încă destui venerabili şi satisfăcuţi ucigaşi în masă, azi amnezici taciturni, cu pensii de stat. În acel moment locatarii erau destul de pestriţi, deşi de cum am intrat în hol şi m-am prezentat, aşteptând ca portarul să mă anunţe, am văzut ba un Molotov colo, ba un Kaganovici dincolo[25]. Am păşit în liftul de lemn, care sălta cu lăcomie pe basculator. Când a pornit în sus, bătrânul mecanism a început să scârţâie, de parcă puţul şi contragreutatea dezlănţuită ar fi fost un instrument de tortură înalt de opt etaje. Cutia liftului a fost trasă în sus, tot mai sus, în casa infamiei.

Traversasem oraşul pornind de la hotelul Rossia, unde îmi luasem un apartament cu vedere spre Piaţa Roşie. La 17 noiembrie 1982 Leonid Ilici şi-a găsit odihna veşnică. La funeraliile lui Iosif Vissarionovici, în 1953, întreg oraşul vuia de ţipetele mulţimii, de claxoanele maşinilor şi ale camioanelor, de

[25] Lazar Kaganovici şi Viaceslav Molotov au făcut parte din cercul puterii în perioada cuprinsă între mijlocul anilor 1920 şi mijlocul anilor 1950. Amândoi au jucat un rol proeminent pe timpul celor două valuri de teroare, cel din 1931-1933 (la sate) şi 1937-1938 (la oraşe). Aceasta este ultima notă de subsol. Iar cititorul s-ar putea să-şi dorească să afle răspunsul la o anumită întrebare, în lumina evenimentelor viitoare. L-am iertat? în cele din urmă da, am făcut-o. Singurul lucru pe care nu i-1 pot ierta e faptul că nu m-a lăsat să-l conduc la aeroportul din Chicago, la O'Hare. N-o să-mi treacă decât peste vreo oră.

sirenele fabricilor. În întreaga ei istorie Rusia n-a fost niciodată mai dementă ca în ziua aceea. Sute, poate chiar mii de oameni au fost călcaţi în picioare sau striviţi (şi nu doar la Moscova). Sora mea a fost de faţă. Cadavrele, spunea ea, se rostogoleau ca butoaiele pe panta abruptă din Piaţa Trubnaia, oprindu-se într-o baltă de sânge. Până şi Pasternak şi Saharov s-au speriat. O prezenţă oprimantă dispăruse; o absenţă oprimantă îi lua locul. În vidul creat, toată lumea era convinsă că Rusia însăşi o să... o să ce? Că Rusia o să înceteze să mai existe. Numai evreii se bucurau. Numai evreii şi sclavii... Nicio jelanie, nicio apocalipsă la moartea lui Leonid Ilici. Niciun excedent mortal de fiinţe omeneşti, ci, dimpotrivă, un număr jenant de mic. Şi gândul obsedant că Iosif Vissarionovici pur şi simplu îi epuizase. Răsese tot. Îi terminase pe toţi. Bocitorii fuseseră urcaţi în camioane şi autobuze şi aduşi de la fabricile şi colhozurile lor îndepărtate. Erau în doliu. Negrul mat şi uzat al veşmintelor femeilor şi negrul bărbaţilor, lucind de atâta purtat. Mergeam printr-un oraş de Jocelyne şi gropari. Purtam şi eu o cravată neagră pe sub eşarfa de mătase albă şi paltonul de caşmir.

I-am dat acest ultim articol vestimentar menajerei în uniformă. M-am întors. Zoia stătea cu spatele la o masă rotundă, sprijinindu-se de ea cu degetele ei înmănuşate. Şi ea era îndoliată: haine negre, ciorapi negri şi pantofi negri, cu o voaletă fină prinsă de marginea pălăriei de fetru.

— Cleopatra a intuit bine, spuse ea pe un ton grav.

Îmi cercetă cu atenţie expresia încruntată şi cravata neagră.

— Omora mesagerul care-i aducea veşti proaste. Bine făcea! Uneori îl omora chiar înainte să apuce să-i dea vestea. Înainte. Ar trebui să fac acelaşi lucru. Katia mi-a zis de Artem. Dar acum nu mai e vorba de el, nu-i aşa? E vorba de tatăl lui. Fratele tău. Primul meu soţ.

Se mlădie spre mine şi mă îmbrăţişă. Orice s-ar fi întâmplat, intenţionam să absorb cât mai mult din impresiile oferite de simţuri - viitoarele mele amintiri olfactive şi tactile. Bărbaţii ruşi se pricep foarte bine să consoleze rusoaicele nefericite. Ei ştiu că îmbrăţişarea va fi lungă şi că li se fac şi concesii. Se permite atingerea părţii de sus a pieptului, de o parte şi de alta. Murmuri „Hai, linişteşte-te” şi te gândeşti la zona de lângă subsuoara asta, de lângă subsuoara cealaltă... Zoia plângea cu toată fiinţa

ei. Îi simţeam în ureche respiraţia fierbinte în timp ce gemea, se îneca şi sughiţa, iar voaleta ei, lipită de obrazul meu, se umezise toată. Iar când se îndreptă de spate şi se îndepărtă, această sumbră ciorăpăraie pentru ochi, nas şi gură îi rămase mulată pe faţă, umedă de lacrimi şi alte secreţii. Ridică o mână învelită în negru şi-mi arătă ceva cu cealaltă.

În sufragerie una dintre cele trei ferestre cu vitralii se deschisese doliului. Apropiindu-mă de suprafaţa tremurătoare de sticlă, am simţit o aromă dulceagă, sinistru de dulceagă. Venea, cum ştiam prea bine, dinspre fabrica de ciocolată Octombrie Roşu de peste drum şi-mi reamintea mirosul de umanitate din vara arctică. Menajera în uniformă a trecut vijelioasă pe lângă mine şi a închis fereastra cu o exclamaţie de uimire. M-a întrebat apoi cum îmi place cafeaua, însă am refuzat-o. Mă temeam şi de cea mai mică undă de agitaţie. Ar trebui să fii atentă la asta. Nu sunt în măsură să vorbesc despre pierderea unui copil. Însă pierderea oricui altcuiva este ca un narcotic. Cazul meu a fost unul aparte şi, sunt de acord, unul groaznic, dar cred că recuperarea este ceva universal. La urma urmei, ţi se cere să iei cunoştinţă de cel mai mare contrast posibil. Eram foarte viu. Nu-ţi face griji. Nota de plată vine mai târziu pe farfuria de argint. Plata se face în mai multe rate: ceea ce englezii obişnuiesc să numească - artistic, dar fals - „absolut niciodată”. Aşa cum îţi spuneam, Venus, ar trebui să bagi la cap şi să fii atentă la toate aceste gânduri legate de pierdere. Foarte curând vei suferi şi tu una.

Eram deja la a patra ţigară când ea reveni. Voaleta îi era acum ridicată, prinsă de pălărie… Observasem că la reîntâlnirile petrecute după lungi perioade de timp femeile frumoase obişnuiesc să facă aşa ceva: se furişează lângă tine şi iau o atitudine studiată, privind în gol, dar nu dintre ruine, ci din muzeul a ceea ce fuseseră odinioară - acum, că trofeele le erau puse sub geam, la păstrare. Zoia, propria ei curatoare. Totul era vizibil, în ciuda penumbrei şi a machiajului colorat: fisurile mătăsoase de pe frunte, cearcănele vineţii de sub ochi, ridurile adânci de deasupra gurii, pe care le fac rusoaicele şi care le accentuează conturul maxilarului. Văzut din faţă, chipul ei îşi păstrase liniile şi conturul, dar din profil părea o insulă din

Caraibe (ca să continui cu metaforele şcolăreşti), desprinsă de recif şi plutind în derivă până în Golful Panama.

— Haina, spuse ea. Pantofii! Cinci minute ţi-am pipăit haina. N-am putut să mă abţin.

— Şi tu! i-am spus. Părul tău…

— E încă negru fiindcă îl vopsesc de-l ia naiba în fiecare săptămână. O, sunt căruntă! Ca şi Voltaire. Nu-i aşa că-i groaznic să apari astfel? Aş vrea ca toţi vechii mei prieteni să fie *orbi.* Eu…

Brusc îşi înclină capul, părând să ia aminte la ceva.

— Vine, vine, rosti ea. O să stea foarte puţin. Vrea doar să te salute.

El îşi făcu apariţia pe uşile duble… Până prin 1960 şi ceva se mai vedeau încă la Moscova sau Petersburg afişe şi panouri cu Ananias stând la masă, cu o mână la falcă, moţul de păr şaten răsucit în sus, o îmbufnare de o fermitate falsă şi un aer boem asumat cu multă siguranţă. Dar acum? Se întâmplă uneori ca bătrânicile să se transforme în bătrânei: moşnegi în chiloţei şi cămăşuţe dantelate. Procesul invers nu e la fel de des întâlnit, dar uite-l pe Ananias: o baborniţă în costum şi cravată. Până şi umerii lui ţepeni, traşi înapoi, erau ca de femeie. Avea chiar şi acea vioiciune a venerabilelor doamne, pe care unii tind să o admire. Doar sprâncenele zbârlite, ele singure trădau poverile şi frământările unui bărbat.

Zoia ne-a făcut cunoştinţă. Poate crezi că exagerez, dar e adevărul adevărat: strângerea lui de mână m-a dezgustat într-atât, încât la plecare aş fi preferat să-l îmbrăţişez sau chiar să-l sărut, numai să nu fiu nevoit să-i strâng mâna din nou. Carnea aceea albă şi umedă părea să cedeze, să se topească. Parcă ai fi ţinut în mână o mănuşă slinoasă de cauciuc, pe jumătate plină cu apă călduţă.

În clipa aceea Zoia se ridică şi plecă, promiţându-i soţului ei neliniştit că se va întoarce repede.

— Şi, spuse el, aşezându-se pe scaun, bănuiesc că ai avut parte de un zbor agitat pe deasupra munţilor.

— Uralii? am întrebat eu. A, nu, ăia abia dacă se pot numi munţi.

— Ah, dar golurile de aer, presiunea scăzută… Asta se întâmplă fiindcă…

Vorbind cu el, am început să înţeleg mai multe. Am putut chiar să fac o apreciere destul de corectă a lui. Cu un an înainte văzusem ecranizarea după piesa lui, *Vagabonzii.* Citisem şi o culegere de proză scurtă care îi apăruse în 1937. Cartea aceea m-a surprins şi m-a neliniştit foarte tare. La prima vedere poveştile urmau modelul realist socialist: întâmplări dintr-o uzină metalurgică sau dintr-o cooperativă agricolă, ce respectau „linia generală”, însă aici intervenea partea ciudată: Ananias chiar avea talent. Fiind înzestrată cu un înalt şi acut nivel de înţelegere, proza lui părea desprinsă din viaţă. Iar când ajungeai la părţile unde trebuia să respecte reţeta, parcă vedeai clapele maşinii de scris înţepenindu-se una într-alta, ca o gură cu dinţi lungi, negri. În anii ‘30 un scriitor bun care nu înfundase puşcăria avea la îndemână doar două posibilităţi: tăcerea sau colaborarea, urmată de sinucidere. Doar cei lipsiţi de talent puteau să colaboreze şi să rămână totuşi normali. Am înţeles că Ananias era un personaj aparte. În doar câteva minute am simţit forţa acumulată a suferinţei lui mentale, imposibil de ignorat, ca şi atingerea mâinii sale sau mirosul respiraţiei lui. Răsuflarea lui îmi amintea de aerul de deasupra Predposilovului.

Ea se tot foia de colo colo (cu gâtul drept ca şi mersul ei rigid). Ananias o privi ca şi cum ar fi dat să plece şi adăugă cu o voce şoptită:

— Sunt alături de tine în nenorocirea asta. Şi băiatul… Groaznic. Groaznic! Singurul copil, spuse el apoi, legănându-şi capul. Războiul ăsta e ca o otravă. Tinerii pe care-i ucide nu au fraţi, nu au surori. Familiile lor sunt distruse dintr-o lovitură. Întreaga noastră societate e lovită de acest război.

Făcu o pauză şi bărbia-i căzu în piept. Ridică iarăşi capul şi atunci am putut să-i văd ochii îmbătrâniţi, cu privirea goală şi zbârcită de atâtea căutări şi greutăţi.

— Sunt la fel de bătrân ca secolul. Chiar mai bătrân. 1899!

Avu o tresărire.

— Fratele tău era încă tânăr. Eraţi de aceeaşi vârstă, nu? Sau era mai tânăr? Un mânzuleţ. Să mori aşa, în floarea vieţii! La vârsta *lui*! Ce teribil! Ce *ciudat*!

Ananias şedea cu mâinile în poală şi degetele încrucişate. Mâinile lui… Cum de îndurau propria lor atingere? De ce nu se îndepărtau? Mă încerca un sentiment abstract de milă pentru

firul de praf captiv în scoica palmelor sale. Răspunsul meu a fost unul eroic de slab, dar devenise deja limpede că nu se mai punea problema evitării unei a doua strângeri de mână sau a supravieţuirii în urma ei.

— Bănuiesc că ştiţi, am zis eu. Lev a stat în lagăr zece ani.

— Vezi tu, nu se putea altfel. Niciun om liber n-ar accepta vreodată să muncească în minele de aur, uraniu ori nichel, care-i sunt necesare poporului ca să supravieţuiască.

— Asta a fost după război, am spus. Am fost trimişi acolo după ce-am fost la război.

— Instituţia s-a blocat. Aşa se întâmplă în general cu instituţiile. Dar toate astea s-au petrecut cu mult timp în urmă. Uită-te la tine. Ai căzut la pace cu statul… oarecum. Şi ai ieşit *destul* de bine din chestia asta. Eşti bine mersi. Nu ţi-a făcut atât de mult rău, nu-i aşa?

Am tăcut. Mă uitam la Zoia, aşteptându-mă la o privire de avertisment. Însă ea ţinea capul plecat. Cum fac toţi ruşii în asemenea momente. Întotdeauna ne chinuim să alungăm nebunia amărăciunii. Pentru moment m-am mulţumit să spun doar că realitatea lagărelor n-a fost lucrul pe care a ales el să-l descrie.

— Ales? Ales? *Nimeni* n-a ales! Eu n-am ales. Tu n-ai ales. *Ea* n-a ales! *Nimeni n-a ales!*

Atunci i-am spus-o şi eu:

— Însă tu ai ales. Ştii cu cine semeni? Cu bărbaţii şi cu femeile din lagăr - bărbaţii şi femeile care nu mai sunt bărbaţi şi nu mai sunt femei. Lor li s-a furat ceva. Ţie nu. Tu ţi-ai făcut-o cu mâna ta.

Timpul trecea. Ananias şi-a proptit palmele pe braţele din piele ale scaunului, încercând să se ridice. Apoi a spus, cu o voce dintr-odată pierdută şi copilăroasă:

— Of, de ce cred oare oamenii că se pot întoarce ca să enerveze pe toată lumea? Pur şi simplu cred că pot să revină. Şi-apoi produc atâta suferinţă şi deschid iar toate rănile astea vechi!

Zoia îl ajută să se ridice. Dădu din cap înspre mine şi-şi înăbuşi un gest în timp ce-l însoţi pe Ananias spre uşă, lăsându-mă cu împovărătoarea senzaţie că merge s-o conducă pe bătrâna Ester.

Mi-am petrecut al doilea moment de pauză dând ocol camerei, cu senzaţia că fiecare podoabă şi piesă de decor, fiecare cornişă şi ornament fuseseră stimulate, ca să nu zic direct finanţate de râsul iertător pe care Ananias îl provocase în rândul naţiunii cu toţi nemernicii şi hoţii lui ce se poticneau puţintel în calea lor spre mântuire. În *Golanii* (1935) fasciştii şi politicii erau de-a dreptul demonici. În *Vagabonzii* (1952) politicii erau demonici şi semiţi - eram toţi neamuri de Fagin şi Shylock, toţi nişte iude. Într-un colţ era amenajat un mic altar închinat celor mai însemnate succese ale lui Ananias - fotografii cu autograf, cupe şi eşarfe, diploma ce îi confirma statutul de Erou al Muncii Socialiste... Judecam în egală măsură dimensiunile eşecului Zoiei, ale eşecului ei în ceea ce priveşte viaţa sentimentală. Ştiam prea bine cât de deprimant poate fi un astfel de demers - o ştiam de la văduvele mele, de la orfanii mei, de la vagabonzii între două vârste, copiii schimbaţi în leagăn, şoareci şi cobai încă mişunând prin laboratorul părăsit la mult timp după terminarea experimentului. Şi aşteptând acum doar să le treacă viaţa.

Ea se întoarse. Evreică, am şoptit eu. Şi „Ananias” nu-i tot un nume evreiesc? Închise uşile duble şi se aşeză, trântindu-şi mâinile pe lemnul de tec. Pasul ei de acum mai păstra ceva din neglijenţa nostimă de altădată, iar când se prăbuşi pe fotoliu, picioarele i se ridicară o clipă de pe parchet, pentru a reveni la loc îndată ce-mi făcu un semn mic să vin lângă ea.

— S-a liniştit.

O auzeai oftând din fotoliu.

— Avem la dispoziţie cam cinci minute, mi-a spus ea. Apoi o să mă cheme iar. E bine c-ai venit, însă e dureros să te revăd. E dureros să mă revezi. De ce-ai venit? Din cât te cunosc, trebuie să fi avut tu un motiv.

I-am spus că aveam două motive. Două întrebări.

— Spune.

Am întrebat-o ce se întâmplase în Casa Întâlnirilor.

— Casa...?

Liniile fine şi numeroase de pe fruntea ei conspirară înainte ca ea să îmi dea răspunsul:

— O, atunci… De ce întrebi? Nu s-a întâmplat nimic. Adică, zău, ce-ai fi vrut să se întâmple? A fost minunat.

Văzându-mi surprinderea, ea însăşi uimită, continuă:

— Într-un fel, cred c-am fost copleşiţi. Multe lacrimi, multe vorbe. Bineînţeles, şi restul.

M-am scuzat anticipat pentru graba mea de prost gust, adăugând - fără prea multă onestitate - că mă aşteaptă chestiuni ce nu suportă amânare. I-am spus că voi pleca: în America. O să fiu bogat şi liber. I-am zis că vreme de treizeci şi şase de ani m-am gândit la ea de o mie de ori pe zi. Iar acum, am zis eu, mi-a fermecat toate simţurile.

— Prin urmare, a doua întrebare, am continuat eu, este: vrei să vii cu mine?

Am simţit iar mirosul acela dulceag. Acum însă toate ferestrele erau închise. Simţeam cum sângele mi se urcă la cap, o ureche îmi păcănea înfundat şi, în timp ce ea-mi vorbea, aveam impresia că iau parte la o convorbire telefonică la distanţă, cu pauze, bâzâit şi ecou.

— America? Nu. Sunt impresionată, însă nu. Dacă tu crezi că pot să renunţ la ce am acum şi să risc totul din nou, te înşeli… America. Sunt luni de zile de când n-am mai ieşit pe stradă. Luni de zile de când n-am mai fost *acolo jos.* Sunt mult prea beată. Nu se vede?

Voiam să continui, dar o strigă Ananias. Atunci îmi zise:

— Oricum, eu sunt terminată. Nu şi *tu.* Niciodată tu. El. El.

Ca semn de doliu, toate cârciumile şi cafenelele fuseseră închise la ora prânzului. Doliu pentru cel mai decorat bărbat din istoria Rusiei, doliu pentru conducătorul îmbătrânit care spusese numai tâmpenii la televiziunea de stat - cel puţin în ultimii cinci ani. Am traversat marele pod de piatră în pas vioi. S-ar putea să te mire tonul meu, Venus, s-ar putea să te mire şi mersul meu vioi…

Am plătit intrarea la unul din cluburile în care obişnuiam să merg în vremurile de odinioară. Am observat destui membri de partid pe lângă obişnuiţii pierde-vară. M-am aşezat la bar şi am comandat o sticlă de şampanie. La televizorul aşezat pe peretele cu sticlele de băutură se derulau fără sonor funeraliile de stat. Părea să fie obişnuitul regal de plictiseală, până când s-

a întâmplat ceva - ceva care a atras după sine tăcerea în tot localul şi a declanşat apoi un foc încrucişat de fluierături şi huiduieli. Soldaţii gărzii de onoare tocmai se pregăteau să închidă sicriul, când Victoria, văduva lui Leonid Ilici, a tras adânc aer în piept, a făcut o pauză şi apoi a comis actul criminal - şi-a făcut semnul crucii. O singură fiinţă din ţara mea putea s-o facă fără teamă de represalii: ea. A făcut semnul crucii peste stăpânul neînsufleţit al celor fără Dumnezeu.

Te întrebi dacă aveam speranţe de înviere acum, în ceasul al doisprezecelea? Trebuie să spun că aveam, iar în cazul meu nu erau chiar neîntemeiate. Am dat să ies din casa rău famată - şi nu era o plecare de bun augur, Venus. Începutul a fost bun, dar sfârşitul n-a ieşit cum trebuie. Zoia a descuiat uşa înaltă, iar eu am trecut pe lângă ea şi m-am întors cu fularul şi paltonul. Ea mi-a întins mâna înmănuşată în satin negru, cu încheieturile degetelor în sus. Dar n-am apucat s-o ating. Ananias o striga. Acesta ne-a fost acompaniamentul de bun-rămas: strigătele din ce în ce mai rare, dar tot mai disperate, ale lui Ananias.

I-am spus Zoiei pe un ton ridicat că nu era posibil să ducă o existenţă mai dezonorantă decât o făcea acum. Asta dacă ne gândeam la ce i se întâmplase lui Lev. Mie şi altor douăzeci de milioane de oameni. Ar mai fi fost multe, foarte multe de spus. Şi atunci a venit momentul când am pomenit de soţul ei cu o asprime evident exagerată, ca un nenorocit ranchiunos ce eram. Zoia a înălţat din umeri. Mă aşteptam să-mi trântească uşa-n nas. Dar nu s-a întâmplat aşa. Trupul ei s-a răzgândit, Zoia a făcut un pas înainte, s-a întins spre mine şi mi-a sărutat buza de jos, ţinând-o între dinţi preţ de o secundă şi privindu-mă în ochi.

Era un test.

Acum trebuie să mă crezi cât de nebuneşte, cât de intens îmi doream ca acesta să fi fost sfârşitul, ca ea să nu mai fi pus niciodată piciorul în apartamentul meu de la Rossia.

5

Sânge pe gheaţă

Unul dintre lucrurile care mi-au plăcut la mama ta a fost numele ei. Bineînţeles, e unul foarte frumos în sine, dar evocă în acelaşi timp conturul vieţii ei, cu renaşterile ei ciclice: copilăria

grea, viaţa la New Orleans, un prim mariaj de convenienţă, anii de fabrică, perioada petrecută cu tatăl tău. Le-a supravieţuit tuturor şi le-a depăşit pe toate. Apoi ai venit tu, târziu - „un rod tomnatic”. Au urmat anii petrecuţi cu mine. Însă eu, eu n-am avut forţa să renasc din cenuşă. Când am întâlnit-o pe mama ta, eram înspăimântat până în străfundul fiinţei mele. Mama ta m-a întâlnit în momentul când traversam sau depăşisem faza asta. Dar eu n-am fost precum pasărea de foc şi n-am putut să renasc din propria-mi cenuşă.

Ai fost teribil de afectată atunci, la scurt timp după moartea ei, când ţi-am spus că mariajul nostru fusese unul cast. Aveai şaptesprezece ani. Ar fi trebuit să-mi ţin gura. În definitiv, dacă ea nu-ţi spusese, de ce s-o fi făcut eu? Nesăbuinţa mea, îţi mărturisesc, era o consecinţă a euforiei: tocmai luaseşi hotărârea să nu mai pleci la mătuşa, unchiul şi verişorii tăi, aşa cum intenţionai - mai mult sau mai puţin, ci să rămâi în continuare cu mine. Sentimentul imperfecţiunii din ultimul zbor al păsării Phoenix - iată ce te mâhnea. Tot ce mai pot face acum e să repet, cu tot respectul cuvenit, că mamei tale nu-i plăceau giugiulelile, dezmierdările şi dădăcitul.

Şi dacă tot mai suferi, Venus, atunci măcar o să înţelegi imediat.

Când i-am deschis uşa, m-am simţit aidoma copilului care crede că s-a pierdut pe stradă, în mijlocul mulţimii, şi vede dintr-odată forma aceea ocrotitoare, prezenţa aceea indispensabilă.

Purta pe un umăr o blană deschisă la culoare. Şi o pungă de plastic transparent strânsă la piept: cizmele de cauciuc. Am coborât privirea şi i-am văzut pantofii cu tocuri înalte, din piele de bizon, şi petele de noroi de pe ciorapi, în dreptul gleznelor. Figura ei turcică era la fel de palidă, cumva nenaturală, ca un mulaj de ghips. Îmi amintea de unguentul acela cu aspect de iaurt în care Varvara, ultima mea crupieră, obişnuia să se îmbălsămeze noaptea pe la finele legăturii noastre. Îi modifica şi culoarea dinţilor - de la nuanţa cărnoasă a sâmburelui de migdală la brunul lemnos al cojii de migdală.

Zoia intră unduitoare şi-şi aruncă lucrurile (inclusiv căciula de blană Davy Crockett, cum am remarcat atunci) de la o distanţă considerabilă pe unul din fotoliile masive. Am întrebat-o ce voia

să bea - votcă, şampanie sau, poate, un coniac, ca să se încălzească. M-a refuzat, dând din ambele mâini.

— Le-am spus că eşti soţul meu, a zis ea.

Apoi şi-a înfipt pumnii în talie şi s-a aplecat în faţă ca o şcolăriţă pusă pe şotii.

— Să nu crezi că m-am răzgândit. N-am de gând să plec nicăieri cu tine. Dar *am de gând* să-mi schimb viaţa.

În cameră era amenajată o masă pentru cină, cu patru scaune cilindrice din paie, o tavă rotundă de argint cu pahare, o sticlă de apă minerală şi o stacană cu bere. Aici se aşează Zoia. Cu unghii nerăbdătoare, aproape exasperate, se înfipse în celofanul unui pachet de ţigări, ţinându-l foarte aproape de ochi.

— Eşti însetată, am spus eu.

— Însetată.

Scăunelul pe care şedea scârţâi.

— Şi, pentru moment, cam singură. Unica mea prietenă e menajera. El e în spital - pentru analize. Îl repară bucată cu bucată. De murit mor *ceilalţi...* Ai dreptate. Eu mă urăsc. Mă urăsc. Vreau să mă ierţi. Dacă ai fost cu adevărat sincer, atunci îmi pare rău. Pun pariu că te consideri o trufanda pe lângă el. Dar uită-te la tine. Uită-te la ochii tăi. Nu eşti un om bun. Iar eu n-am de ales: trebuie să fiu de partea celor buni. Of, ştiu c-o să găseşti o cale să mă torturezi! În plus, eşti *fratele* lui Lev. Te rog să mă ierţi. Dar mi-e teamă că n-a mai rămas nimic pentru tine. Dacă s-ar întoarce Katia, m-aş duce la ea. Aş vrea să vorbesc despre Lev. Eşti în stare să mă asculţi o oră? Apoi ne despărţim ca frate şi soră.

O să fii surprinsă, dar în clipa aceea inima-mi era un stup de albine, iar urechile mi se înfundaseră tare de tot. Doar că amândouă stările urmau să-mi treacă. Acum înţeleg perfect ce-a vrut să spună. Acum. Atunci n-am priceput nimic. Zoia spusese că vrea doar să discute, însă eu mă amăgeam cu gândul că venise la mine din cu totul alte motive. Ar fi putut avea cel mult câteva scrupule de care ar fi trebuit s-o scap, dar îmi imaginam că hotărârea ei fusese deja luată. În dimineaţa asta. Ieri. Şi ea va duce la luarea unei alte decizii. Pentru că totul o să i se pară altfel după o noapte cu mine.

Evident, eram pregătit pentru un lung interludiu locvace. Îmi administram doze mici de whisky mocirlos, cu gust de turbă, o

ascultam şi o priveam. Era îmbrăcată într-un costum strâmt, obişnuit, de un gri ca de antracit, şi o bluză albastră, simplă, cu croială masculină. Era ora trei după-amiaza. Prin fereastră se vedea în depărtare apusul adunându-se deasupra Pieţei Roşii şi exotismul asiatic al Kremlinului. Scaunul de paie scârţâi sub greutatea ei mişcătoare.

Primul an împreună cu Lev, înainte de plecarea lui, a însemnat pentru Zoia „o nouă viaţă", din câte mi-a spus ea. În sfârşit găsise pe cineva „asemenea mie". Fără reţineri. În materie de sentimente „el susţinea mereu că eram incurabilă. Dădeam totul". Ceea ce el nu ştia era faptul că până şi în cele mai nebuneşti momente de pasiune şi nesăbuite abandonuri ea *încă* mai avea reţineri. „Mă refer şi la partea fizică", a subliniat ea, încuviinţând din cap. Însă cu Lev n-a mai avut rezerve. Iar Lev (lucru cât se poate de clar) se ridica la nivelul aşteptărilor... Aşa. Lev, amantul „de şoc", stahanovistul sexual, cu sutele lui de tone de cărbune. Am încasat-o cu un calm desăvârşit. Începuse să mă învăluie o premoniţie a ceea ce avea să urmeze. Pe Lev l-am iertat. Era mort. A fost iertat. Dar viii? În toate visele mele cu Zoia nu îndrăznisem niciodată să privesc dincolo de primul act. Însă acum, în sfârşit, primul act se rezolvase. Aşa că am privit şi am văzut.

— Când s-a întors, vremurile erau în general foarte grele. Doar ştii şi tu. Făcea el puţin şi pe durul. Dar când rămâneam singuri, era minunat. Se întreba cum de mă pot trezi în fiecare dimineaţă ca să merg la muncă. Pentru mine era un fel de combustibil... Ştii, Lev plângea în somn. Nu în fiecare noapte. Mi-a zis că visa mereu acelaşi vis. Ceva ce se întâmplase în lagăr. Nu voia să vorbească despre asta, dar eu am insistat. Mi-a spus că visează tot timpul un paznic fără mâini. Fără mâini. Ca şi cum i-ar fi fost tăiate în Arabia. Oribil. Dar de ce să plângi din cauza asta? Şi încă aşa de sfâşietor...

Apoi, preţ de o clipă, Zoia a plâns şi ea în tăcere. Din fiecare ochi i s-a scurs o lacrimă - una singură. A continuat:

— Am avut parte de încă cinci ani. Nu înţeleg nici acum ce s-a întâmplat. Adică ştiu şi nu ştiu. În ultima vară a devenit foarte retras. Cred că nu se simţea bine. S-a îndepărtat de mine. Nici noaptea nu se mai apropia. Cuvintele - şi ele au pierit. Aşa că

am făcut o prostie, în toată perioada cât fusese în lagăr nu m-a interesat niciun alt bărbat. Nu mi-am impus-o. Pur şi simplu nu aveam ochi pentru altcineva. Eu eram el şi el era eu. Iar când s-a îndepărtat de mine, mi-am pierdut complet busola. De fapt eram disperată. Dacă aş fi fost o ţărancă pe timpul foametei, cred c-aş fi uitat de şoareci, grăunţe sau gândaci. M-aş fi gândit *pe dată* la canibalism... A fost vorba de un coleg de-al meu, un profesor tânăr. Şi pe deasupra o adevărată brută. Nici n-am putut să păstrez secretul. A aflat toată şcoala. Şi atunci s-a terminat. Am crezut că n-o să se întâmple aşa. Uneori mai apare şi... iertarea. Dar s-a terminat. Şi după aia el a lăsat-o gravidă pe târfa aia din Ekaterinburg.

Uite că ajungem iar aici, m-am gândit. Brutele şi târfele. Iar şi iar.

— Nu era o târfa, am zis.

— Sigur că nu era. Ziceam şi eu aşa. În fine... Ce a urmat... Dumnezeule mare! Bărbat după bărbat.

Ceva începuse să se schimbe în cameră. Era, aş zice eu, un moment crucial - când timpul liniar se divide şi se bifurcă. În acea jumătate de oră mă obişnuisem cu tenul imaculat de alb al Zoiei, cu felul în care-şi scutura capul, părând că evită vreo muscă enervantă, cu felul în care-şi frângea mâinile între genunchi, ca să şi le controleze sau doar pentru a fi sigură de poziţia lor. Paloarea ei: carnea femeii avea o strălucire mată, de ciocolată albă, cu vagi nuanţe de gălbui, bej, castaniu şi trandafiriu. Dar dintr-odată, într-o singură bătaie de inimă, trupul Zoiei se linişti, iar culoarea îi reveni în obraji. Se ridică şi zise, cu ochii în podea şi cu o voce mai gravă cu o octavă:

— Toate hainele mă strâng. Unde-i baia?

— Ia-o prin dormitor, i-am răspuns eu. Apoi pe uşa glisantă.

În timp ce coapsele-i treceau, foindu-se, pe lângă mine, mă şi gândeam, cu tot sângele adunat în cap, la vasta perspectivă ce mi se deschidea. Evaluam proiectul la dimensiuni gigantice, de parcă aş fi avut în faţă planurile canalului de la Marea Albă sau cele ale Transsiberianului. Şi ce era acest proiect? Trecutul Zoiei - bărbaţii Zoiei. În afară de Lev, toţi ceilalţi, până la unul. Chiar şi urma băloasă a lui Ananias. Oh, ce muncă titanică ne aşteaptă, ce enormitate de recuperat şi de catalogat, ce de bilanţuri, declaraţii, negări şi renunţări...

— E jalnic, dar cred că am nevoie de un doctor.

M-am întors spre ea. Stătea în prag fără jachetă, fără pantofi, cu tenul uşor înviorat de stratul fin de transpiraţie. Fusta îi era descheiată în talie: un triunghi alb, cu vârful în jos, pe griul de antracit... De la o vreme - sau, poate, chiar de la început - devenisem conştient de manifestarea unei dualităţi interioare la anumite intervale de timp. Mă ridicasem de pe scaun, însă aveam senzaţia că alter ego-ul meu rămăsese în continuare liniştit la masă.

M-am ridicat în picioare şi am spus, nu, nu, nu, nu, nu, o să treacă, o să treacă, tu, uite (ai luat *foc),* asta e, te-am prins, hai să scoatem asta, aşa, fii cuminte, şi asta, ridică piciorul, şi celălalt, aşa, aşa. Acolo, acolo. Acolo, acolo. Haide, haide.

Stătea deasupra mea: o fantomă tronând în furoul ei alb.

— Dă-te la o parte. Hai, du-te, hai! Lasă cearşafurile, mi-a spus ea, alunecând în aşternut.

Stând la masă, am băut un pahar de whisky şi am fumat o ţigară. Am sunat la recepţie. Când m-am întors în prag, ea se dezvelise şi zăcea cu mâna dreaptă sub pernă. Un picior îi era întins, celălalt îndoit complet. Un salt de balerină imortalizat pe peliculă, în stop-cadru.

Ca toţii bărbaţii din Rusia, în trecut am fost pus de multe ori în situaţia de a-i face curte unei femei care, după toate aparenţele, era iremediabil beată. De aceea niciun fel de falsă delicateţe nu m-ar fi putut împiedica să curtez o femeie lipsită de apărare. La început îmi scoteam hainele la grosolană paritate cu invitata mea, apoi mă acuplam cu ea. N-ar fi întru totul adevărat dacă aş afirma că Zoia moţăia. La fel ca toţi compatrioţii mei, ştiam *ceva* despre *delirium tremens* - despre sevraj şi despre halucinaţiile alcoolicilor. Asta era una din comele acelea superficiale care preced revenirea la normal. Zoia colabora din greu cu somnul, lăsându-i-se pradă cu totul, respirând adânc şi descreţindu-şi sprâncenele.

Nu cred să existe foarte multe femei care să jubileze în postura de amantă inconştientă de la prima întâlnire. Probabil că nici foarte mulţi bărbaţi. Dar existau totuşi asemenea indivizi. Pentru moment totul servea de minune scopului meu. Cum era lungită pe-o parte, cu faţa întoarsă, se înclină în faţă şi, cu o rotire a şoldurilor, se prăbuşi pe burtă.

Aşa că am început inventarul. Fiecare omoplat, fiecare vertebră în parte, fiecare coastă. După un timp, exact atât cât trebuia, s-a întors pe spate. De pe faţă pe verso. Vezi tu, trebuia să aflu ce făcuseră ceilalţi cu fiecare parte a corpului ei. Trebuia să ştiu întreaga ei istorie, toate detaliile picareşti ale sânilor sau feselor, ale acelor picioare care s-au desfăcut, ale acelor buze care au sărutat şi au supt. Şi m-am gândit că trebuia să trăim amândoi mult, mult timp. Trebuia ca amândoi, eu şi cu Zoia, să trăim îndeajuns demult, pentru a ne duce munca la bun sfârşit.

Sutienul fără bretele sau bustiera, pe care îmi luasem deja libertatea să-l deschid, îl descântam acum să iasă de tot. Apoi, prin utilizarea răbdătoare a rotulei stângi, am reuşit să-i domin coapsele, care într-un târziu s-au depărtat indolent, făcând ca tivul combinezonului să salte uşor către albul lăptos.

Cum tot gâfâiam şi-o pipăiam, de-acum Zoia a început să se mişte. Tresăriri marginale, pornite din pulpe ori antebraţe, se unduiau prin toate fibrele corpului ei. Un sunet vag, nazal, un chicotit uşor. Era precum o căţeluşă în culcuş, ce tremură toată în timp ce visează că aleargă după pisici şi maşini. Înăuntrul meu atmosfera era cea a unei zile fierbinţi din miez de iarnă: căldură, mulţumire, o acceptare plină de recunoştinţă a supranaturalului.

Am început s-o sărut pe buze. De altfel, noi mai făcuserăm asta şi înainte. O sărutasem. Ea mă sărutase. Iar acum o făceam din nou.

Dintr-odată se trezi din adâncuri, mă încolăci cu braţele, limba ei îmi inundă gura, iar pântecul ei se împinse zdravăn în mine. O singură noapte n-ar fi fost de-ajuns, m-am gândit eu, cuprins de panică. Pentru o asemenea revărsare o noapte ori un an tot nu însemnau mare lucru.

— Oh, *da,* fă-o! a spus ea.

Aşadar, Venus, am avut parte de câteva secunde. Am avut parte de câteva secunde din asta. Apoi ea a deschis ochii. Şi s-a trezit.

Bănuiesc că tot ce pot să spun despre ce a urmat e că, practic vorbind, n-a fost un viol chiar de la început. Şi că s-a petrecut foarte rapid. A deschis ochii şi a dat, la câţiva centimetri de ea, peste îngrozitoarea amăgire - eram eu, *delirium tremens.* Mai

întâi un coşmar, apoi un vis frumos şi, în final, o amăgire îngrozitoare. A văzut atunci realitatea, iar corpul blocat de sub mine a început o luptă furioasă. Îmi amintesc reacţia ta. Vezi, îmi aminteam cum ai făcut-o tu: o palmă grea lansată prin aer, în timp ce mâna cealaltă... La un moment dat a cedat şi s-a prefăcut moartă. A mers foarte repede.

Ca să înţelegi cum era ea în ultima vreme, te rog să-ţi înlături din minte orice acuzaţie de teatralitate. Comportamentul ei nu era nici măcar intenţionat. Nu avea nicio semnificaţie clară. Era ciudată. Aşa era ea.

Dar mai întâi mi-a fost dat să zac aşa, holbându-mă la pereţi şi auzind-o cum bufneşte prin baie: robinetele deschise, zornăitul perdelei de la duş, capacul de la toaletă trântit şi apa trasă de mai multe ori. Uşa s-a deschis. Am identificat sunetele familiare oricărui bărbat, cele când soţia sau iubita, cu o tăcută şi fermă siguranţă (eventual înfăşurată într-un prosop), îşi adună şi-şi rânduieşte hainele. Apoi zăngănitul uşii glisante. În ceea ce priveşte, Venus, orgasmul masculin, apogeul masculului, doar un violator ştie ce lucru vrednic de milă e. Eu m-am îmbrăcat şi am urmat-o.

Zoia stătea în picioare în spatele fotoliului, ţinându-şi în braţe haina, căciula şi cizmele de cauciuc. N-avea pe ea decât ciorapii şi bustiera - arătând ca o matroană, dar fără să fie conştientă de atracţia şi calculele stârnite de ea. În mâna ridicată îşi ţinea fusta şi-şi umezea un deget, ca să-şi cureţe scamele de pe ea. S-a îmbrăcat metodic şi apoi s-a aşezat, cu spatele drept, ca să-şi refacă machiajul. M-am foit pe lângă ea, frecându-mi mâinile. Da, am încercat să vorbesc. Din când în când am reuşit să mormăi o jumătate de propoziţie în care mă umileam sau imploram. O dată sau de două ori s-a întâmplat să mă privească, fără vreo urmă de reproş, interes sau recunoaştere. Tot ce ieşea din ea la fiecare zece secunde era un zgomot slab, ca un fel de scuipat, nu foarte ostentativ, dar înnebunitor de regulat. Ca atunci când un copil descoperă ce lucruri noi mai poate face el cu gura - îşi ţine respiraţia, pocneşte din buze...

Ceva se născu înăuntrul meu. La început păru un sentiment vag familiar şi chiar suportabil; aş zice că nu foarte diferit de un mod complet nou de a te simţi extrem de bolnav. Şedeam la

masă, sub lumina becului, şi cercetam această nouă creatură. Era invizibilitatea. Durerea cuiva care nu mai este.

Zoia ieşi din umbră complet îmbrăcată - cu haină şi căciulă. Stătea în profil, la o distanţă de un braţ. Trecu un minut. Ştiam că se gândeşte la ceva, la ceva serios. Şi mai ştiam că nu se gândea la mine. Luă unul din paharele înalte şi vărsă apa din el. Apoi îşi turnă din carafă patru-cinci degete de băutură şi o dădu pe gât din mai multe înghiţituri. Se cutremură până în vârful degetelor, scuipă, expiră adânc, scuipă din nou şi se îndreptă spre uşă.

Şi-acum *capul de acuzare.* Hai, du-te iar la dicţionar! Aşa, fetiţa mea! Şi nu uita că la fiecare consultare a lui mai adaugi ceva în minte.

Peste zece zile eram la Chicago. Ca toţi cei care lucraseră la stat în domeniul armamentului, am fost considerat „dezertor cat. A". Nu era cine ştie ce, dar mi-a luat ceva timp ca să stabilesc un canal de comunicare cu sora mea şi până în martie n-am avut nicio veste de acasă.

Scrisese pe fugă, îmi spunea Katia, pentru că omul meu de legătură aştepta în cameră, holbându-se la ea în timp ce scria… Mă felicita vag pentru schimbarea reuşită de adresă. Apoi continua spunându-mi că Lidia evacuase căsuţa, urmând să se mute la părinţi. Mai erau diverse „efecte" de la Lev care urmau să-mi parvină pe această cale de îndată ce vor sosi de la Tiumen. Katia scria că şi ea se gândeşte să se mute şi să stea cu chirie în apartamentul de două camere al iubitului ei. Ştia că nu e o idee prea bună, dar, cum rămăsese singură, nu avea de ales.

Cât despre cealaltă, cea care fusese cândva cumnata mea, îmi dădea, vai!, „veşti proaste". Katia scria că n-a primit niciun răspuns la bileţelele trimise. La telefon răspundea sinistru „robotul" şi nimeni n-a sunat-o ulterior. S-a dus chiar şi la ea acasă, la casa de pe chei, şi-a şuşotit printre uşi cu menajera, aflând astfel că stăpâna era „bolnavă", „indispusă". Katia n-a mai aflat nimic altceva până în ziua în care a citit un mic anunţ la subsolul unei pagini de ziar. În noaptea de 1 februarie 1983 soţia îndrăgitului dramaturg Ananias, în vârstă de cincizeci şi

şase de ani, s-a aruncat de pe marele pod de piatră. Gheaţa râului Moscova a rămas stropită cu sânge.

Zăpăcită ca întotdeauna, Zoia îşi uitase câteva hăinuţe în apartamentul meu de la hotelul Rossia. Găsisem combinezonul ei şifonat şi chiloţii rupţi în coşul de gunoi din baie, iar cizmele de cauciuc în punga transparentă de plastic, pe podeaua din sufragerie. Prin urmare, am fost nevoit să mi-o imaginez în noaptea aceea, nesigură de ea, pe balustrada alunecoasă de metal. Nu se ţinea prea bine pe picioare (nu era o capră neagră), fiindcă în copilărie, dacă îţi aminteşti, nu învăţase niciodată să meargă de-a buşilea.

PARTEA A IV-A

1
De la muntele Schweinsteiger la Ekaterinburg - 4, 5, 6 septembrie 2004

Iată-i că vin - câinii sălbatici.

Sunt opt, ba nu, nouă, corcituri de diverse rase şi mărimi, unele lăţoase, altele cu păr scurt, dar toate coborâtoare din neamul lupilor, asemenea câinilor de pretutindeni. Se mişcă *încet,* împrăştiindu-se pe întreaga alee, amuşină fiecare urmă şi apoi o anunţă. O, ce încântate le sunt nasurile de toate mirosurile! Şi mai au timp şi să se ghemuiască, să urineze şi să se lăfăie printre grămezile de gunoi. Ambele sexe sunt bine reprezentate: şi câinii, şi căţelele. Şi brutele, şi târfele. Una din căţele stă să fete. E mare, grea şi plină cu puii sălbatici ai Predposilovului. Ea apare ultima, cu o escortă sumară. Cum se apropie, îmi ridic braţele la nivelul umerilor, ca să par mai impunător. Un câine mai şobolăniu, aducând a şoarece, mârâie la mine, dar se ghemuieşte repede şi o ia la sănătoasa de îndată ce mârâi şi eu la el. Mă duc după ei.

După colţ unul din câinii de pe flancuri se repede la o sacoşă căzută pe jos (o sacoşă uzată de paie, pierdută de vreo bătrânică grăbită) şi-i anunţă pe ceilalţi cu un lătrat strident. Nouă boturi adulmecânde, nouă cozi mişcătoare. Dar în sacoşă sunt doar fructe, aşa că pleacă toţi mai departe. Doar unul cu botul ca un cobur se-ntoarce din drum şi-nhaţă un măr.

Cum traversează strada încolonaţi, roata din faţă a unui autobuz cu burduf, venit în viteză, loveşte cu o bufnitură surdă căţeaua însărcinată. Pasagerii dinăuntru izbucnesc în urale sălbatice (cu un icnet la mijloc, când autobuzul intră într-o groapă). Căţeaua murise ori trăgea să moară în rigolă. Ceilalţi din haită o ating uşor cu botul, o ling pe faţă, iar unul încearcă s-o încalece şi picioarele din spate îi tremură ca la un moşneag bicisnic. Apoi o părăsesc şi merg mai departe. Se uită în urmă şi merg mai departe.

Câinii din Predposilov nu-mi par sălbatici, îmi par dresaţi - nu de oameni, ci de un altul ca ei. Acest supercâine i-a învăţat tot ce ştie. Nu mai sunt convins că au atacat acel copil de cinci ani

pe terenul de joacă. Copilul a fost muşcat de un ciobănesc german al forţelor de securitate, ca un preludiu la o încercare zgomotoasă şi dezorganizată de a ucide toate animalele de casă din Siberia.

Da, sunt derusificat. Dar ce pot să fac?! Regula este următoarea: *acest lucru, la fel ca toate celelalte, nu e ceea ce pare a fi, iar singurul lucru pe care îl ştii cu siguranţă este că e chiar mai rău decât pare.* Fiecare rus cu care discut, fără excepţie, îmi spune că tot ce se întâmplă la Şcoala Generală Nr. 1 este lucrătura guvernului. Cum naiba? Din raţiuni de stat, o să înceapă. Din raţiuni de stat… iar mai apoi, într-un limbaj esopic, mesajul este transmis mai departe. Avem nevoie de ceva care să poată întări sprijinul naţiunii în războiul de la graniţa noastră de sud-est. A trecut vremea apartamentelor de bloc şi a avioanelor aruncate în aer. Avem nevoie de ceva şi mai rău. De o josnicie şi mai josnică.

Bineînţeles, e doar o teorie. Şi ea trădează simptome de paranoia, cel puţin în ochii occidentalilor. Totuşi faptul că fiecare rus, în mod spontan şi independent, subscrie la aşa ceva înseamnă că nu e *doar o* teorie.

Draga mea, poate că mă crezi părtinitor. Dar ei chiar aşa arată.

Planeta are chelie şi în centrul ei se află Combinatul. Nu mai există copaci verzi pe o rază de mai bine de o sută de verste. O parte din cei uscaţi mai stau încă în picioare. De obicei două ramuri lipsite de frunze sau crenguţe şi căzute pe lângă trunchi. De la distanţă par supravieţuitorii unui lagăr de concentrare ce rătăcesc pierduţi, căutând să fie număraţi şi acoperindu-şi goliciunea cu braţele. Deasupra lor se ridică turnurile de pază fără cabluri.

Poate mă crezi părtinitor. Dar ei chiar aşa arată.

Aşa arată de pe văile muntelui Schweinsteiger. Cobor pe panta lui blândă cu şchiopătatul meu, cu bastonul meu. Deja mi-am amânat de două ori zborul spre Ekaterinburg. Înainte să plec, trebuie să găsesc un anumit loc, trebuie să ajung într-un anumit loc.

2
Statistică, tăcere, necesitate

Graficul are două linii ce-şi croiesc cu trudă drum de la stânga la dreapta. Linia de sus este rata natalităţii şi coboară. Cea de jos ilustrează rata mortalităţii şi urcă. S-au intersectat în 1992. După aceea linia vieţii se prăbuşeşte abrupt, iar cea a morţii creşte brusc. E ca şi cum un copil de trei ani ar încerca să deseneze burta unei balene sau a unui rechin - pântecul imens se îngustează la maximum, izbucnind avântat în conturul cozii. Crucea rusească.

Epuizare, hrană puţină, locuinţe înghesuite, plus penuria naţională de paturi duble - toate şi-au adus contribuţia aici. Dar în Rusia metoda principală de control al naşterilor este avortul. Şaptezeci la sută din numărul total de sarcini au această soartă. Şaptezeci la sută dintre avorturi sunt făcute după primul trimestru, în condiţii mizere şi periculoase. Necesitatea unor avorturi ulterioare este apoi înlăturată de multe ori prin diverse procedee de sterilizare precară, adesea prost făcute. În lipsa ei, întotdeauna va exista mortalitate infantilă. Rata s-a ameliorat în ultimii cinci ani şi astăzi suntem la egalitate cu Insulele Mauritius şi Columbia.

Un bărbat din Rusia are de nouă ori mai multe şanse să moară de moarte violentă decât unul din Israel. Dacă nu se întâmplă asta, omul trăieşte tot atât cât unul din Bangladesh. Există acum un nou fenomen demografic: satele de babuşti, unde tinerii au plecat şi bărbaţii au murit.

Se spune că Rusia ar putea deveni un „rezervor de epidemii”. Câmpia eurasiatică de nord va fi încinsă cu un cordon sanitar, iar cei care vin în vizită or să poarte costume de astronaut.

Oricum, se estimează că în următorii cincizeci de ani populaţia se va înjumătăţi.

În hotelul unde stau există o familie tânără (ce aşteaptă să obţină o locuinţă permanentă): un bărbat solid, o femeie voinică şi un băieţel pirpiriu. Sunt întotdeauna în trening, de parcă ar fi pregătiţi ca, la un pocnet din deget, să o ia la fugă sau să înceapă un exerciţiu militar, însă nu fac altceva decât să mănânce. Sunt mâncători tăcuţi şi dedicaţi. În sala de mese eu

stau cu spatele la ei. Dinspre masa lor nu aud decât sunetul tacâmurilor şi, printre leorpăieli şi plescăieli, cereri de porţii suplimentare, bâzâitul şi scârţâitul diverselor dispozitive din dotarea puştiului (căşti, consolă de jocuri) şi târşâitul rotilelor luminiscente. Mă întreb dacă vorbesc vreodată despre situaţia în care se află. Îngerarea continuă de hrană încurajează tăcerea. E o conspiraţie a tăcerii.

Părinţii sunt sortiţi Combinatului. Vigoarea fizică le va fi extrasă aşa cum se extrage nichelul din minereu. Tinereţea le va fi extirpată şi când le va veni timpul, vor fi înlocuiţi brusc - probabil de către fiul lor şi viitoarea lui soţie. Salariile sunt mari. Carierele scurte. Dar acum beneficiază de asigurări de sănătate şi primesc asistenţă medicală în caz de boli respiratorii sau tumori premature.

Din câte îmi dau eu seama, asist la un capitalism cu faţă rusească, cu faţă etatistă. Statul a renunţat la naţionalizare şi la monopolul serviciilor. Acum este doar acţionar majoritar, oligarh şef - autogarh sau olicrat. Iar statul trebuie să fie în continuare aspru şi puternic, căci topografia tot încearcă să sfâşie Rusia.

Ananias s-a înşelat. Oamenii liberi, femei şi bărbaţi, vor continua să vină aici şi să-şi distrugă trupurile în mlaştina asta îngheţată şi înveninată. La preţul pieţei. Ruşii vor continua să vină la Predposilov. Şi, ca nişte ruşi ce sunt, nu vor mai pleca. Combinatul încearcă să împrăştie toate epavele astea între două vârste. Le dă acţiuni foarte căutate la Moscova, pe care ei le vând aici pe nimica toată. Le dă locuinţe în oraşele din sud, dar şi pe astea le vând şi rămân. Îi vezi pe stradă tot aici, căutându-şi un culcuş pentru o noapte, o noapte ce durează patru luni.

Lev n-a *vrut* să vină la Predposilov, deşi, e adevărat, către final nu mai era aşa de sigur că vrea să plece. Apropo, raţiunea fundamentală a muncii sclavilor a fost una simplă. Mi-a pierit graiul de-adevăratelea vreme de o săptămână când am aflat care era. Raţiunea muncii sclavilor? Să terorizeze oamenii şi, mai mult chiar, să facă bani. Însă bani n-a făcut, niciodată n-a făcut bani. A pierdut bani. Toţi o ştiau, în afară de Secretarul General. De unde se poate deduce că a existat o conspiraţie a tăcerii. „Dacă i-ar spune cineva lui Iosif Vissarionovici”. Însă nimeni n-a îndrăznit vreodată.

Ananias s-a înşelat. Ananias văduvoiul. Ananias cel văduv, ajuns acum de multă vreme oale şi ulcele.

Ne-am pierdut amândoi o oră întreagă ca să răspundem la o întrebare pentru un referat de-al tău de la Universitate. Îţi aminteşti? Suna puţin altfel, dar în esenţă se referea la următorul lucru: în anii ‘30-’40 ai secolului XX, care ţară a fost mai îngrozitoare - Rusia sau Germania? *Ei,* am fost de părere eu. Ei au fost *mult* mai îngrozitori.

Dar de aici rezulta ceva mai mult. Au fost mult mai dezgustători decât noi. Totuşi ei şi-au revenit şi noi nu. Germania nu îmbătrâneşte, aşa cum face Rusia. Compensaţii riguroase - incluzând nu numai comisii de stabilire a adevărului, reparaţii morale şi despăgubiri din partea statului, ci în primul rând puneri sub acuzare, încarcerări şi, da, execuţii, sinucideri, autoeviscerări, penitenţă, smulgerea părului, toate astea mai pot reduce din gravitatea delictului. Altfel de ce să mai vorbim de compensaţii? La ce bun? În anul 2004 delictul german e, într-o foarte mică măsură, mai puţin grav decât a fost. În 2004 delictul rusesc a rămas acelaşi delict.

Da, da. Ştiu, ştiu. Rusia e ocupată. Aici intervine cealaltă caracteristică naţională: starea de continuă urgenţă. Nu ne vom permite niciodată „luxul” confesiunii şi al remuşcării. Dar dacă nu e un lux? Dacă e vorba de o necesitate, o amărâtă de necesitate? Conştiinţa, cred eu, este un organ vital. Când dispare ea, dispari şi tu.

Dacă ar fi după mine, aş cere scuze la nivel oficial pentru tot acest ultim secol. Şi pentru toate cele de dinainte. Dar niciun fel de relicve tremurânde, iscate din fum şi flăcări, nu au de gând să se încoloneze şi să-şi frângă mâinile de remuşcare. Niciun Dumnezeu rus nu va plânge şi nu va cânta.

Să-şi ceară totuşi cineva scuze. Să îmi spună cineva că îi pare rău. Hai, râuri, plângeţi, plângeţi cu mine! Plângi cu mine, Volga, şi tu, Enisei, plângi şi tu cu mine, Moscova!

3

Nivela cu bulă de aer

Efectele personale ale lui Lev au ajuns la Chicago în 1983, la sfârşitul primăverii: o ladă destul de mare din placaj, încleiată,

stanţată şi bătută în cuie. A zăcut încuiată în dulapul din biroul meu vreme de douăzeci şi unu de ani. După care am deschis-o. Motivul l-au reprezentat vestea morţii Katiei şi gândurile ce nu-mi dădeau pace. Am aşteptat o dimineaţă însorită şi perspectiva prânzului în apartamentul tău. Apoi, după micul dejun, am cerut entităţii numite curaj să mă ia de mână. Am mers împreună la lada de scule şi am luat dalta şi ciocanul cu vârf spintecat. Vezi tu, una dintre realizările mele de la hotelul Rossia a fost desfigurarea trecutului. Nu-ţi place să priveşti ceva desfigurat dacă ştii sigur că nu mai poate fi vindecat. Iată cu ce mă confruntam eu: cu o mărturie asupra dimensiunilor teribile ale infracţiunii mele - ale infracţiunii mele perfecte. Mai ştiam şi că ofranda lui Lev era una cu bombă, că era minată. Ştiam că îmi va exploda în faţă.

Vasăzică, una bucată curea de piele, două cravate, o eşarfă şi câteva cărţi de-ale mamei, un trofeu al lui Artem, un ceas, un brici, o sticluţă pentru băutură, o nivelă cu bulă de aer (cu rama ei lucioasă de lemn şi ochiul ei tragic), o cutie albă de pantofi şi o mapă verde… pe care scrie „Poezii”. Cutia de pantofi era plină cu fotografii. Am scos una şi mi-am aruncat ochii peste ea: eu, Zoia şi Lev la Lacul Negru, în Kazan. 1960 şi voalul inocent al monocromiei. Dintre cele trei figuri, numai a ei iradia de plăcere sub căciuliţa împletită - plăcerea unui lucru nou, faptul că era fotografiată. Figura lui Lev era închisă în sine, iar el se uita într-o parte şi în jos. A mea era ascunsă, exprimând lipsa de umor a vigilenţei - Katia va ţăcăni din aparat şi se va mai scurge o secundă.

M-am ridicat de pe scaun şi m-am îndreptat cu paşi mari către birou, cu mapa sub braţ. Intenţionam să citesc poeziile lui Lev. Antologia Lev. Trebuie să-ţi imaginezi alura mea profesorală şi buzele ţuguiate întrebător - normalitatea ei anormală, ca interesul viclean şi neaşteptat al vreunui pacient faţă de decorul din cabinetul medicului oncolog. În timpul ăsta (cugetam în sinea mea), cât timp fac un lucru atât de normal, nimic rău nu mi se poate întâmpla. M-am aşezat. Am respirat printre dinţi. M-am încruntat aşa de tare, că simţeam o presiune asupra sprâncenelor. Excelent, am spus cu voce tare. Cronologic. La urma urmei, doar e vorba de o *viaţă.*

Douăzeci şi două de poezii, începând cu perioada primelor încercări mai serioase şi ajungând până la arestarea lui din 1948, la vârsta de nouăsprezece ani. Foarte mandelştamiene, am conchis eu, bine scrise şi de un conversaţionalism îngrijit, ele aminteau ici şi colo de imagini cunoscute, ce dureau şi impresionau cu adevărat. Poezii de tinereţe, evident. Despre fete aşa, în general, dar nu poezii de dragoste.

Urma o întrerupere până în 1950 şi apoi câte şase-şapte poeme pe an până în 1956. Probabil că au fost concepute şi memorate în acea perioadă, apoi aşternute pe hârtie mai târziu, în libertate. Erau toate poezii de dragoste la persoana a doua, adresate iubitei. Să zicem că pe acestea mi-a fost mult mai greu să le evaluez. Erau încrâncenate, triste şi sugestive. Dincolo de rănile şi împunsăturile tristeţii şi amărăciunii, se simţea acolo un copleşitor sentiment de goliciune emoţională. Ca şi cum n-aş fi simţit niciodată nimic, pentru nimeni. Şi eu, care credeam că tocmai asta am făcut... Ultima era datată iulie 1956, cu câteva săptămâni - poate chiar zile - înainte de vizita conjugală din cabana de pe deal.

După aceea, vreme de opt ani, nimic. Apoi revenirea greoaie, aproape apologetică, de după naşterea fiului său. Două decenii şi o spoială de epigrame dedicate lui Artem. În timp ce le răsfoiam, mă întrebam unde urmau să ducă toate astea. O serie de creaţii isteţe şi adolescentine, un set de lirică de dragoste scrisă în sclavie şi opt haiku-uri despre paternitate. Nouă.

Nu mi-a plăcut cum arăta poemul cu numărul nouă. Era acceptabil în sine - o meditaţie minimalistă pe marginea perplexităţii copilului unic. Dar poemul cu numărul nouă ascundea ceva dedesubt. O prezenţă rectangulară de un alb lăptos.

Era, bineînţeles, o scrisoare ce avea pe ea numele meu şi vechea mea adresă din Moscova. Plicul era lipit şi întărit cu o bandă de leucoplast. Nu avea culoarea cărnii, ci roşul cărămiziu al Crucii Roşii ruseşti. Înăuntru erau mai multe pagini. Olografe - cu scrisul lui mic, pragmatic.

„Frate” - aşa începea. „Ţi-am promis că înainte de a muri, o să-ţi răspund la întrebare. Am de gând să-mi ţin prima parte a promisiunii. Sunt sigur că o să-ţi satisfac curiozitatea. Dar vreau şi să-ţi smeresc sufletul. Fii pregătit.”

Atât am citit atunci. Şi în tot acest timp nu am făcut altceva decât să mă pregătesc.

Da, o să citesc scrisoarea lui Lev. Dar nu vreau să-i dau niciun răgaz să mă doboare.

O s-o citesc mai târziu. Vreau ca ăsta să fie, în măsura în care se poate, ultimul lucru pe care o să-l fac.

4
Eprubeta

Am dat peste ea într-una din ultimele mele hoinăreli crepusculare de pe lângă carcasa muntelui Schweinsteiger. Aici formele de relief, plăcile tectonice, ba chiar şi diviziunile busolei au fost rotite şi reaşezate, însă tot am dat de ea - potecuţa abruptă, cu cele cinci trepte de piatră ridicate acolo doar pentru tine, apoi culmea plată şi golaşă a dealului. N-a mai rămas nicio clădire în picioare, dar se mai poate observa amprenta zidurilor înconjurătoare - conturul anexei de la Casa Întâlnirilor. Am trecut pragul. În timp ce îmi târâm picioarele prin gunoaie şi moloz, am auzit un pocnet slab de sticlă spartă. Pantofii îmi adulmecară prin talaş. Apoi m-am oprit. Am ridicat flecuşteţul acela lucitor: o eprubetă spartă, într-o ramă de lemn. O pată întunecată pe margine. Va fi fost, poate, acea floare sălbatică de un roşu intens, martora unui experiment al dragostei omeneşti.

În mâna cealaltă ţineam o pungă de plastic. Nu mi-a luat mult s-o umplu - cu femururi, clavicule şi fragmente de craniu. Păşeam pe un câmp al morţii răscolit de buldozere şi excavatoare. Mai departe, pe versant, am descoperit un fel de gheretă de santinelă. Arăta ca un closet pentru o singură persoană, dar era de fapt un *altar.* Înăuntru: icoane, un măr putrezit, o cruce de lemn bătută în perete. Nu, aceasta nu e o ţară a nuanţelor... Evreii au un Yad Vashem[26] şi aviaţie militară. Noi avem un prefabricat şi un măr viermănos. Şi crucea rusească.

M-am întors în piaţa din oraş. Mi-am cumpărat o bere şi un ziar şi m-am aşezat pe o bancă, în faţa unei mese de plastic. Singurul client era un bătrân grăsan în haine ţigăneşti, prăbuşit irevocabil, slavă Domnului, pe acordeon. Într-o ştire din subsolul

[26] Memorialul victimelor Holocaustului (n.t.).

paginii întâi din *Post* eram informat că „popularitatea” lui Iosif Vissarionovici este în creştere. La un asemenea nivel de popularitate s-ar putea aştepta şi un prezentabil preşedinte american într-o perioadă de prosperitate monotonă. Căzusem, cu tot cu punga mea de oase şi cu eprubeta mea spartă, într-o transă a lipsei de iubire şi o priveam - arlechiniada. Farsa incorigibilului.

Epavele de vârstă mijlocie despre care ţi-am povestit, cei care nu se dau duşi… Un astfel de grup de bărbaţi şi femei stăteau la colţul străzii şi îşi vindeau - îşi licitau - propriile analgezice unor tineri gălbejiţi, în paltoane făcute din vinilinul huselor de la maşină. Apoi, foarte repede, bătrânii se îmbată şi tinerii se droghează. După douăzeci de minute toţi se bălăcesc în bălţile sângerii (oxid de fier), invadate de seringi şi prezervative folosite, ambalaje de dulciuri americane şi cioburi. Se bălăngănesc, se clatină, se poticnesc. Se uită unul la altul cum se prăbuşesc. Da, totul s-a terminat. Câinii sălbatici au mai multă demnitate. Aşa e, rămâi acolo. Nimeni n-o să te lingă pe faţă şi n-o să ţi-o tragă, pentru ca tu să revii la viaţă.

Era într-o vineri seara şi întreg Predposilovul era beat - nu de votcă, ci de alcool sanitar sau *spirt,* la treizeci de centi flaconul. Un chioşc era deschis. Am mers într-acolo şi m-am holbat şi eu. M-am holbat la figura senină a blondei de la casă. Nu avea de vânzare decât spirt medicinal şi maldăre de cărţi broşate de un singur fel. Asta era toată marfa ei: *Mitul celor şase milioane, Mein Kampf, Protocoalele înţelepţilor Sionului* şi spirt. Iar blonda stătea leneş la casă, cu chipul odihnindu-i-se pe pernuţa placidă a bărbiei duble, ca şi cum tot ce o înconjura (pe rafturi, pe străzi şi pe toate centurile din jur) era absolut banal şi nu o parte din ceva coşmaresc, imposibil de uitat… Ştii ce cred eu? Eu cred că e vorba de o cerere tot mai sporită pe care Rusia nu o poate satisface. Rusia nu e ca Zoia. Rusia a învăţat să meargă de-a buşilea şi a învăţat şi să fugă. Dar n-a învăţat niciodată să umble.

Mâine zbor către Ekaterinburg. Gata, sunt pregătit. Voi încheia acum cu două scrisori de la acelaşi spital.

5
Scrisoarea lui Lev

E datată 31 iulie 1982.

„Frate”, începea scrisoarea.

„Ţi-am promis că înainte de a muri, o să-ţi răspund la întrebare. Am de gând să-mi ţin prima parte a promisiunii. Sunt sigur că o să-ţi satisfac curiozitatea. Dar vreau şi să-ţi smeresc sufletul. Fii pregătit.

Timp de douăzeci şi şase de ani, până în ziua de azi, am încercat să scriu un lung poem intitulat *Casa Întâlnirilor.* Un *lung poem.* Proporţional, atât cât a fost, talentul meu s-a stins în acea noapte, împreună cu tot restul. În cele din urmă o să vezi că am reuşit să scriu două sau trei strofe, dar asta mult mai târziu. Nu cred că or să te intereseze. Sunt pentru Artem. Poezii pentru copii. Despre asta e vorba.

Nu, n-am putut să scriu acel poem. N-am putut să scriu acea poveste. Dar acum, de vreme ce nu mai sunt, pot să ţi-o spun ţie.

Îţi scriu din spital. Aşa jegos cum e, sistemul nostru sanitar este *şi* generos. Atitudinea faţă de boală e următoarea: doar tratament şi niciun fel de măsuri preventive. Totuşi sunt folosit pe post de cobai pentru un nou medicament pentru astm. Nu sunt primul. E limpede că dacă nu toţi voluntarii dinaintea mea, oricum cei mai mulţi au făcut atac de cord şi au murit. Prematur. Dar până aici există o armonie de interese. Inima rezistă şi respir uşor. Ce încântător e aerul! Ce lux e să tragi aer în piept, ştiind că poţi să-l şi dai naibii afară. Aerul, chiar şi cel de aici, cu gustul lui de scrum (în spital fumează încontinuu toată lumea, pacienţii, femeile de serviciu, infirmierii, doctorii, asistentele), medicaţia agresivă şi tuberculoza în fază terminală - toate au gust plăcut. Aerul are gust plăcut.

Aşadar, am privit-o cum urca pe potecă, cu mersul şi formele ei accentuate de geamul înclinat al ferestrei. A intrat. Iar momentul întâlnirii a fost exact aşa cum îmi doream să fie. Am simţit puterea clişeelor - «alături de mine», de exemplu. Aveam nevoie de două guri, una care să sărute, alta care să elogieze. Aveam nevoie de patru mâini, una ca să desfacă, alta ca să descheie, una ca să mângâie, alta ca să îmbrăţişeze. Şi în tot

acest timp îmi revigoram amintirile, subţiate de repetiţia mentală. De câte ori o mângâiai, Zoia se crispa toată, aproape răsucindu-se, ca pentru a absorbi cât mai mult atingerea. Copiii fac aşa. Artem făcea aşa.

Fiecare haină dată jos aducea după sine eliberarea unei uriaşe cantităţi de fascinaţie. Şi dacă în acel moment se putea vorbi de vreo senzaţie nedorită, atunci aceea ar fi fost un soi de amuzantă frică de moarte. Îţi aminteşti de mâncătorul de scârnăvii care şi-a vândut gamela şi lingura, iar mai apoi i s-a făcut rău de la raţia dublă cumpărată astfel? Şi cine ar putea să uite destinul lui Kedril gămanul? În timp ce Zoia se dezgolea tot mai mult, gândul îmi zbura la caraghioasele plăsmuiri ale unor ospeţe ţariste: buze de somon cu pleoape de păun, fierte în miere, şi icre de cod... Două sute de feluri, plus patruzeci şi cinci de feluri de plăcintă şi treizeci de salate diferite.

Ar trebui acum să-ţi destăinui ceva legat de stilul amoros al Zoiei. Când vine vorba de asemenea treburi, nu sunt foarte pretenţios sau posesiv (aşa cum eşti tu, bănuiesc). Dar moartea te face să nu te mai sfieşti. Oricum, intenţionez să te împovărez cu mărturisirile mele. Extrem de remarcabil şi extrem de alchimic mi s-a părut faptul că, deşi era o femeie solidă, la pat părea uşoară ca un fulg, foarte inventivă, surprinzător de nepretenţioasă şi cu adevărat de cursă lungă. În timpul primelor nouă luni petrecute împreună, viaţa noastră amoroasă - şi mi se pare corect să-ţi spun asta - a jucat un rol esenţial. De pildă, cu tot cu micile pauze pentru dormit şi mâncat, ultima noastră partidă de amor (înainte de ziua căsătoriei şi cea a procesului meu de zece minute) a durat vreo şaptezeci şi două de ore.

N-a trecut mult şi ne-am apucat s-o facem şi în Casa Întâlnirilor - chestia aia pe care o facem toţi. Am fost atât de pătruns de zelul meu şi de abilităţile mele, încât mi-a luat ceva timp până să mă întreb ce nu era în regulă. La început m-am simţit total aiurea. În timp ce făceam dragoste, nu mă gândeam la femeia mea. Mă gândeam la masa de la cină. Bucăţoaiele de pâine, heringul întreg şi ciorba cu grăsime pe care tu şi ceilalţi le-aţi pregătit cu o grijă emoţionantă. Bineînţeles că puteam să-mi spun: «Opt ani de zile n-ai văzut mâncare în faţa ochilor şi apoi *ai făcut cu totul altceva*». Dar aş spune un neadevăr dacă aş afirma că nu eram deja foarte speriat. Unul din lucrurile

îngrozitoare din acea noapte a fost senzaţia de invadare din interior şi sentimentul că devenisem un simplu spectator al unui «eu» străin.

Am luat cina. Şi asta a fost al dracului de fainã. Cu votcă şi ţigări. Apoi am ajutat-o să se spele. Călătorise o zi întreagă în remorca unui camion şi nici nu poţi să-ţi imaginezi ce vânătăi avea. Două săptămâni pe tren şi pe maşină. Curajul, fidelitatea, însufleţirea ei neprefăcute mă făceau să jubilez. Eram plin de recunoştinţă şi m-a cuprins iarăşi dorinţa.

De data asta am fost dintru început mulţumit să descopăr că nu mă mai preocupa mâncarea. Totuşi mi-am dat seama cu oarecare întârziere că mă gândeam la somn. Somn şi îndurare. Era unul din momentele când gândurile şi sentimentele latente etalează înaintea ta rezultatele muncii lor tăcute. Afli ce anume te frământă, cât de mult te frământă şi de ce. Voiam să fiu compătimit în somn. Asta voiam. Până la urmă am şi dormit mai multe ore, iar în zori am băut ceai din plosca adusă de ea şi am luat-o de la capăt. De astă dată nu m-am mai gândit nici la somn, nici la mâncare şi nici măcar la libertate, îmi găsisem un alt subiect. Mă gândeam la ce pierdusem.

Despre *ce* era vorba? Mi-am amintit de prima regulă a vieţii în lagăr: pentru tine nimic, de la tine totul. Mă gândeam şi la sloganul urka (acel tatuaj pe care urkii şi-l făceau adesea): Poţi să trăieşti, dar să nu cunoşti iubirea. Ar fi monstruos să afirm că îmi pierise toată iubirea. Şi neadevărat, neadevărat. Iată ce mi s-a întâmplat, frate: îmi pierise toată pofta de a mă amuza. Toată.

N-aveai cum să nu observi că Zoia e mult mai arătoasă decât mine. De ce? te-ai întrebat tu însuţi de mai multe ori în 1946. Te asigur că ştiam asta. Toate simţurile mele o ştiau. Fusesem îndeajuns de încântat de amabilităţile stângace ale vreunei Olge sau Ade. A venit apoi *Zoia* - marele şlem, marea lovitură a iubirii, care mi-a vindecat bâlbâială într-o singură noapte. Ce a urmat? Putea ea oare să mă facă mai înalt, să mă înzestreze cu o bărbie ca lumea şi cu o pereche de urechi simetrice? Ei bine, da, a putut, a putut.

M-am simţit revoluţionat - şi eliberat. Iar răspunsul meu a fost o imensă recunoştinţă. Sub forma unui continuu elogiu şi a unei infinite consideraţii, ce implicau mângâieri şi îmbrăţişări,

masaje, mesaje, atenţie totală şi manifestarea unei dorinţe fără limite. Acea «frăţie a speciilor» despre care vorbeai în timpul nebuniei eroice din ‘53, acel sentiment de «împământenire» pe care îl găseşti în comunitate eu îl găsisem deja la nivel individual. Cu super-dragostea asta a mea am redresat balanţa. Iar ea se uita la mine - la *mine* - şi zicea că nu-i vine să creadă că a avut atât de mult noroc. O, frăţioare, devenisem aproape paranoic de fericire! Era ca şi cum religia s-ar fi combinat cu *raţiunea.* Eu veneram de unul singur.

În noaptea aceea din Casa Întâlnirilor toate sentimentele mele de inferioritate, de inferioritate radicală, reveniseră în forţă şi erau potenţate de înţelesul sclaviei mele. La Moscova, în mansarda aceea conică, eram Lev, dar eram curat şi liber. M-am gândit: să mă fi văzut ea acum vreo două ore, înainte să fiu tuns şi spălat cu furtunul. Ce grămadă slinoasă de lindine şi păduchi mai eram! Aşa că la freamătul tăcut, dar universal, al groazei, pe care îl auzeam mereu, deşi slab, ori de câte ori mă prindea în braţe, se mai adăuga un glas care spunea: «Ce dacă arată ca prostu’ satului? Asta-i treaba lor. Să vedem ce *este* el. E o simplă furnică, ce trudeşte pentru stat sub ameninţarea puştii. Poet? Surd de-o ureche? Nu. Nu e decât un *sclav.* Compătimiţi-l». Şi chiar asta voiam. Voiam să fiu compătimit. De întreaga Rusie.

Eram înconjurat de o adunătură nemiloasă de gânduri, gargui minusculi ce chicoteau şi chiuiau. Ce era acel miracol de feminitate ce mă înconjura? Femeile nu mai sunt *hărăzite* să arate ca femeile - nu şi acum. Atunci, Dumnezeule, care-i treaba asta cu mâinile? mă tot gândeam eu. Unde-i mâna care mi-a distrus urechea? Unde-s mâinile tovarăşului Uglik? Mâinile mele sunt mâinile lui? Mâinile lui - ale mele? Gheara asta, cleştele ăsta al cui e? Prin simplul fapt că mă aflam acolo, că nu eram absent, mâinile mele păreau grele, violente. Şi în spatele tuturor se ascundea gândul că... nu ştiu, gândul că să fii bărbat nu e chiar lucrul cel mai bun din lume. Nu puteam să mi le scot din cap. Niciun gând nu era îndeajuns de tâmp şi de primejdios ca să nu-l las să mă bântuie. Pentru că orice gând alunga de fapt gândul dinainte - gândul despre tot ce pierdusem.

Nu mă aşteptam ca lucrurile să fie altfel în libertate. Nici nu erau. Deşi se crede că ţine de senzaţii şi de centrii nervoşi, actul

fizic era în continuare mult mai frumos decât orice altceva mi-aş fi putut închipui. M-am gândit că m-aş putea concentra pur şi simplu pe latura carnală. Dar unde lipseşte afecţiunea, aproape imediat va dispărea şi raţiunea. Îmi era imposibil să scap de ideea că tot ceea ce făceam era, în esenţă, *lipsit de sens* - precum reluarea unor hobby-uri inutile şi obositoare la care renunţasem demult. Când ai pierdut plăcerea, ghici în ce se transformă dragostea. În muncă. Muncă până la epuizare. Noaptea se transformase într-un schimb de noapte, care continua apoi întreaga zi. Şi iar îmi reînvie (în tuşe satirice, e-adevărat, cu glume şi batjocură) amintirea incoerentă a ceea ce am pierdut. Mi-am studiat chipul, căutând pe el vreo urmă de tandreţe, dar şi contururile respective dispăruseră.

În noaptea aceea, în lagăr, am jucat perfect rolul lui Lev cel dinainte - adică al tânărului Lev. Dar Lev cel de odinioară dispăruse o dată cu tinereţea mea. Cinci ani am jucat acest rol. Ea n-a ştiut niciodată. Experienţa mea cu femeile frumoase începe şi se încheie cu Zoia, deşi m-am gândit intens la ele. La tipologia lor. Cred că ea era atipică din punct de vedere sexual. Presupun că majoritatea femeilor frumoase au o înclinaţie spre pasivitate: simpla acceptare le e suficientă. Ea era şi tipică, ba chiar arhetipală, dar într-un alt sens: nu punea mare preţ pe textura sentimentelor celorlalţi. Marile frumuseţi nu trebuie să facă munca pe care o facem noi, muncă de *vox populi* şi de studiere a maselor. Chiar şi antisemitismul celor din jur îl percepea cu greu, în afară de cazurile când era unul agresiv. Oamenii o priveau cu un rânjet de compasiune, ca şi cum ar fi fost un câine ce-şi pierduse părul... Crede-mă, trebuia neapărat să ştiu mai mult despre epidemia de antisemitism. Este o oglindă de dimensiunea Pacificului - oceanul nepotrivirilor.

Nu, ea n-a ştiut niciodată. A existat un singur lucru pe care n-am putut să-l controlez şi care o necăjea. Plângeam în somn. Plângeam mereu în somn. Şi aveam mereu acelaşi vis. Ea mă întreba tot timpul despre asta când se îmbrăca şi pleca la lucru. I-am spus că era un vis despre Uglik. Dar nu era adevărat. Visul era unul numit Casa Întâlnirilor.

Dublura mea, anticul meu geamăn, Vadim al meu era încă acolo, în libertate, plănuind ceva. Planul lui era să mă facă şi mai urât. De aici grăsimea de pe burtă, schimonoseala feţei,

dezagreabila mea prezenţă şi, bineînţeles, felul în care am cedat în faţa bâlbâielii. Pe atunci tânjeam după boală şi neputinţă. Voiam să fiu înconjurat de oameni în alb. Cuvântul *spital* avea aceeaşi strălucire sacră ca şi în zilele de la Norlag. Tot timpul trăiam un sentiment de «aşteptare». Era nerăbdarea de a îmbătrâni.

Odinioară, chiar şi în culmea fericirii sexuale, mă simţeam de parcă m-ar fi torturat cineva cu neînchipuită blândeţe. Acum simţeam asta de fiecare dată când ea-mi zâmbea sau mă lua de mână. Ultima fază, cea finală, care a adus cu sine o nouă ierarhie a panicii, a apărut în vara anului 1962. Primul simptom a fost unul fizic.

Am început să aud din când în când un bâzâit sâcâitor în ureche, aşa cum auzi sunetul motoarelor într-un avion. Un zgomot alb dinăuntrul urechii moarte, mă gândeam eu. După un timp mi-am dat seama că apărea doar în anumite situaţii: când traversam poduri înalte, pe vârfuri de munte sau pe balcoane de bloc, lângă şine de cale ferată sau pe străzi aglomerate… Dar şi când mă bărbieream cu briciul. Apoi într-o zi, în Kazan, mi-a trebuit o jumătate de oră ca să depăşesc în mers un camion staţionat pe drum. Era o maşină de gunoi. Muncitorii lăsaseră motorul să meargă (de teamă că n-o să mai pornească) şi plecaseră să-şi facă treaba. Zgomotul din ureche a devenit atât de puternic, încât masticaţia fetidă a maşinii, clefăielile şi scrâşnetele ei mi s-au părut mute chiar şi atunci când m-am apropiat şi m-am holbat înăuntru. Piesele de oţel care urcau şi coborau erau foarte puţin murdare, iar dinţii negri se curăţaseră. Totul părea în regulă acolo. Şi nu se auzea nici pic de zgomot.

Când eram tineri, îmi spuneai că sunt un solipsist şi încă unul neobişnuit de vioi şi de hotărât. Vorbeai de rigurozitatea calculelor făcute în folos personal, de lipsa oricărui instinct de supunere în faţa atitudinii grupului (fapt accentuat de prognatismul buzei mele de jos şi de «misterul» din priviri). E adevărat că nu-mi doream foarte tare să mă sinucid. Ceea ce cred că era de înţeles. Deşi se ştie că sinuciderea unui sclav supravieţuitor e ceva obişnuit şi până la urmă pot să respect un asemenea gest. E ca şi cum ai spune că viaţa e *a mea şi mi-o iau singur.* M-am gândit că am rezistat destul de bine în lagăr - fără violenţă, fără mari compromisuri, fără emoţii vizibile. N-am

vrut să fac ceea ce făceau alţii. Şi am socotit că aş putea totuşi să trec prin viaţă fără să omor pe *nimeni.*

În realitate totul a fost involuntar. Mă refer la grevă - greva mea, neaşteptată, neoficială, neautorizată. Mă dădeam bătut. Nu e vorba doar de actul în sine din fiecare noapte, ci de toate celelalte - zâmbete, jurăminte, cuvinte şi discuţii despre iubire. Ea a observat *asta.* Aş vrea să-ţi imaginezi cum e să zaci acolo, să şezi acolo, să stai acolo şi să priveşti. S-a petrecut foarte repede, recunosc. După mai puţin de o lună a fost surprinsă în flagrant cu un profesor de sport în timpul pauzei de prânz. Aşa că eram liber.

Să-mi termin partea mea de poveste. N-am vrut copii cu Zoia şi n-am vrut copii nici cu Lidia. E ciudat însă. Cu Lidia, da, cu *Lidia* am simţit o scurtă revigorare a scopului erotic. Cel puţin cu ea se întrevedea o posibilă urmare. Ceva de genul... dacă nu e un joc, măcar să fim cinstiţi. Şi, apropo, am fost întotdeauna surprins de ceea ce credea Lidia că înseamnă un futai în comparaţie cu ceea ce credea Zoia că este un futai. Dar a mers. Apariţia copilului mi-a oferit un fel de plăcere de soiul celei pe care o simţisem cu Zoia. Apropierea de grandoarea fizică era acum realizabilă. Lidiei îi port destulă dragoste încât să adun firimiturile şi să le completez cu lucruri precum acceptarea şi respectul. După Zoia, cu Lidia mă simt de parcă aş trăi cu un psihoterapeut şi cititor de gânduri împătimit. Simt cum îmi descifrează tăcerile. Ea ştie şi mă compătimeşte. În final ajungi la autocompătimire. E prea obositor. Vrei ca altcineva s-o facă în locul tău. Lidia mă compătimeşte, mă căinează, lucru pe care Zoia nu l-a făcut niciodată cum trebuie. Şi mă compătimeşte chiar şi pentru Zoia.

Forţând-o să plece, obligând-o pe Zoia să plece n-a însemnat o cruzime intenţionată. Nimeni nu ştie mai bine decât mine cât de disperată era iubirea ei. Felul ei groaznic de a se dărui. Se dăruia în întregime unor bărbaţi obişnuiţi numai cu fragmente. Ştiu că şi tu, şi Katia aţi fost oripilaţi de căsătoria ei, dar eu am simţit o vreme un tainic extaz. Ironia e tăioasă, recunosc. Dar nu uita că era neajutorată şi în privinţa altor lucruri, cum ar fi banii. În cele câteva luni de la separarea noastră şi până la divorţ a făcut datorii cât bugetul de stat. Am auzit că Ananias şi-ar fi cheltuit jumătate din agoniseală ca s-o scoată din încurcătură.

Într-un final s-a făcut dreptate. Compensaţiile. Banii câştigaţi de pe urma batjocoririi muncii sclavilor au ajuns la Zoia. De acum încolo, mă gândeam eu, nenorocitul ăla bătrân o să-i poarte de grijă, o s-o îmbrace, o s-o hrănească şi o s-o preţuiască. Aşa mă gândeam eu.

Şi-acum, dragul meu frate, bănuiesc că n-ai încheiat încă toate socotelile cu Zoia. Va trebui să aştepţi să mor ca să încerci din nou. Dar nu imediat. Nu te văd suindu-te în avion cu valiza într-o mână şi coliva în cealaltă. Să-ţi povestesc ceva. Era într-una din nopţile când am rămas la tine, la Moscova, iar tu nu conteneai să-i arunci priviri din «acelea» la fiecare cinci minute. Frate, te crezi puternic şi discret, dar eşti ca o carte deschisă. În pat am vorbit despre tine. Eu am comentat, ca de obicei: «E ca un câine inteligent, care ştie c-o s-o încaseze». Aminteşte-ţi acum şi ce pătrunzătoare putea să fie atunci când voia, atunci când stătea să se gândească. Subliniez răspunsul ei pentru a-i da mai multă greutate:

> *Nu, nu cred. Mai degrabă ca un câine în lesă. Cu un jandarm la capătul celălalt. Tânjeşte, dar şi urăşte. Uită-te cum o chestionează pe Varvara în legătură cu trecutul ei. Ai crede c-a salvat-o de la prostituţie. Pariez că o torturează. Asta mi-ar face şi mie. Un nesfârşit interogatoriu. Nesfârşite întrebări despre tine, despre toţi ceilalţi.*

Apoi ştii ce-a făcut? Semnul *crucii. Ea.* Într-o lume liberă n-ai avea nicio şansă cu Zoia. Nici în gând. E limpede de ce: eşti violent, în lagăr, când o făceam pe pacifistul, încercam să păstrez întreg ceva din mine. E filosofia chiulangiului, ştiu asta. A ticălosului cucernic. Am adoptat-o în timp ce tu făceai un soi de represalii discrete în numele meu. Şi am tăcut, îmi amintesc schimbarea de înfăţişare şi atitudine a celor trei mici huligani care erau mereu pe urmele mele. Arătau de parcă ar fi trecut toţi prin acelaşi accident. *Hristoase!* Tu i-ai rupt mâna tătarului ăluia care voia să-mi ia lopata? Oricum, am încercat, cu doza mea de ipocrizie, să ţin ceva şi pentru mine. N-a mers. Nimic n-ar fi mers. Crede-mă. Serios, nu te condamn pentru ce le-ai făcut informatorilor. Opresiunea generează sete de sânge. O stimulează precum vinul.

Ştiu că eşti un pretendent stăruitor şi inventiv - şi, în cazul ei (aş spune), unul neobişnuit de optimist. E destul de vulnerabilă

la anumite influenţe. Iar dacă boşorogul ăla mai e încă în viaţă şi Zoia a rămas cu el - atunci chiar mi se face rău gândindu-mă la izolarea la care e supusă şi la îndărătnicia ei. Vreau să te avertizez foarte serios. Dacă te apropii de ea, n-o să aveţi decât necazuri. Nemaivorbind de insulta adusă memoriei mele şi dragostei noastre frăţeşti. O dragoste care supravieţuieşte într-un mod foarte ciudat.

M-ai fi vrut mort, nu-i aşa? Aproape din prima zi în care am venit în lagăr. Ţi-ai reprimat gândul ăsta, l-ai înfrânt şi chiar ţi-ai riscat pielea ca să mă aperi. Şi totuşi îmi doreai moartea. Pentru că atâta vreme cât trăiam eu, Zoia îţi era interzisă. Nu ştiu de ce. Nu ştiu ce regulă a urkilor urmezi, deşi mă bucur că e aşa. Sau poate că ai înţeles că aşa ceva nu e posibil. Ar trebui să ne duelăm într-o dimineaţă. Cu pistoale. Atunci ai obţine ce-ţi doreşti. Sau să mă sinucid... ar fi calea cea mai simplă, nu? Uneori stau şi mă gândesc că toată revolta aia de la Norlag, cele cincizeci de zile, cu cei o sută de morţi ai ei, a fost orchestrată de tine tocmai ca să-ţi mai încerci o dată norocul. Aş fi putut pieri, da, aş fi putut. Să lăsăm destinul s-o facă. O, Iisuse, şi ziua de 4 august, cu morţii şi răniţii ei! Răniţi care i-au făcut părul măciucă prietenului nostru. Cum am zis şi-atunci, tu eşti un romantic. În felul tău. Şi-n toată chestia nu-i nimic distractiv. Nu-i distractiv să râvneşti la nevasta fratelui tău. Şi încă atât de tare...

Mi-aş dori să trăiesc destul demult ca să ajung clipa când vei fi prea bătrân ca să-ţi mai pese. Sau prea bătrân ca să te mai ţii pe picioare. Îţi poţi da seama cât de serios vorbesc dacă îţi zic că am de gând să renunţ la *fumat.* Dar nu va fi aşa. Cine a zis că «în spital ajungi întotdeauna mai devreme decât crezi»? Mai devreme, dar şi mai târziu, cel puţin în cazul meu. La internare m-au pus să semnez o hârtie în care scria, într-un fel sau altul, că nu mă deranjează dacă mor. Mi-am făcut testamentul şi deja îmi împart suvenirurile, ca un băieţel cuminte ce-am fost. O, ce băieţi *buni* am fost noi o dată! Ce băieţi buni am fost odinioară! Înmânarea acestei scrisori i-o încredinţez lui Artem, a cărui călătorie se încheie la Crăciun. Este singura asemănare dintre nevestele mele: nu le poţi ruga să pună o scrisoare la poştă. Ai putea la fel de bine s-o împătureşti, să faci din ea un avion şi să-

l arunci pe fereastră. Şi nu mă aştept ca Lidia să zburde de vioiciune după ce eu o să dispar.

Ştii ce ni s-a întâmplat nouă, frate? N-a fost doar un compendiu de experienţe urâte. Foamea şi frigul şi teama şi plictiseala şi nesfârşitul dezgust - astea erau chestii generale şi obişnuite. Ne aşteptau gata pregătite. Eu mă refer la destinul croit pe măsură. Ceva se plăsmuia înăuntrul nostru şi se combina cu ce exista deja acolo. Cu cel mai prost rezultat. Diverse tipuri şi modele pentru toată lumea şi un preţ de plătit - nu cât încape într-o lingură sau o lopată, ci cât încape într-o zi, o lună, o viaţă. Nu ne-au confiscat numai tinereţea. Ne-au luat şi bărbaţii care urma să devenim. În timp ce-l priveam pe Uglik, stăpânul nostru, chinuindu-se să-şi aprindă ţigara, am simţit cum creşte în mine deformarea aia specifică.

Tu de ce suferi? Eu de cinism. Pe ici, pe colo, m-am ridicat deasupra lui în scrisoarea asta, dar tonul pe care-l folosesc când mă refer la mama fiului meu arată clar ce s-a petrecut cu mine. Cinismul este ceea ce simt şi ce nu simt permanent. Ce e un cinic? Un cinic. Un soldat. Condamnat să vadă cinismul în toate cele. Există. Şi m-a acaparat. Nu-mi pasă de nimeni şi de nimic. Puncte slabe, susceptibilităţi - toate vin şi trec. Uneori reuşesc să mă conving că nu-mi pasă de Lidia, de Katia, de tine sau de mama. Şi în unele ocazii reuşesc să mă condamn pentru blasfemia de a nu-mi fi păsat de Artem. Dar niciodată n-aş putea să spun că nu-mi pasă de Zoia.

Te întreb din nou: tu de ce suferi? Doar tu ai dreptul să-i spui pe nume. Credeam că războiul şi nu lagărul te-a nenorocit. Dar tu ai câştigat războiul. Şi nimeni n-a câştigat în partea cealaltă. Oricum, indiferent ce-a făcut războiul, lagărul a fost cel care te-a prins în capcană. Cred că în cazul nostru a fost vorba de o slabă capacitate de a iubi. E ciudat că sclavia a avut un asemenea efect. Nu, nu teribila degradare de-acolo, nu frica şi plictiseala şi tot restul, ci nedreptatea crasă, nedreptatea tăcută. Buun. Ne-am întors de unde am plecat. Pentru tine nimic, de la tine totul. Cred că mie mi-au luat-o doar pentru că o preţuiam atât de mult. Şi poate că brutele şi târfele cunoşteau adevărul. Acele cuvinte amare de pe braţul vânos al lui Arbaciuk. Poţi să trăieşti, dar să nu…

Îţi doresc numai bine. E o mare uşurare să ţi-o pot spune cu sinceritate. Nu le doresc binele multor oameni. N-o mai fac. Tuturor celor pe care îi ştiu... nu, nu le mai doresc binele. Poveşti despre infirmitate şi decădere - iată ce mă mai înveseleşte cât de cât zilele astea. Acum sunt într-unul din momentele mele bune. Mă simt mai bine. Am scăpat de-o povară. Sper c-o să izbuteşti să peticeşti în juru-ţi o familie, aşa cum am făcut şi eu. Baftă! Şi mulţumesc. Mulţumesc pentru împrumutul generos, mulţumesc pentru certificatul de eliberare din sclavie, mulţumesc pentru locul ăla din tren. A, da, şi pentru că i-ai rupt mâna tătarului. Frăţioare, ce tare ai fost! Îmi amintesc de dulăii din lagăr! Cum se mai gudurau, cum se mai întorceau cu burţile-n sus şi *făceau pe ei.* «Crezi c-o să las o javră de câine să mârâie la mine?» ziceai tu. Iar în ultimele luni de război, la canonadele din Moscova şi ori de câte ori mai cădea vreun oraş mare, îţi simţeam puterea în fiecare bubuitură.

Ştii, dacă n-ai fi fost tu să-l struneşti pe Vad, nu cred c-aş fi trecut de copilărie. Vadim... Prin forţa faptului c-a ieşit primul, a luat cu sine toate durerile şi dorinţele unui frate mai mare. El *chiar* îmi dorea moartea. Nu numai că spera asta, ci era gata să şi treacă la treabă. De ce? Fiindcă-i stricasem însângerata lui idilă de jumătate de oră, când mama fusese doar a lui. De cum am apărut pe lume, tu ai fost păzitorul meu. Îndreptătorul nedreptăţii. Tronai mândru ca un zeu - umpleai tăriile şi stăpâneai oceanele. Încă mai simt asta. Cu un frate ca tine a fost ca şi cum aş fi avut o sută de fraţi. Şi aşa va fi întotdeauna.

Lev.”

O, sclavule, tu m-ai omorât...[27]

Da, aşa e. Aşa e, fetiţo. N-ai fost prea inspirată. Cu ocazia aceea (cina pe care am luat-o împreună la Grill în iulie, anul trecut) mi-ai trântit două grosolănii greu de închipuit, două împrumuturi parşive, culese - ca să spun aşa - din fondul comun al expresiilor, sloganelor sau reclamelor la modă. Nu, Venus, „să n-o iei pe drumul ăla", te rog! Nu te înfunda în necropola noutăţii.

Prima a fost „remisiune". De ce nu mă gândesc la „remisiune"? Câh! Fie că murmur sau rostesc cu voce tare „remisiune", simt cum mă transform într-un cretin gras, în halat alb, care dă consultaţii în vreun cabinet de la mall. Remisiune *e un cuvinţel slinos. Mai mult de-atât, cuvinţelul ăsta murmurat evocă o situaţie inexistentă. Pentru că, vezi tu, Venus dragă,* nimeni nu poate ierta niciodată pe de-a-ntregul.

A doua inepţie nu s-a limitat la un singur epitet, ci a fost o propoziţie întreagă. „Ce nu te omoară te face mai puternic." Nu aşa! Nu aşa! Ce nu te omoară nu te face mai puternic. Te face mai slab şi te omoară mai târziu.

Bineînţeles, eu m-am ocupat de toată chestia. Sistemul de sănătate greoi, dar cuprinzător, despre care vorbea Lev a dispărut cu totul. De pildă, locul în care mă aflu acum (şi o spun cu mândrie) aparţine unei subţiri majorităţi a spitalelor de stat care se pot lăuda cu existenţa apei curente. Cu toate astea, când vine vorba de moarte, Rusia rămâne un tărâm al tuturor posibilităţilor. Aici injecţia letală poate fi un chilipir la preţ dublu. Nu întâlneşti tâmpeniile obişnuite despre dreptul la viaţă, politicieni evlavioşi sau preoţi insistenţi, nici mulţimile din curtea exterioară, care urlă la toată lumea „Lasă-mă să trăiesc!"

Mă aflu într-un azil de imuno-deficienţi (singura unitate de acest fel din ţară) sau, ca să folosesc iniţialele eufonice locale, într-un SPID[28]*. Apropo, această epidemie neconfirmată are proporţii africane. Diseară (n-au putut să-mi spună la ce oră exact) o să fiu mutat într-o rezervă pentru injecţie. Şi mă întreb cât trebuie să dau şpagă - şi când? Ştiu. În timp ce mă plâng. În timp ce-mi fac numărul. Atunci e momentul.*

---

[27] William Shakespeare, *Regele Lear,* actul IV, scena 6 (n.t.).

[28] Prescurtarea în limba rusă pentru SIDA (n.t.).

Injecţia letală o să-şi facă efectul, nu mă îndoiesc de asta. Dar nimeni nu mă poate convinge că trecerea va fi lipsită de dureri. Morfina se dă separat şi am comandat doză dublă. Ai avut însă dreptate: ar fi trebuit să merg la Oslo sau Amsterdam, ca s-o fac la clasa business *şi nu la clasa economică. Dar tot aia e. Vreau să mor acolo unde a murit fratele meu.*

Poţi zice că urmez totul ad litteram, *însă fac doar ceea ce face şi Rusia. Şi ea a încercat o dată. Rusia a încercat să se sinucidă în anii 1930, după primul deceniu cu Iosif Vissarionovici. Iosif avea deja la activ mai multe milioane de cadavre, chiar de dinainte de Teroare. Dar voia ca ruşii să se înmulţească în continuare. Şi ei stagnau. După rezultatele neaşteptate ale recensământului din 1936, statul a avut o reacţie serioasă: înregimentarea copiilor în grădiniţe, medalii pentru maternitate, resolemnizarea căsătoriilor, reglementarea dreptului la moştenire şi incriminarea avortului. Era un fel de grevă generală, iar statul o spărgea. Dar ce va face statul acum?*

În timp ce îi duceau în sclavie pe evrei, babilonienii le cereau să cânte din harfe. Evreii le răspundeau „Vom munci pentru voi, dar nu vă vom distra". Asta spuneau ei în 1936 şi asta spun şi azi. Muncim pentru voi, dar nu ne mai futem pentru voi. Nu avem de gând să mai continuăm aşa, să facem copii. Să-i facem şi să-i aşternem în faţa indiferenţei statului. Nu mai vrem să ne jucăm.

Oh, n-aş putea spune că a dispărut cu totul - vreau să zic actul sexual. Aş zice că în jur de o treime din umbrele care se uită la televizorul din camera de aici (foşti oameni dintr-o fostă naţie) au contactat SPID pe cale venerică. Cum altfel să-ţi explici toate acele prezervative folosite şi aruncate pe stradă? Întotdeauna vor exista indivizi dârji şi greu de învins. Dacă te uiţi la cifrele îmbolnăvirilor de sifilis din rândul adolescentelor, observi că procentul a crescut de paisprezece mii de ori în ultimii zece ani.

Nu cred că se mai aşteaptă cineva să mă schimb tocmai acum. Mă refer la slăbiciunea mea pentru pedagogie. Ai încă lista mea de lecturi suplimentare. Cele mai multe sunt cărţi de memorii - ale sclavilor ruşi. Sper că ai citit-o pe cea scrisă - mult mai târziu şi în Iowa City - de Janusz. Unii spun că asemenea scrieri sunt „nereprezentative", pentru că provin din aceeaşi

sursă: intelectualii. *Toţi autorii sunt politici. Nu tu şerpi sau lipitori, nu tu brute ori târfe. Autorii sunt nereprezentativi şi din pricina faptului că, din câte se pare, deplinătatea lor umană n-a fost niciodată pusă în pericol. Au trăit şi au şi iubit, cred eu. Stahanovişti ai spiritului, căutători „de şoc" înflăcăraţi, ei nici măcar nu au urât. Nimic din toate astea n-a fost adevărat în cazul fratelui meu şi al meu.*

Iar ura e o treabă oribilă. Urăşti faptul că se urăşte. Urăşti ura.

Hai să-ţi spun de ce mi-a plăcut mie ziua când ne-am răzvrătit - 4 august 1953. Atunci când ne-am împotrivit şi am înfruntat statul şi vârtejul lui de plumbi. Ajunseserăm la capătul filosofiei. Învăţaserăm cum se moare. Bărbaţii nu ştiu *cum se face. Chiar s-ar putea ca toate caznele înnebunitoare, măreţe sau josnice ale masculilor să fie provocate de această unică neputinţă. Nici unui alt animal nu i se cere să aibă o anume conduită în faţa propriei morţi. Ne e îngrozitor de greu şi poate că aşa ni se mai îmbunătăţeşte imaginea publică... Ai nevoie de emoţii de masă ca să ştii cum să mori. Trebuie să fii asemeni celorlalte animale şi să te ţii de turmă. Ideologia îţi furnizează emoţii de masă. De aceea ruşilor le-a plăcut întotdeauna ideologia. Am cercetat-o şi eu un pic pe a ta - ideologia ta. Şi am încercat toată viaţa să îţi atrag interesul asupra ideologiei* mele: *ideologia lipsei de ideologie. Nici a ta nu-i rea, dar e tot ideologie. Şi e singurul lucru din tine pe care-l simt încă incomplet eliberat.*

Tocmai am avut un vizitator. Micuţa Lidia. A venit cu fructe şi flori. Nu mai e atât de mică, e drept (aceeaşi structură slavă, cu o modestie religioasă în adâncul ei), dar pe moment am fost totuşi încântat de vigoarea ei aparentă. Are şaizeci şi ceva de ani - şi nu uita că rusoaicele au o viaţă cam cu un sfert mai lungă decât ruşii (au parte de patru sferturi, nu doar de trei). Nu i-am spus Lidiei de ce anume mă aflam aici, dar a înţeles că ne vedem pentru ultima oară. M-a întrebat dacă poate să spună o rugăciune. Am acceptat, gândindu-mă că pot să-ndur atâta lucru. Am judecat greşit şi a trebuit s-o rog să înceteze aproape imediat. Nu ideologia aceea. *Nu aveam chef să zac acolo şi s-o văd cum pupă crucea rusească. Ea s-a scuzat destul de drăgălaş, m-a sărutat pe frunte şi a ieşit din salon. Acum mă aflu într-o încăpere de la subsol. Are două cazane şi mii de prosoape roz şi albastre îngrămădite pe grătare de lemn şi mirosind a*

oţet. Cumnata mea va pregăti o altă ladă de scânduri şi-ţi va trimite calculatorul meu, portmoneul, ochelarii, ceasul, verigheta, nivela cu bulă de aer, una-două haine, o cravată, o batistă... I-am dat Lidiei briciul şi dosarul cu poezii.

Mai există o ultimă diferenţă între sexe pe care aş vrea s-o subliniez, dacă-mi permiţi. Sunt veşti bune. În 1953 am descoperit cum se moare. Iar acum am uitat iarăşi. Însă ştiu ceva. Femeile se sting împăcate, ca mama ta şi ca mama mea. Bărbaţii mor întotdeauna în chinuri. De ce? Pentru că spre final renunţă la obiceiurile lor de-o viaţă şi încep să se autoînvinovăţească dur, cu asprime masculină. Şi femeile renunţă la obiceiurile lor şi nu se mai învinuiesc. Ci iartă.

Noi nu putem să facem asta. Mă refer nu doar la bătrânii violatori, aşa ca mine, ci la bărbaţi în general. Marii gânditori, marile spirite - chiar şi ei trec prin asta. Cine ce-a făcut şi cui i-a făcut.

Ce problemă am avut eu cu femeile? În avion, chiar în dimineaţa asta, am lansat motorul de căutare la „gelozie sexuală retrospectivă". Multe lucruri cu semnificaţie sexuală, multe referitoare la gelozie şi retrospecţie. Am scotocit prin mii de titluri şi până la urmă am dat de un eseu elegant, apărut în numărul din august al publicaţiei britanice Minte şi corp. *Se numea „Gelozia sexuală retroactivă şi homosexualul reprimat". Cel care suferă de GSR - se spunea în articol - nu este interesat de femei, ci de bărbaţi. Cu alte cuvinte, sunt un cripto-pederast. Ce mă face să mă îndoiesc de asta? Păi, faptul că nu mi-ar fi păsat prea tare să fi fost pederast. Asta în primul rând. Bine, nu mi-ar fi plăcut să fiu aşa în lagăr, adică să-mi iau lingura şi gamela şi să mă alătur pasivilor care mâncau la o masă separată (şi vorbeau doar între ei). Dar apoi, în oraş, dacă tot nu faci copii, atunci care-i diferenţa? Ştiu că, oricum,* tu *n-ai fi avut o părere mai proastă despre mine. Dar în cazul meu e mai rău, pentru că am fost pederast cu fratele meu.*

Din orele acelea de la Rossia am rămas - poate surprinzător - cu un ireductibil sentiment al sterilităţii. În ultimele luni de război, când am violat ca soldat, eram deja atât de sătui de propria noastră mortalitate (de dispariţia a ceea ce aveam şi cunoşteam), încât actul iubirii, chiar şi în travesti, părea un descântec de alungare a morţii dezlănţuite. Acum ai fi putut

popula un oraş destul de mare cu rezultatele acestor lovituri accidentale ale armatei de violatori (populaţie: un milion). Bineînţeles că multe dintre femeile însărcinate n-au mai apucat să nască: erau ucise pe loc de către propriii lor violatori. Măcar pot spune cu sinceritate că pentru mine fenomenul a fost şi este de neînţeles.

Şi la Rossia? Ce am făcut eu acolo n-a avut niciun rost. A fost un gest gratuit, pervers şi menit propagării suferinţei. Nici măcar n-a fost ceva specific rusesc. Poate doar dacă iau în calcul ce voi face acum. În întreaga noastră istorie niciodată n-a fost vorba de putere, libertate sau responsabilitate. Istoria noastră alimentează anarhia interioară. Dar nu - renunţ. Spuneam mai devreme că violul şi-a încheiat socotelile cu mine. Răzbunarea sa n-a putut fi evaluată sau ceva de genul ăsta, dar a fost completă şi dramatic de rapidă. Bănuieşti deja? Ai vorbit cu spiritul mamei tale? La Rossia, în decursul unei singure după-amiezi, m-am transformat din satir în moşneag. Şi-n ziua următoare nici măcar nu-mi mai puteam aduce aminte de ce anume mă atrăgeau femeile şi trupurile lor. Acum mi-am amintit. Mi-am amintit în decursul acestor ultime zile.

În cazul violului ar fi mai uşor, bineînţeles, să pot da vina pe război, pe lagăr sau pe stat. Cred uneori sincer că moartea lui Artem (şi felul în care s-a petrecut), ca şi moartea lui Lev mi-au zdruncinat sănătatea mintală. În momentul acela, când zâmbetul ei plin de iubire s-a transformat într-o privire încărcată de oroare, am simţit dezamăgire, *Venus, o dezamăgire înmiită. După tot ce se întâmplase, m-am gândit eu. Şi multă vreme mi s-a părut că posedarea Zoiei e un drept al meu. Dar eu n-aveam nici măcar dreptul să fiu acolo, în cameră. Acum, când închid ochii, văd un ucigaş muribund, neîndurător până la capăt, care îşi adună forţele pentru o ultimă lovitură. Ceea ce fusese doar o bănuială este acum o convingere pe care poate că şi tu o împărtăşeşti: în cele patru-cinci secunde scurse între sărutul meu şi trezirea ei Zoia îl visa pe Lev. Trebuie să fi fost aşa, pentru a da o formă finală destinelor noastre - al meu şi-al lui. Dumnezeule mare, Rusia e o ţară de coşmar! Şi e mereu un coşmar complex. Mereu cel mai rafinat coşmar.*

Iar eu sunt pe cale să scap din visul ăsta. Uite că au venit. Doi bărbaţi în haine de stradă, cu ceva care seamănă cu o cutie de

scule. Fumează în timp ce eu termin de scris. Fumez şi eu. Dintr-un moment într-altul voi apăsa pe „SEND”. Te du, scrisorică, te du, micuţa mea dramă. Venus, te du şi tu, du-te cu tot, cu dieta ta corectă, cu asigurările de sănătate, cu cele două licenţe, limbile străine, dantura ta perfectă, proprietăţile şi capitalul pe care-l ai. Luxul nebunesc pe care mi l-am permis, acela de-a mă gândi la tine, m-a ţinut în viaţă - cel puţin până acum. Of, inima mi se topea de câte ori îmi spuneai tată, tăticule sau tati... De fiecare dată! Ei bine, fetiţo, nu e frumos să ies din scenă cu amărăciune. Hai să nu ne lăsăm copleşiţi de întunecimea ce pare să-nvăluie câmpia eurasiatică de nord, acest tărâm al preoţilor compromişi şi al boierilor ameninţători, al copoilor, xenofobilor şi miliţienilor asudaţi. Vino alături de mine, ca să vedem amândoi partea frumoasă a lucrurilor. Rusia e pe moarte. Şi eu mă bucur.

Mulţumiri

Sunt îndatorat câtorva apariţii editoriale recente.

În primul rând magistralei lucrări a lui Anne Applebaum, *Gulag: A History* („Gulagul. O istorie”, Allen Lane; Doubleday). Construită cu luciditate şi eleganţă, scrisă cu forţă şi claritate, lucrarea pune permanent întrebările potrivite şi, după *Arhipelagul Gulag* al lui Soljeniţîn, este primul studiu indispensabil pentru analiza fenomenului sclaviei sovietice.

În cazul cărţii lui Andrew Meier *Black Earth: Russia After the Fall* („Pământul negru. Rusia după cădere”, Harpercollins) nu trebuie decât să arunci o privire la fotografia de pe copertă a autorului ca să îţi dai seama ce se poate găsi acolo: onestitate, îndrăzneală, spirit viu, candoare şi (calitate esenţială în condiţiile date) o relaxantă lipsă de pedanterie. Volumul acesta este o formidabilă combinaţie, realizată la cel mai înalt nivel, între o carte de călătorie şi un studiu istoriografie.

Mai e apoi volumul lui Orlando Figes *Natasha’s Dance: A Cultural History of Russia* („Dansul Nataşei. O istorie culturală a Rusiei”, Penguin; Metropolitan Books). Eu am o metodă personală de evaluare a tomurilor de acest tip (729 pagini): mă uit să văd câte note mi-am făcut la capătul lor (de ex.: „p. 39 - teatre şi orchestre ale şerbilor... p. 552 - ucigaşul lui Nabokov tatăl»). Ediţia mea din *Natasha’s Dance* îmi oferă cu generozitate la sfârşit zece pagini albe. Am avut nevoie de toate.

Ca şi volumul *Gulag* al lui Anne Applebaum, lucrarea lui Simon Sebag Montefiore *Stalin: The Court of the Red Tsar* („Stalin. Curtea ţarului roşu”, Weidenfeld & Nicolson; Knopf) e în parte rezultatul unei trude eroice prin arhivele proaspăt deschise. Cartea modifică o imagine existentă - şi într-un mod tulburător. Autorul este foarte meticulos şi foarte moral, însă nu poate să împiedice conturarea personalităţii lui Stalin drept una mai impresionantă decât se credea că ar fi - un Stalin mult mai complex şi mai inteligent. Stalin era înzestrat cu o oarecare aplecare spre poezia politică şi, vai, era înzestrat chiar şi cu suflet.

Cartea publicată de Masha Gessen, *Ester and Ruzya* („Ester şi Ruzya”, Dial Press) are subtitlul explicaţiv *How My Grandmother*

Survived Hitler's War and Stalin's Peace („Cum a supravieţuit bunica mea războiului lui Hitler şi păcii lui Stalin"). Memoriile de familie sunt asamblate cu multă măiestrie, dar experienţa lecturii este, inevitabil, una dură şi sumbră. Gessen se pricepe extraordinar de bine să arate cum reuşesc sistemele statului să îndoaie şi să strâmbe individul în tot felul de forme ciudate. Tot aici autoarea ne oferă o excelentă evocare a mobilierului concret şi a atmosferei mentale din Moscova postbelică.

Acelaşi lucru îl face şi Janusz Bardach în volumul *Surviving Freedom: After the Gulag* („Supravieţuirea în libertate. După Gulag", University of California Press). Într-un volum de-al meu mai vechi *(Koba the Dread* - „Înfiorătorul Koba") am elogiat una din cărţile sale anterioare *(Man Is Wolf to Man: Surviving Stalin's Gulag* - „Omul e lup pentru om. Supravieţuirea în Gulagul stalinist"). Dr. Bardach mi-a scris, iar în lunile dinaintea morţii sale am avut un scurt schimb de idei. L-am cunoscut pe istoricul refugiat Tibor Szamuely, care a fost închis la Vorkuta. Dar Tibor a murit acum treizeci de ani. Janusz Bardach a fost unica mea legătură umană cu evenimentele descrise de mine în *Casa Întâlnirilor,* iar pe timpul eforturilor mele de a scrie această carte am fost susţinut cu tărie de spiritul lui.

Dar şi de alte spirite: al lui Fiodor Dostoievski, al lui Joseph Conrad, al Eugeniei Ginzburg şi al acelui Tolstoi al URSS-ului pe nume Vasili Grossman.